

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

יתרו

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישכר שמואלו שליט"א

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואלו

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

ימי השובבי"ם

להלן זמני תעניות השובבי"ם בישיבתנו הקדושה לשנת התשפ"ג.

1.	יום המישי	י"ט טבת התשפ"ג 12.1.23	תיקון היסוד (בשעה 12:30 בדיוק)
2.	יום המישי	כ"ז טבת התשפ"ג 19.1.23	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק) (יטבול ביום התענית שבע טבילות במים קרים כנגד שבעה נחלי המלכות)
3.	יום שלישי	ב' שבט התשפ"ג 24.1.23	תענית דיבור (בשעה 8:00 בדיוק)
4.	יום המישי	ד' שבט התשפ"ג 26.1.23	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
5.	יום שלישי	ט' שבט התשפ"ג 31.1.23	הילולת הרש"ש (בשעה 18:00 בערב)
6.	יום המישי	י"א שבט התשפ"ג 2.2.23	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק) (יטבול ביום התענית י"ט טבילות במים קרים לתקן מה שפגם בחמשה שמות אדנות ובשבעה שמות מ"ה ובשבעה מלכים שהם שבע פעמים אדם)
7.	יום המישי	י"ח שבט התשפ"ג 9.2.23	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק) (יטבול ביום התענית תשע טבילות במים קרים כנגד תשע אותיות דשלושה אלפי"ן דקס"א.)
8.	יום המישי התיקון האחרון	כ"ה שבט התשפ"ג 16.2.23	תיקון היסוד והעוונות הכללי (בשעה 12:30 בדיוק)

• המתענה צריך לקבל על עצמו תענית בתפילת המנחה ביום קודם ולפרט בעבור מה מתענה.

• נבקשכם לכבות את מכשירי הטלפון הסלולרי בעת התיקון.

• מי שלא יכול להשתתף אפשר שימסור שמות 02-624-9000

ויהי רצון שנזכה לשוב בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים ויקבלו תפילותינו ברצון אכי"ר.

הלכות שבת

תפילת מוסף

- א. זמן תפילת מוסף הוא מיד אחר תפילת שחרית^א, ולכתחילה אין לאחרה יותר מוסף שבע שעות דהיינו שעה אחר חצות. ובכל זאת אם עברו שבע שעות אע"פ שפשע יכול להתפלל כל היום^ב.
- ב. אחר קריאת התורה מתחיל הש"ץ בקול רם "אשרי יושבי ביתך"^ג, ואח"כ מחזירין הס"ת למקומו, ואין אומרים "ובא לציון גואל" אלא במנחה, מפני טורח הציבור^ד. וי"א מפני שכיון שלתפלת שחרית נוספה תפלת המוסף שיש בו תוספת קדושה יתירה שהוא "כתר יתנו לך וכו'", על כן הניחו מקום לתפלת המנחה, שיהיה לו תוספת קדושה, ותקנו לומר אז "ובא לציון וכו'".
- ג. כשמחזירים ס"ת להיכל אומרים כל הקהל מזמור לדוד הבו לה' בקול רם ובנעימה^ה.
- ד. אם בא איזה חכם לבית הכנסת ורוצים שיתן דרשה קודם תפילת מוסף הנכון ביותר שידרוש הרב אחר סיום

עיונים והארות

ששת ראשונים ימים. "ישבי" - יום שביעי בחר יה. "ביתך" - ברכת יה תמלא יין בוס. "עוד" - עופות ובשר דגים. "יהללוך" - ישלש הסעודות לבוש לבנים והחלף בסותך. "סלה" - סליקא לעשות הבדלה. וכל זה לשבת, והוא הדין ליום טוב.

והחיד"א (מדבר קדמות, מערכת א, אות לה) לאחר שמביא דברי הלבוש כתב: "ולי ההדיוט אפשר לומר סגנון אחר בר"ת פסוק אשרי על עניני שבת והוא באופן זה "אשרי" - אות שבת רצה יה. "יושבי" - ישראל ונשיהם שישבתו בו ינוחו. "ביתך" - בו ישבעו תענוג בפול. "עוד" - עשירים ועניים דיבור. "יהללוך" - ימעטו התחזקו להחליף לבוש ולאכול כל. "סלה" - סעודה לכבוד השבת.

ד. כ"ב הכל בו (דין מנחה, אות מ) מפני טורח הציבור, שלא יכבד על הזקנים והעוברות והמניקות.

ה. כן כתב בסדר היום (תפלת מנחה, בד"ה ויאמר), והטעם שאומרים אותה במנחה, ולא בתפלת שחרית, הוא, מפני שכיון שבתפלת שחרית נתוסף בו תפלת מוסף, הרי יש בו תוספת קדושה מעלה, שהיא "כתר יתנו לך" וכו' והניחו מקום לתפלת המנחה, שיהיה לו תוספת קדושה, ותקנו לומר בה ובא לציון.

ו. כ"ב הטור (סי' רפד) וז"ל: ונוהגים לומר בספרד מזמור הבו לה' בני אלים כשמחזירין הספר מפני שנאמר על מתן תורה וגם ז' ברכות של שבת נתקנו כנגד שבעה קולות שנאמרו בו.

וכתב הב"ח וז"ל: משמע דדוקא בשבת דאיכא תרתי טעמי ועל כן אין אומרים אותו אלא בשעה שמחזיר הספר לפי שנאמר על מתן תורה. והא דלא תקנו לומר אותו בשעת הוצאת ספר תורה אלא דוקא קודם מוסף, היינו לפי דאותן ז' ברכות שבמוסף הם באים בשביל שבת וכדאמרינן בפרק תפילת השחר (ברכות דף כט ע"א) הני שבע דשבתא כנגד מי, כנגד שבע קולות שאמר דוד על המים במזמור הבו לה' בני אלים, על כן אין אומרים אותו אלא בשעה שמחזיר הספר וסמוך

א. כן כתבו התוספות (ברכות כו. ד"ה תפלת השחר) והרא"ש (סי' א) וה"ר יונה בריש פרק תפלת השחר (יח. ד"ה תפלת המנחה) וכן כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפלה (ה"ה) תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר.

וכתב הרשב"א בר"פ תפלת השחר (כח. סוף ד"ה ת"ר) שנראה מהתוספתא (ברכות פ"ג ה"ב) שאם הקדים תפלת מוסף לשל שחרית יצא.

ונפסק בשו"ע (סי' רפו סעי' א) וז"ל: זמן תפלת מוסף מיד אחר תפלת השחר. וכתב הרמ"א ואם התפלל אותה קודם תפלת שחרית, יצא.

וכתב המ"ב (סי' ה) הטעם שאם התפלל אותה קודם תפלת שחרית, יצא, דקרבן מוסף זמנו מתחלת היום עד הערב, אלא דאסור להקדים שום קרבן לכתחלה לקרבן תמיד של שחר ובדיעבד יצא:

ב. **תנן** בברכות (כו). ושל מוספין כל היום, רבי יהודה אומר, עד שבע שעות. ואמרינן בגמ' (כח). ושל מוספין כל היום. אמר רבי יוחנן: ונקרא פושע. אמר רבי יהושע בן לוי: כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר: (צפניה ג') נוגי ממועד אספתי ממך היו.

וב"ב הרמב"ם (פ"ג מהלכות תפלה ה"ה) וז"ל: תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר עד שבע שעות ביום, והמתפלל אותה אחר שבע שעות אף ע"פ שפשע יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום.

ונפסק בשו"ע (סי' רפו סעי' א) וז"ל: ואין לאחרה יותר מעד סוף ז' שעות. ואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע ואעפ"כ יצא י"ח מפני שזמנה כל היום.

ג. **כ"ב** לבוש (סי' רפו סעי' א) וז"ל: עוד מצאתי טעם אחר בשם רבנו תם שהוקשה לו זה למה אנו אומרים אשרי בקול רם על הספר תורה בשבת יותר מבשאר ימים, וענתה לו בת קול ואמרה לו משום ראשי תיבות שבו, ואלו הם, "אשרי" - אחר

ההפטרה קודם אשרי, כי יש לסמוך "אשרי" לתפילת מוסף.

ה. אף הנשים חייבות להתפלל תפלת המוספין בשבת וכן בכל זמן שיש תפילת מוסף. אמנם אשה שמטפלת בילדים ועסוקה בכך כל היום פטורה לגמרי מתפילה.

ו. ענין תפילת מוסף יש בה סודות עמוקים ויכוין בה לתיקון היסוד ולכפר על מכירת יוסף ע"ה^ט. ודע כי צריך לומר כמנהג אשכנז שהוא סדר "תכנת שבת" וכו' הנתקן על סדר אלפא ביתא דתשר"ק, ובאחרונה מוסיפין ה' אותיות מנצפ"ך והם מ'סיני נ'צטוו צ'יוויי פ'עליה כ'ראוי, יה"ר מלפניך ה' או"א שתעלינו וכו' והם סוד הארות כ"ב אתון במוחא עילאה ממטה למעלה.

עיונים והארות

פטורים כיון שאינם שוקלים, ועל כרחך דכיון שעכ"פ מתכפרים בקרבנות אלו שייכים בתפילת מוסף, וא"כ הוא הדין לנשים, ולכן יש לנשים להתפלל תפילת מוסף וכדמשמע מדברי הרמב"ם, ע"כ.

ובן פסק מו"ר מופת הדור בספרו חזו"ע (שבת ב תפלת שחרית של שבת במקורות הלכה ג עמוד רח) שהעיקר לדינא שהנשים תתפללנה תפלת מוסף כדעת הרבה אחרונים שאין סיבה לפטור הנשים מתפלת מוסף. וכן פסק מו"ר הראשל"צ בילקו"י (מהדורת תשעג סי' רפו הלכה י).

ט. עי' בשער הכוונות (דף ג ע"ג) מ"ש בכונת שם ראשון משבעה שמות דאנא בכח, הוא שם אב"ג ית"ץ שצריך לכוונו בכניסתו לביהכ"ס כי הוא גימטריא ברג"ש, והשכינה נקראת בית אלקים ובהכ"ס, ואילו ביום שב"ק צריך לכוין בשם האחרון שהוא שקוצי"ת ובליל שב"ק תכוין לאותיות ש"ק, ובשחרית תכוין באות ו' כנגד ישמח משה שהוא אות ו' "ובמוסף תכוין לאות צ' שהוא כנגד היסוד צדיק יסוד עולם, כי אות צ' רומז אל היסוד שהוא הצדיק שבו תפילת מוסף" ע"כ.

ועיין עוד בשער הפסוקים (יתרו, זכור את יום) שכתב וז"ל "והנה אם תחליף י' של יוסף בא"ב דאתב"ש באות מ' יהיה מוסף ובכך יוסף ומוסף יהיו שרם" ע"כ. ובספר דבר בעתו (ח"א דף קכ"א ע"ב) כתב דברים נפלאים במעלת מוסף והמשכת הכתר למלכו של עולם בו ותיקון מזדגת יסוד, ועי' לרבנו חיים פלאגי שכתב לכוין לכפר על מכירת יוסף במוסף.

ועי' עוד מ"ש בזה הגר"ש פינקוס בספרו שבת מלכתא (ח"ג פ"י).

י. **נוסח** אמירת תכנת היה בזמן הגאונים והראשונים. ובקהילות ספרד לא נהגו לאמרו. ומזמן רבנו האר"י נהגו לאמרו גם עדות הספרדים וכתב הטור (או"ח סי' רפו) ובאשכנז נוהגים לומר תכנת ע"כ. ומרן הב"י (שם) כתב דבאשכנז נוהגים לאמרה, וטרח לפרש אותה באורך עי"ש.

ובשער הכוונות (דף עג ע"ד) כתב בשם רבנו האריז"ל וז"ל, דע כי צריך לומר כמנהג אשכנז שהוא סדר תכנת שבת וכו' הנתקן על פי אלפא ביתא דתשר"ק, ובאחרונה מוסיפין חמש אותיות מנצפ"ך וכו', והם סוד הארות כ"ב אתון במוחא עילאה ממטה למעלה בסוד מ"ש באדרת נשא (זוה"ק ח"ג קכח): וז"ל תי"ו רשים רשימו לעתיק יומין דלית דכוותיה כמבואר אצלנו שם במקומו. עכ"ד.

ועי' מ"ש המג"א (או"ח סי' רפו בהקדמה) בשם רבנו האר"י לומר

למוסף, ולכן מה שנהגו העולם לומר אותו בכל פעם בשני ובחמישי ובראש חודש ובתעניות וביום טוב וחולו של מועד, הוא מנהג בורות. כי לא נתקן אלא דוקא בשבת קודם מוסף. ולכן לא כתבו רבנו לעיל סוף סימן קמ"ט כשכתב דין חזרת ספר תורה למקומו בחול. ע"כ.

ז. **עיין** להגאון שיורי כנה"ג (סי' רפד) הביא מנהג איזה מקומות שאומרים השכבות ומיני הכרזות והודעות אחר אשרי, וכתב שאינו נכון כיון דאומרים קדיש קודם מוסף והוא חוזר על אמירת אשרי. וכ"כ המג"א (שם ס"ק ז) והאליה רבה (שם אות יד) ואמת ליעקב. אמנם הגאון החיד"א בברכ"י (שם אות טו) כתב שדעתו נוטה לסברת הרב יד אהרן דאין בזה חשש, כיון שלאחר החזרת הס"ת אומרים מזמור לדוד ושובה למעונך וע"ז אומרים קדיש ע"כ.

ולגבי ללמוד כתב הברכ"י (שם אות טז) שאין נכון לקבוע שיעור ללימוד בין תפילת שחרית למוסף, אבל מותר לדרוש. וז"ל: אין אדם רשאי ללמוד ולשנות בין תפלת יוצר לתפלת מוסף. כן כתב הגאון רבנו יצחק ה' גיאית בהלכותיו. וכתב מהר"ר אברהם ה' טוואה בתשובות שבסוף ספר התשב"ץ להרשב"ץ דיש לחוש לדבריו שלא נמצא חולק, ונתן טעם לדבר, וכתב שם דמותר לדרוש קודם מוסף. ע"ש סי' כ"ג. עכ"ל. וכ"פ בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קסז ס"ק מד) וכ"פ מו"ר הראשל"צ בספרו ילקוט יוסף (שבת כרך א ח"ד סי' רפו הלכה ט).

ח. **כן** פסק מו"ר האול"צ (ח"ב פ"ז תשובה כד) וז"ל בביאורים: בשו"ע (סימן קו סעיף א) כתב, שנשים אעפ"י שפטורות מק"ש חייבות בתפילה, מפני שהיא מ"ע שאין הזמן גרמא, ומקורו מדברי הרמב"ם (בפרק א מהלכות תפילה הלכה ב), והנה מדברי הרמב"ם שם שלא חילק באיזו תפילה הנשים חייבות, משמע שחייבות בכל התפילות. ואעפ"י שכתב מרן שהיא מ"ע שאין הזמן גרמא, ואם אכן חייבות בג' תפילות א"כ חשיב מ"ע שהזמן גרמא, אינו כן, דעכ"פ מדאורייתא אין חיובן אלא בתפילה אחת, וכמ"ש הרמב"ם שם, וכן כתב בב"ח בסימן זה, ע"ש.

ואף בתפילת מוסף משמע מדברי הרמב"ם שחייבות, שהרי הביא שם בהלכה ה' גם את תפילת מוסף בכלל תקנת חכמים בקיום מצות התפילה, ובהלכה ב' כתב שאף הנשים חייבות במצוה זו, ומשמע שגם הנשים חייבות בתפילה זו, וזה שלא כדברי רע"א בתשובות סימן ט', שכתב דכיון שתפילת מוסף היא רק משום ונשלמה פרים שפתינו, על כן נשים שלא היו שוקלות משום שלא היה להם חלק בקרבנות ציבור פטורות מתפילת מוסף, וכן כתב שם בשם תשובת בשמים ראש, ע"ש, וקשה על דבריו דא"כ אף פחותים מכן כ' יהו

ז. בשבת וראש חודש אומרים במוסף "אתה יצרת", וחותרים מקדש השבת וישראל וראשי חודשים. ואם חתם מקדש השבת בלבד, יצא. אבל אם חתם רק בשל ראש חודש, לא יצא א"י.

ח. בחזרה בציבור יאמר קדושת "כתר", וכשאומר החזן תיבת "איה" יאריך בה הרבה כדי שכל אדם יכוין אותה שעה לקבל תוספת נשמה של בחינת היום, וקבלה זו צריכה להיות בתיבת "איה" דווקא, לכן צריך הש"ץ להאריך בה בניגון, ואם האדם עודנו בעמידה דלחש ושמע שש"ץ אומר קדושה ישתוק וישמע ויכוין בהרהור הלב בקבלת תוספת נשמה בתיבת איה ב'.

עינים והארות

מנהג שנוהגים בעניני התפלה. וע"ע בספרו כף החיים (סי' כח אות סג). ע"ש. והנה אני נוהג לומר וגם "האוהבים" דבריה גדולה בחרו, שכן הוא בספר המנהיג (הל' שבת סי' מב) וכן הוא באוצר התפלות (דף שסז ע"א). ובסידור הרב יעב"ץ. ועוד. ובכמה סידורים יש הוספה בסוף הנוסח של תכנת שבת: "ותצונו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי". וכתב הרהמ"ח שאין לאומרה. וכן בספר המנהיג (סי' מב) הנ"ל ליתא. ע"ש. אבל בסידור רב עמרם גאון הנ"ל ישנה ההוספה הנ"ל. וכן רבותינו בעלי התוס' (בפרשת פינחס פסוק וביום השבת) הביאו נוסח ההוספה הנז'. וראה עוד בדברי הרד"א (דף מז ע"ד). וע' בפתח הדביר (סי' רפז). וע' בשו"ת צפיחת בדבש (סי' יב) אודות מה שיש אומרים הנוסח תקנת שבת במקום תכנת, ובת קוף כבת כ', וכמ"ש הגאון יעב"ץ בס' לחם מן השמים, ושכ"כ מהר"י צמח. והעלה שיותר נכון לומר תכנת, וכן כתב מרן הבית יוסף בשם שבולי הלקט, ופירש, שהוא לשון סידור, כמו ותוכן לבנים תתנו. (כן הגיה הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה). ע"ש. וכן הוא הנוסח בשער הכוונות הנ"ל "תכנת שבת". וכ"כ מרן החיד"א במורה באצבע (אות קנט) והגר"ח פלאג'י בכף החיים (סי' כח אות סג). והרב כף החיים סופר (סי' רפו סק"א). וכן מנהיגו. וכן העלה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח (תאו"ח סי' כו אות י), וכתב, דמ"ש כן בשם מהר"י צמח שהוא מגורי האר"י, אפשר שזה כתב בתחלת לימודו, ושוב הדר ביה רב. ע"ש. [אלא דמ"ש עוד שם שהנוסח של "תקנת" אין לו הבנה, שלשון תיקון משמע שהיה חסרון בדבר ותיקן אותו, ולא שייך לומר כן על השבת, שאיזה חסרון היה בו כדי לתקנו, לק"מ, שאינו לשון תיקון, אלא לשון תקנה, כמו בקהלת (יב ט) איזן וחקר "תיקן" משלים הרבה. ומ"מ הנוסח שלנו "תכנת" יותר נכון, וכאמור].

יא. כן פסק מו"ר הראשל"צ בספרו ילקוט יוסף (שם הלכה כח). יב. מובא בספרי חסידות במאור עינים (פרי אמור) ובספר אור לשמים (פרי נשא). בקדושה זו יתלהבו לבו בשמחה וחדוה עצומה עד מאד, על התרוממות הגדול שיש ליוצרו יתברך שמו בעת שכל העולמות מכתירים אותו בשעה זו שאנחנו מקדישים אותו בזה העולם התחתון.

יש עליה לכל נשמות ישראל, אפילו לאותן שהם במדרגה תחתונה. על ידי שיתקשרו ויתכללו עם הצדיקים מתעלים על ידי הצדיקים למעלה, שאז הצדיקים מתקרבים את עצמם עם חלקי הקדושה שבנשמות ישראל למעלה". והצדיקים מעלים אז תפלות ישראל של כל ימי השבוע. וידוע שצדיקים היו במדרגה גבוהה ונעלה באמירת "קדושת כתר".

ובספר כתונת פסים (להרה"ק בעל תולדות יעקב יוסף, פרי שלח, עה"פ ביום השבת) כתב, התפלות של כל השבוע אינם עולים רק ביום השבת יערכנו הכהן לפני ה', הכהן עובד עבודה,

תקנת באות קו"ף. כן הוא בפע"ח, אך בכתבי האר"י המדויקים איתא תכנת באות כ"ף כמ"ש בשעה"כ הנ"ל.

וכתב הבא"ח (ש"ב פ' תולדות אות כ"ב) ויש סידורים שנדפס בהם דברים יתרים על חמשה אותיות דמנצפ"ך, ואין ראוי לאומרם דאין בזה טעם.

ועיין בסידור רש"י (סי' תקה) שכתב שבה רמוזה הגאולה שתבוא בזכות שמירת שבת, כדכתיב לסריסים אשר ישמרו את שבתותי והביאותים אל הר קדשי וכתוב בשו"ב ונחת תושעון. ונרמזה בתשר"ק - ביום ההוא ירוק ה', צפע"ס - ביום ההוא יטפו ההרים עסיס, נמל"ך - והיה ה' למלך על כל הארץ. יטח"ז - יטו שכס אחד לעבדו ויאמרו הנה אלהינו זה, והדגב"א - יביאו לויתן ויכרו עליו חברים עכ"ל.

ועי' למו"ר מופת הדור בספרו הליכות עולם (ח"ג פ' תולדות במקורות הלכה יט) וז"ל: הנה בבואי לשרת בקודש במצרים בשנת התש"ח ראיתי שמנהגם לומר הנוסח "למשה צוית", שהוא מנהג ספרד המובא בטור א"ח (סי' רפז). והוא נוסח הרמב"ם. וכן המנהג אצל עולי תימן, וכמ"ש בסידור עץ חיים (דף קמא ע"ב) וכתב לפרשו. ע"ש. וכ"כ הר"ד אבודרהם (בדף מז ע"ד). והרה"ג ר' יהודה מסלתון ז"ל ששימש כאן מלפנים כאב בית דין, בשו"ת שארית יהודה (חאו"ח סי' ב), נשאל בזה, וכתב, שלא רצה לשנות להם הנוסח מאחר שכן נהגו. וסיים, שכן נהג בעצמו לומר במוסף "למשה צוית" שהוא נוסח קצר, כדי להשיג ולומר קדושת כתר עם הצבור. וגם מסיבת זיל בקרתא זיל בנימוסה. ע"כ. ואני בעיני לא שניתי ממנהגי, והמשכתי במנהג ארץ ישראל לומר הנוסח "תכנת שבת", שהוא הנוסח בסידור רב עמרם גאון בח"ב (דף מד ע"ב). ובספר המנהיג (הל' שבת סי' מב). וכ"ה נוסח רב סעדיה גאון, וכמ"ש בשמו הר"ד אבודרהם (דף מז ע"ד). ובשבולי הלקט (סי' פב). וכן הוא נוסח האר"י ז"ל וכמ"ש בשער הכוונות (דף עג ע"ד). ע"ש. וכ"כ בכף החיים (סי' רפו סק"א). ובספר מאורי אור (באר שבע דף קג ע"ב). ובפרט שראיתי במצרים במקומות שמתפללים שם בני תורה, כמו בישיבה "אהבה ואחווה", ו"מדרש רשב"י" ו"כתר תורה" שאומרים "תכנת שבת", וכפי שנהגו להמתין להרב בבהכ"נ עד שיסיים תפלתו, הייתי מספיק לומר קדושת "כתר" עם הצבור. וע' להגר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים (סי' ט דף ח ע"א) שכתב, בעירנו איזמיר יש בתי כנסיות שאומרים במוסף למשה צוית, ואע"פ כן כשאני מתפלל שם אני נוהג שלא כמנהגם. וכשאני מתפלל בלחש אומר הנוסח תכנת שבת, ורק כשאני מתפלל כשליח צבור ואומר החזרה אומר למשה צוית, ואף כשנשרפו בתי כנסיות של אזמיר, ובאו כל יחידי הקהל להתפלל בביתי, כי ביתי בית תפלה יקרא, עם כל זה לא רציתי לשנות מנהגם, כי אזהרה שמענו מפי סופרים ומפי ספרים שלא לשנות שום

- ט. כשאומר פסוק שמע ישראל בקדושת מוסף יכוין לקבל עליו למסור עצמו על קדוש השם, ואשרי הזוכה לעשות קבלה זו באמת ובתמים ועליו תבוא ברכת טוב".
- י. אם מתפלל מוסף עם חזרת הש"ץ, אומר עמו "כתר יתנו לך וכו' עד הסוף. אבל אם מתפלל שחרית, ובסוף ברכת מחיה המתים שמע ממנין אחר שאומרים קדושת מוסף, כתר יתנו לך וכו', אינו רשאי להפסיק ולומר עמהם, שאין כל הקדושות שוות, אלא ישותוק ויכוין למה שאומר הש"ץ, שהשומע כעונה".
- יא. מנהג ק"ק חסידים בית אל אחר תפילת מוסף בשבתות ויו"ט יאמר אין קדוש כה' וכו' וסדר פטום הקטורת כמו בחול, ולא כאותם שנהגו שלא לאמרו בשבתות ויו"ט".
- יב. תפלת מוסף אין לה תשלומין, שאם עבר היום ולא התפלל מוסף, עבר זמנו בטל קרבנו".
- יג. אם נתעכב מלהתפלל מוסף עד שהגיע זמן תפילת מנחה, אם הגיע זמן מנחה קטנה, יקדים להתפלל מנחה ואחר כך יתפלל מוסף, ואם הוא זמן מנחה גדולה, לא יקדים תפילת מנחה, אלא אם כן בדעתו להתפלל מיד מנחה, כגון שרוצה לאכול. וכל זה ביחיד, אבל בציבור לעולם מקדימים תפילת מוסף לתפילת מנחה".
- יד. מי שמסופק אם התפלל מוסף בשבת או לא, לא יחזור להתפלל מספק. ואפילו בתורת נדבה, ותקנה יש לו

עיונים והארות

שמע ציבור שאומרים קדושה של מנחה, לא יפסיק לענות עמהם, אלא ימשיך בתפלתו. אבל אם אחר שסיים תפלת ערבית, שמע שאומרים חזרת השליח ציבור, רשאי לענות קדושה ואמנים אחר הברכות. וכ"פ בילקוט יוסף (שם הלכה ז).

טו. **שעה"כ** (דף נא ע"ד).

טז. **כן** כתבו התוספות (ברכות כו. ד"ה איביעא) והרא"ש (סי"ב) וה"ר יונה (יח. ד"ה טעה). וכתב הב"י וטעמא דבשלמא כל שאר התפילות ואפילו של שבת, הם של בקשת רחמים יש להם תשלומין דוגמת תפלת י"ח דחול, אבל תפלת מוסף שעיקרה הזכרת קרבן מוסף אין להתפלל אותה אלא דוק בזמן הקרבת הקרבן ואע"פ שאר תפילות נתקנו כנגד הקרבנות, אין מזכירין בהם הקרבנות.

יז. **ונפסק** להלכה בשו"ע (שם) וז"ל: ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה, אין לה תשלומין. ועיי' עוד מש"כ בזה מו"ר מופת הדור במאור ישראל (ח"א עמוד מ"א).

יח. **גמ'** בברכות (כח). תנו רבנן, היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף, מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. רבי יהודה אומר, מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת. אמר רבי יוחנן, הלכה, מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף.

יט. **וכתבו** התוס' (שם ד"ה הלכה) וכ"כ הרא"ש (סי' ח') שמשמע מתלמודא כגון שאיחר להתפלל מוסף עד ו' שעות ומחצה שהוא זמן תפילת מנחה, דלא כירושלמי (ברכות פ"ד ה"א) שכתבו ה"ר יונה (יט. ד"ה ויש) והרא"ש (שם) דלא אמרינן מתפלל של מנחה תחלה אלא כשאיחר עד זמן מנחה קטנה אבל קודם לכן מתפלל של מוספין תחלה

כ. **וכתב** הרשב"א (כח. ד"ה ת"ה) ומסתברא שאם עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנחה ואפילו במקום שיש לו להתפלל תפלת המנחה יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל של מוספין שנייה משום דמוספין כל שעתא זמניה הוא דהא תפלת המוספין כל היום אלא דלכתחלה צריך להקדים תפלת

במוסף יום שבת בקדושת 'כתר' עולין כל התפלות כמבואר בכתבים, ושמעתי זה ממורי.

כשאומר ממקומו הוא יפן ברחמי יאמר נוסח זה בכונה עצומה מאד על גודל התיקון בעולמות העליונים

כשאומרים שבת זה, וכמובא בזה"ק (תקוני הזהר דף פו ע"ב) וז"ל: זכאה איהו מאן דסליק לה לאתרה ולקודשא בריך הוא לאתריה דאתמר ביה הנה יקו"ק רוכב על עב קל הנה י"י יוצא ממקומו אמר ליה רבי אלעזר אבא וכי יכול בר נש לאחזרא לקודשא בריך הוא לאתריה אמר ליה אין כמה דאשכחנא בדוד דאמר אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לי"י כו' בההוא זמנא דבר נש אחזר ליה לאתריה מה כתיב ביה ממקומו יפן ברחמי לעמו ובמאי חזרין ליה לאתריה אלא בשלימו דתקונא דתקיננו בצלותא ואוכח דבתר דאמר ממקומו יפן ברחמי לעמו אמר המיחדים את שמו ערב ובקר תמיד בכל יום אומרים פעמים ואיננו ה"ה דצריך לאחזרא י' לגבי ה' דאיהו מקום דלעילא ולאחזרא ו' לגבי ה' דאיהו מקום דלתתא בגין דקודשא בריך הוא אומי דלא יחזיר לה' דלעילא עד דיחזיר לה' דלתתא ורזא דמלה לא אבא בעיר וגומר והא אוקמוהו: עכ"ל.

יג. **בא"ח** (שם אות כ"א). והטעם שזה בקדושת מוסף כתב דרכי משה (סי' רפו אות א), ואומרים בקדושת מוסף פעמים בכל יום 'שמע ישראל' וכו', מפני שהיתה שעת השמד שלא יקראו ישראל קריאת שמע, והתקיננו לומר שמע ישראל בקדושה.

יד. **כן** פסק מו"ר הבא"ח (פר' תרומה אות ז) וכן פסק מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"א פר' תרומה הלכה ז) וז"ל: המתפלל תפלת שמונה עשרה, וכשהגיע לסוף ברכת "מחיה המתים" שמע ציבור שאומרים קדושה, אף על פי שעתיד לומר קדושה אחר כך בחזרת השליח ציבור, או שכבר אמר קדושה קודם לכן, מכל מקום צריך להפסיק ולומר קדושה עם הציבור.

אולם המתפלל שחרית, וכשסיים ברכת "מחיה המתים" שמע ציבור אומרים קדושת "כתר" של מוסף, לא יפסיק לומר קדושה עמהם. (והאשכנזים נהגו לענות קדושת "כתר" בכיוצא בזה). וכן אם שמע ציבור אומרים "קדושת יוצר", לא יפסיק לענות עמהם.

והמתפלל תפלת ערבית, וכשסיים ברכת "מחיה המתים"

שיעלה ש"ץ בתפלת מנחה ובחזרה יכוין על מוסף ג"כ י"ח.

טו. ביום שב"ק בבוקר לומדים דברי הרב הקדוש ז"ל עד קרוב לחצות היום וקודם מנחה לומדים משניות עם פירוש וקוראים אותו לימוד עת רצון י"ט.

טז. פה בישיבתנו ק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ נהג כן מו"ר המקובל האלהי כמוהר"ר רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל ללמוד אחר תפילת שחרית עם התלמידים בכתבי האריז"ל ומוהרש"ש זיע"א ואח"כ היה הולך לביתו לסעודת היום ואח"כ בצהרים היו באין ומתכנסין כל תלמידי הרב זצוק"ל והרבה מחכמי וצדיקי ירושלים ולומדים אתו בספה"ק "עץ חיים" שיעור אחד ואח"כ שיעור שני בספה"ק שער הכוונות לרבנו האריז"ל ובסידור מוהרש"ש זיע"א והיה נמשך כ"ז כמה שעות ומה נהדר המראה והיה מו"ר יושב וזורש כמפי השכינה והיתה שמחה גדולה והשראת השכינה מצויה ואח"כ מתפללים מנחה.

יז. אחר התפילה נפטרין לבתיהם לשלום י. ונוהגים לעבור לפני הרב לברך ולהתברך בברכת שבתא טבא י"א.

יח. מותר לקפל הטלית בשבת שלא כסדר קיפולו הראשון י"ב.

עיונים והארות

המנחה עכ"ל

למ"ד שאפשר להשלים תמיד.

יט. דברי שלום (מנהגי בית א-ל יכב"ץ אות ל"ו).

כ. טור (סי' רפ"ו), ואומר אחריו קדיש ונפטרין לבתיהם לשלום.

כא. ובסידור ר' שבתאי כתב אחר תפלת שחרית (עמ' פב), חייב להקביל פני רבו בשבת, כדי שישפע עליו קדושת שבת מכח רבו, ויפטר לביתו לשלום.

כב. כתב השו"ע (סי' שב סעי' ג) מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום וכתב המג"א והביאו המ"ב (סי' ק י"ג) ולכן אסור לקפל הטלית אע"פ שמצוות יציאת כל היום ויכול להתעטף בו, מ"מ כיון שאין בדעתו להתעטף בו אסור. [ואם מתעטף במנחה שרי, ורק ביו"ט שחל בערב שבת כתב המ"ב (סי' ק י"ז) להתיר לקפל אם עשה עירוב תבשילים, והגרע"א כתב דגם בלא עירוב מותר אם היא סמוכה שבת].

ואם מקפל שלא כסדר קיפולו הראשון הדבר תלוי במחלוקת הא"ר והחיי"א אי שרי לקפל שלא כסדר קיפולו הראשון שלא לצורך אותו היום, דהא"ר מיקל והחיי"א מחמיר, ופסק המ"ב (סי' ק ט"ו) להקל. ומ"מ מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפל כלל ודאי עדיף [מחה"ש].

והנה, מרן הב"י הביא בשם הכל בו בזה"ל, ועכשיו שנהגו לקפל כל הכלים, אפשר דקיפול דידן לא דמי לקיפול שלהם שהיו מקפידין מאוד לפשט קמטיו ולהניחו תחת המכבש, ולא כן אנו עושין. עכ"ל. ובארץ חיים (סי' שב סעי' ג) כתב על זה שיתכן שהוא מנהג קדום לפני התפשטות קבלת הוראות מרן השו"ע. וכ"כ ביפה ללב, (הובא בכף החיים סי' ק לב) שנהגו להקל לפי דברי הכל בו לקפל הטלית לצורך חול, וכ"ש לצורך שבת אחר, וכ"ש בטליתות של מצוה, שהקיפול הוא הידור של מצוה, שאם לא יקפלו מתקלקל ומתקמט, ואם בכל שבת ישנה מקיפולו, תיקונו הוא קלקולו, דמחזי כמנומר ומתקלקל הידור הטלית, וכתב "זה אלי ואנוהו", התנאה לפניו במצוות, טלית נאה וכו'. וסיים שכן המנהג פשוט, וכ"כ להקל לקפל הטלית בשו"ת שמש ומגן (ח"ב סי' עז) וכ"כ האול"צ (ח"ב פכ"ד אות ג) והוסיף שהקיפול שלנו לא כמו אז שע"י הקיפול מתגהץ, אלא שיוצא מהכביסה הוי מגוהץ כזמנם, וכל מה שמקפל הוא משום כבוד הטלית ושרי, ועכ"פ טוב להחמיר

להלכה פסק השו"ע (סי' רפ"ו סעי' ד) כתב בסתם שיתפלל מנחה לפני תפילת מוסף, והביא י"א שכתבו שזהו דוקא אם רוצה להתפלל שתיהן עתה, כגון שרוצה לאכול וצריך להתפלל קודם האכילה. וכיון דקי"ל סתם וי"א בדברי מרן הלכה כסתם, צריכים היינו לומר שיתפלל לעולם מנחה קודם. והוסיף הרמ"א את הרשב"א: ומיהו אם הקדים של מוסף, יצא. דתדיר קודם הוא רק למצוה לכתחילה, ולא לעיכובא בדיעבד.

והרמ"א פסק כירושלמי ומיהו אם הגיע מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה.

וכתב האול"צ (ח"ב פי"ט תשובה ט) אולם בזמן מנחה גדולה, שאין זה עיקר זמנה, כמובא בשו"ע (בסימן רל"ג סעיף א'), יש לצרף מש"כ בכה"ח שם באות ל"ו שלפי דברי האריז"ל בשער הכוונות לעולם מוסף קודם, ויקדים את תפילת מוסף לתפילת מנחה. וכל זה ביחיד, אבל בציבור מבואר שם בשו"ע שלעולם מתפללים מוסף קודם, כדי שלא יבואו לטעות, ע"ש.

יח. שו"ע (סי' קז סעי' א) ז"ל: אם הוא מסופק אם התפלל, חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר; אבל אם ברי לו שהתפלל, אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש; ועל ידי חידוש, חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה, חוץ מתפלת מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה. ובשבת ויו"ט אינו מתפלל תפילת נדבה כלל. ע"כ. ובטעם הדבר כתב המשנ"ב דכמו דקרנן מוסף אין קרב אלא משל ציבור ואינו בא משל יחיד כלל, ותפילות כנגד תמידים תקנום א"כ ה"ה תפלת מוסף שלא באה בנדבה. והוא הטעם בשבת ויו"ט שאין קרב בהם נדרים ונדבות.

ומש"כ דתקנתו שיעלה ש"ץ כ"כ הבה"ל (סי' קכד ד"ה ויוצא בו) בשם הפמ"ג דמי שספק לו אם התפלל שחרית דשבת או מוסף וכדו' אף שאינו יכול להתפלל בנדבה מ"מ תקנה יש לו להיות ש"ץ וחוזר התפילה בשביל התקנה ויוצא נמי מספק.

ודע: דיש מי שכתב דכיון דיש מח' בראשונים עד מתי יכול האדם שלא להתפלל כלל להשלים די"א רק בתפלה שלאחריה וי"א בכל זמן שנזכר. לכן טוב יעשה האדם שיודע שלא התפלל ולא זכר להשלים התפילה שלאחריה שיעלה ש"ץ ויכוין בחזרתו להשלים התפילה וכך יצא יד"ח לכה"פ

עיונים והארות

ואסור, ומיהו אפשר שאם בכל שבת מקפלו בסדר אחר מותר. וכתב על דבריו בשו"ת יחווה דעת (ח"ב סימן מ' עמוד קנו בערה) שנראה שאם הטלית מגוהץ היטב, וניכר קיפולו הראשון בקו עמוק של הגיהוץ, והוא מקפלו בכל שבת לצד השני, נקרא זה שלא כסדר קיפולו הראשון, שאפי' אם יחזור לקפלו כך בכל שבת, עדיין קו הגיהוץ קיים בצד האחר ונראה לעין, מכיון דבלאו הכי הכל בו וסיעתו התירו בזמן הזה לקפל הטלית אף כקיפולו הרגיל, שקיפול שלנו שונה משל אז, דיינו להחמיר ולקפל שלא כסדר קיפולו הראשון, והבו דלא להוסיף עלה חומרא יתירא להצריך ולקפלו בכל מוצ"ש כסדרו הראשון. כתב האול"צ (שם) מ"מ לא יניחנה בלא קיפול כלל, שאין כבוד הטלית בכך.

לקפל שלא כדרך קיפולה הראשון. והכה"ח כתב, דהכל לפי הענין דאם ע"י שישנה את קיפולו תתקלקל הידור הטלית, יש להתיר כנ"ל, ואם אינו מתקלקל יש להקפיד לשנות מקיפולו הראשון. אולם הבא"ח (ש"ב פ' ויחי אות יג) כתב דיש שמקפלים טלית בקיפולו הראשון וסומכים על סברת הכל בו, ולא יפה הם עושים, דהא מרן ז"ל וכל הפוסקים לא ניחא להו בהאי סברא, ולכן צריך בטלית לקפלו שלא כסדר של קיפולו הראשון. כתב הגאון מהרש"ם בדעת תורה (סי' ש"ב ס"ג) שההיתר לקפל שלא כסדר קיפולו הראשון, זהו שחוזר למחר ומקפלו כסדרו, אבל טלית המיוחד לשבת, וחוזר בכל שבת ומקפלו באותו שינוי, הרי זהו סדר קיפולו כפי שמקפלו בכל שבת

מאמרי הזוה"ק

פרשת יתרו

ח"ב ס"ח ע"ב

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ וְגו', וְכִי יִתְרוֹ שָׁמַע וְכָל עַלְמָא לֹא שָׁמְעוּ, ושואל, וכי רק יתרו שמע שהקב"ה קרע את הים, ומלחמת עמלק, ומתן תורה וכל שאר העמים לא שמעו **וְהָא בְּתִיב, וְהִי כְּתוּב (שמות טו) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן** וא"כ כל העמים שמעו ופחדו ויראו מלפני הקב"ה [א]. **אֵלָא, בְּלַ עַלְמָא שָׁמְעוּ, וְלֹא אֶתְפְּרוּ, וְאִיהוּ שָׁמַע וְאֶתְפְּר, (דף ס"ח ע"ב)** אלא כל העולם שמעו ולא נשבר לבם ולא נכנעו ולא חזרו בתשובה, ורק יתרו שמע ונשבר לבו **וְאֶתְכַפֵּיא, מְקַמֵּיהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאֶתְקַרַב לְדַחֲלֵתִיהּ** ונכנע מלפני הקב"ה והתקרב ליראתו, וזה נקרא לשמוע לקבל ולקיים לעשות מעשה.

ח"ב ס"ח ע"א

בְּשַׁעֲתָא דְּאֶתָּא מִשָּׁה (דף ס"ח ע"א) לְפַרְעֵה בשעה שבא משה רבנו לפני פרעה **וְאָמַר לֵיהּ יְהוָה אֱלֹהֵי הָעֶבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ וְגו'** ובקש, שלח את ישראל ויחוגו לי במדבר, **פְּתַח אִיהוּ וְאָמַר לֹא יִדְעֵתִי אֵת יְהוָה** פתח פרעה ואמר לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח.

עיונים והארות

במה חולקים. אלא מחלוקתם היא על מי ש"בא", כלומר איזו שמועה גרמה לו לעשות צעד כזה לבוא אל משה, הרי היה יכול להתגייר ולהשאר בארצו.

ע"כ חד אמר, עמלק: אם אחרי הנס הגדול הזה, של קריעת ים־סוף, שבודאי גם עמלק בשמעו, נפלה עליו אימתה ופחד, אבל אח"כ הספיק להתקרר ולהזדווג לישראל, א"כ גם יתרו פחד שלא יקרה לו כמו עמלק ויתקרר, ויחזור לסורו, ע"כ אמר אני מוכרח להיות עם ישראל ומשה, ורק אז אוכל לשמור על הרגשתי והתעלותי ואשמור על יהדותי.

וחד אמר, קריעת ים־סוף, שידוע המאמר: "קשה זיווגם כקריעת ים־סוף", ואם איש ואשה, שהם מעם אחד בני דת אחת, קשה זיווגם, כ"ש יתרו שהוא מעם אחר ודת אחרת, קשה זיווגו, וע"כ עליו לעשות צעד גדול, ולבוא למשה כדי להכניסו תחת כנפי השכינה.

וחד אמר, מתן תורה שמע ובא, כי אם ישראל שאמרו "נעשה ונשמע", היה הכרח לכפות עליהם אח"כ ההר כגיגית, שלא יתחרטו, כ"ש הוא שהוא גוי, שעלול יותר להתחרט, וע"כ בא מיד להתחבר בקשר אמיץ למשה ולישראל, לשקוד בלי הרף על עצמו, כדי שיוכל להתגבר על כוחות הרע המסנוורים את העינים, ועי"כ ישמור על אמונתו.

א. מה שמועה שמע ובא, ר' יהושע אומר: מלחמת עמלק שמע ובא, שהיא כתובה בצדו. ר' אלעזר המודעי אומר: מתן תורה שמע ובא, בשעה שניתנה תורה לישראל, היה הקול הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל מלכי הגויים אחזתן רעדה בהיכליהן, שנאמר: ובהיכלו כולו אומר כבוד, ונתקבצו כולם אצל בלעם הרשע, ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו, שמא מבול בא לעולם, א"ל: שוטים! כבר נשבע הקב"ה לנח שאינו מביא מבול לעולם, אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא, אבל מביא הוא מבול של אש, אמר להם אינו מביא לא מבול של מים ולא מבול של אש, אלא תורה נותן לעמו, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן", פתחו כולם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום", והלכו איש איש למקומו.

ר' אלעזר אומר: קריעת ים־סוף שמע ובא, שבשעה שנקרע ים־סוף לישראל, שמעו מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: "ויהי כשמעו כל מלכי האמורי וכו', וכן רחב אמרה: כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים־סוף מפניכם וכו'.

וצ"ל במה חולקים התנאים? הרי בודאי שמע יתרו את שלשתם, כי כולם נעשו בפרסום גדול מאוד, קריעת ים־סוף: "שמעו עמים ירגזון וכו'. וכל המימות שבעולם נחלקו. מתן תורה: הקול נשמע מסוף העולם ועד סופו, מלחמת עמלק: נעשתה בפרסום גדול, שכל כוונתו היתה, להוציא את הפחד משאר האומות. וא"כ

וּבָעָא קְדָשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא, דִּיתֵיבָּר שְׁמִיָּה בְּאַרְעָא, בְּמָה דְּאִיהוּ יְקִירָא לְעִילָא ורצה הקב"ה שיתכבד ויתעלה שמו בארץ, כמו שהוא מכובד למעלה, ולכן נתן לו עשר מכות כדי להכניעו, **כִּיּוֹן דְּאֵלְקֵי לִיָּה וְלְעַמִּיָּה** וכיון שהלקה אותו ואת עמו, **אַתָּא וְאוֹרֵי לִיָּה לְקוֹדְשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא** בא והודה לקב"ה, **דְּבַתִּיב, (שמות ט) יְהוָה תְּצַדִּיק** ובזה הודה שהקב"ה יחיד בעולמו. **אִיהוּ דְּהָהּ מְלָפָא קְרוּפִינוּם דְּכָל עֲלָמָא, כִּיּוֹן דְּאִיהוּ אוֹרֵי, כָּל שְׂאָר מְלָכִין אוֹרִין** כי פרעה שהיה מלך מרומם וגדול על כל מלכי העולם, כיון שהוא הודה לקב"ה כל המלכים הודו גם הם לקב"ה, **דְּבַתִּיב, אָז נִבְהָלוּ אֱלוֹפֵי אֲדוּם (שמות טו) שכתוב אז נבהלו אלופי אדום וכו', דהיינו, שנכנעו לפני הקב"ה והמליכו אותו עליהם והודו שהקב"ה לבדו שולט בעולם [ב].**

אַתָּא יְתֵרוֹ, כּוּמְרָא עֲלָאָה וְרַבְרָבָא, רַב מְמַנָּא (דְּכָל מְמַנָּא) דְּכָל טַעֲוֹן אַחֲרֵינִין בא יתרו שהיה כומר גדול וחשוב והוא ראש הממונים של כל אלהים אחרים, **וְאוֹרֵי לִיָּה לְקוֹדְשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא** והודה לקב"ה, **וְאָמַר עֲתָה יְדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה מִכָּל הָאֱלֹהִים, כִּיּוֹן אֶסְתַּלַּק וְאֶתֵּיבָר קְדָשָׁא בְּרִידָּהּ הוּא בִּיקְרִיָּה עִילָא וְתַתָּא, וְלִבְתָּר יְהִיב אוֹרֵיָתָא בְּשְׁלִימוֹ, דְּשְׁלִטְנוּ עַל כָּלָא** אז נתעלה ונתכבד הקב"ה בכבודו בעליונים ובתחתונים, ורק אח"כ נתן הקב"ה את התורה הקדושה בשלימות, ע"י שכל החיצונים והקליפות נכנעו ואז הקב"ה שלט על כל העולם בשלימות.

עיונים והארות

תנאי: "רבי יהודה אומר אפילו פרעה, שנאמר "אחד מהם לא נותר", ורבי נחמיה אומר פרעה עצמו נשאר. ולרבי נחמיה צריך לומר הא דכתיב אחד מהם לא נותר, שהכוונה על המצריים, ואין פרעה בכללם. כמבואר בפרקי דר"א (פרק מב): "אמרו ישראל לפני הקב"ה וכו', וענה פרעה אחריהם שיר ושבח בלשון מצרית, ואמר מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא".

עוד מבואר ב'מדרש ויושע', וז"ל: "בשעה שאמרו ישראל זאת השירה לפני הקב"ה, שמע אותה פרעה כשהיה מטורף בים, ונשא אצבעו לשמים, ואמר: מאמין אני בך שאתה הצדיק ואני ועמי הרשעים, ואין אלוה בעולם אלא אתה. באותה שעה ירד גבריאל והטיל על צוארו שלשלת של ברזל ואמר לו: רשע, אתמול אמרת 'מי ה' אשר אשמע בקולו' ועכשיו אתה אומר 'ה' הצדיק?' מיד הורידו למצולות ים ועכבו שם חמשים יום, וציער אותו כדי שיכיר נפלאותיו של הקב"ה, ולאחר כן העלו מן הים והמליכו על נינוה וכו', ועדיין פרעה חי ועומד בפתחו של גיהנם, וכשנכנסין מלכי אומות העולם מיד הוא מודיע להם גבורותיו של הקב"ה, ואומר להם: שוטים שבעולם, מפני מה לא למדתם ממני דעת, שהרי אני כפרתי בהקב"ה, לכן שלח בי עשר מכות וטבעני בים ועכבני שם חמשים יום, ולאחר כן העלני מן הים, ולבסוף האמנתי בו בעל כרחי, לכן שוררו ישראל זאת השירה ואמרו כולם יחד: "מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא".

ב. וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד (יד, כה). איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מג): "רבי נחוניא בן הקנה אומר, תדע לך כח התשובה, בא וראה מפרעה מלך מצרים, שמרד בצור עליון הרבה מאוד, שנאמר (לעיל ה, ב) "מי ה' אשר אשמע בקולו" [וחטאו היה קשה מכל פושעי ישראל שהוזכרו לעיל (שם בפרד"א) שכולן לא כפרו בעיקר כמו פרעה שאמר "מי ה'". ביאור הרד"ל שם], ובאותו לשון שחטא - בו בלשון עשה תשובה, שנאמר (להלן טו, יא) "מי כמוכה באלים ה'". והצילו הקב"ה מבין המתים וכו', לספר כח גבורתו. ומנין שהעמידו, שנאמר (לעיל ט, טז): 'ואולם בעבור זאת העמדתיך'.

והלך [פרעה] ומלך בנינוה. והיו אנשי נינוה כותבים כתבי עמל (שטרות מזויפים) וגוזלים איש לרעהו, ועשו מעשי זמה וכאלו מעשים רעים. וכששלח הקב"ה ליונה להנבא עליה להחריבה, שמע פרעה ועמד מכסאו וקרע את בגדיו ולבש שק ואפר, והכריז בכל עמו שיצומו כל עמו שלשת ימים, וכל מי שאינו עושה הדברים האלו ישרף באש, מה עשה וכו'.

[ואמנם] גם בני ישראל ידעו זאת, וכדברי ה"חתם סופר" (דרשות לפסח, שנת תקצ"א, ד"ה אשר ראיתם), דהא דפחדו ישראל בים היה, "כי קבלה היה בידם שפרעה ישאר" וכו'.

אולם במדרש שוחר טוב (תהלים ק) מצינו על הפסוק (שם, פסוק יא) "ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר", דפליגי בה

אמר רבי שמעון לר' אלעזר בריה, על דא כתיב, אמר רבי שמעון לרבי אלעזר בנו על זה כתוב (תהלים סז) יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם כאשר יודוך עמים שהם "אלהים" דהיינו השרים העליונים, אז אח"כ כל העמים כאן למטה ג"כ יודו לקב"ה. אתא ר' אלעזר ונשיק ידוי בא רבי אלעזר ונשק ידי אביו. בכה ר' אבא ואמר, (תהלים קג) ברחם אב על בנים שרמזו כאן שרבי שמעון השלים את דברי ר"א. מאן ירחם על ר' אלעזר ולא שלמא מלוי, בר רחמימו דמר מי ירחם ויאהב את ר"א להשלים את דבריו חוץ מאהבתו של כבודו אליו, ופאה חולקנא, דזכינא למשמע מלין אלין קמיה, דלא נכסוף בהו לעלמא דאתי אשרי חלקינו שזכינו לשמוע דברים אלה לפני רשב"י, שלא נתבייש בהם לעוה"ב.

וישמע יתרו וגו', פתח ואמר (תהלים יח) על בן אודך בגוים יהוה ולשמך אומרה. דוד מלכא אמר דא ברוח קדשא דוד המלך אמר פסוק זה ברוח הקודש, בשעתא דחמא, דהא יקרא דקודשא בריך הוא בשעה שראה כי כבודו של הקב"ה, לא אסתליק בסליקו ולא אתייקרא בעלמא, אלא מסטרא דשאר עמין אינו עולה בעליה מיוחדת, ואינו מתכבד בעולם, אלא מצד שאר העמים כשבאים ומתגיירים ומודים לקב"ה.

ואי תימא, הא קדשא בריך הוא לא אתייקר בעלמא, אלא בגיניהון דישראל ואם תאמר הרי נודע כי הקב"ה אינו מתכבד בעולם אלא בשביל ישראל שהם תכלית הבריאה, ומדוע אתה אומר שכבודו של הקב"ה אינו מתעלה אלא רק מצד שאר אומות העולם. ומתקן, הקב"ה הוא ודאי, כך הוא ודאי שכבוד הקב"ה הוא בשביל ישראל. דהא ישראל אנון הוי יסודא דשרגא לאנהרא שהרי עם ישראל הם היסוד והעיקר של השכינה הקדושה, שבה כלולות כל נשמות ישראל, והיא האור המאיר לכל העולם כולו, אכל כד שאר עמין אתאן ואודן ליה, בשעבודא דיקרא דקודשא בריך הוא אבל כששאר העמים באים ומודים לו, ומשעבדים עצמם לכבודו של הקב"ה שהיא השכינה, בדין אתוסף יסודא דשרגא, ואתתקף על כל עובדוי בתבורא חדא ואז נתוסף יסוד של השכינה הנקראת "נר", ומתחזק ומתקדש על כל מעשיו שברא בחיבור אחד עם ישראל, ושליט קדשא בריך הוא בלחודוי עילא ותתא ואז הקב"ה שולט לבדו למעלה ולמטה.

בגוונא דא, כל עלמא, דחילו ואימתא נפל עלייהו מקמי קדשא בריך הוא כעין זה, כל בני העולם נפל עליהם פחד ואימה מלפני הקב"ה, והם שמעו על הנסים והנפלאות וכל הנסים של קריעת ים סוף. וכיון דאתא יתרו, דאיהו כומרא עלאה דכל טעוון

אֲחֵרֵינוּ, כִּדְרֵי אֶתְתַקַּף וְשָׁלִיט יִקְרָא דְקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא עַל כֹּלָּא וכיון שבא יתרו שהיה הכומר הגדול של כל אלהים אחרים ונתגייר, אז נתחזק ונתפרסם כח ממשלתו וכבודו של הקב"ה על כל העולם על-כל הס"א.

בְּנִין, דְּכָל עֲלָמָא, בַּד שְׁמַעוּ שְׁמַע גְּבוּרַתִּיהָ דְקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא, וְעוּ לְפִי שכל העולם כששמעו את שמע גבורתו של הקב"ה, נודעו, כמ"ש שמעו עמים ירגזון. **וְכִלְהוּ הָווּ מִסְתַּבְּלָן בֵּיתְרוֹ, דְּאִיהוּ חַבִּים וְרַב מְמַנָּא דְכָל טַעֲוִין דְּעֲלָמָא** וכולם היו מסתכלים ביתרו שהוא היה החכם והממונה הגדול של כל אלהים אחרים שבעולם, **בֵּינָן דְּחַמוּ, דְּאִיהוּ אֲתָא וּפְלַח לִיהָ לְקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא** כיון שראו שהוא בא ונתגייר ועבד לקב"ה, **וְאָמַר עֲתָה יִדְעָתִי בִּי גְדוּל יְהוָה מִכָּל הָאֱלֹהִים, כִּדְרֵי כִּלְהוּ אֲתַרְחִקוּ מִפּוֹלְחַנֵּיהוּן, וַיִּדְעוּ דְלִית בְּהוּ מַמְשׁוֹ** אז כולם נתרחקו מעבודתם לאלהים אחרים וידעו שאין בהם ממש. **כִּדְרֵי אֲתַיְיְקַר יִקְרָא דְשָׁמָא קְדִישָׁא דְקוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא, בְּכָל סַטְרֵין** אז נתגדל כבוד שמו של הקב"ה בכל הצדדים. **וְעַל דָּא אֲתַרְשִׁים פְּרַשְׁתָּא דָּא בְּאוֹרֵייתָא, וְשִׁירוֹתָא דְפְרַשְׁתָּא הָוּה בֵּיהָ בֵּיתְרוֹ** ועל כן נרשמה פרשה זו בתורה על שמו של יתרו, ותחילת פרשה זו מתחלת ב"וישמע יתרו".

יִתְרוֹ חַד מְחַבִּימִין דְּפַרְעָה הָוּה. תְּלַת חַבִּימִין הָווּ לִיהָ לְפַרְעָה יתרו אחד מן החכמים של פרעה היה כי שלשה חכמים יועצים היו לו לפרעה כמ"ש במסכת סוטה דף י"א, **חַד יִתְרוֹ, וְחַד אִיּוֹב, וְחַד בְּלָעַם** הראשון היה יתרו, והשני איוב, והשלישי בלעם. **חַד יִתְרוֹ, דְלֹא הָוּה פּוֹלְחָנָא וּמְמַנָּא וְשָׁמָא וְכַכְבָּא דְשָׁלִיט עַל שׁוֹלְטָנִיָּה, דְלֹא הָוּה יִדְעַ פּוֹלְחָנָא דְאֲתַחַוֵּי לִיהָ, וְתַהוּא שְׁמוּשָׁא דִּילִיָּה** הראשון היה יתרו שחכמתו היתה גדולה כ"כ עד שלא היתה עבודה, וממונה, ושמש, וכוכב השולט על ממשלתו שלא היה יודע את עבודתו הראויה לו והשמוש שלו. **בְּלָעַם, הָוּה חַרְשָׁא בְּכָל מִינֵי חַרְשִׁין, בֵּין בְּעוֹבְדָא בֵּין בְּמִלְחָה בְּלָעַם** היה מכשף בכל מיני כשוף בין במעשים בין בדיבורים ובלחשים וכו'.

אִיּוֹב הָוּה דְחִיל בְּדְחִילוֹ, וּבְתַהוּא דְחִילוֹ הָוּה עֲקָרָא דִּילִיָּה איוב היתה לו יראה גדולה מפחד הס"א, ובאותה יראה היה עיקר כוחו וגבורתו וכאשר ראה את הנסים והנפלאות במצרים, חזר בו מיד מיראתו של הקב"ה.

כאשר הודעו הר סיני כל ההרים שבעולם הודעו והיו עולים ויורדים עד שהניח הקב"ה ידיו עליהם ושקטו.

ח"ב פ"ד ע"א

תַּאנֵּא למדנו, **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּשַׁעֲתָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲתִנְגְּלִי בְּטוּרָא**
דְּסִינֵי בשעה שהקב"ה נתגלה בהר סיני, **אֲוִדְעֻעַ טוּרָא** נודעו ההר. **וּבְשַׁעֲתָא דְּסִינֵי**
אֲוִדְעֻעַ ובשעה שהר סיני נודעו, **כָּל שְׂאֵר טוּרֵי עֲלְמָא אֲוִדְעֻעֻוּ** כל שאר הרי העולם הודעו,
וְהוּוּ סְלִקִּין וְנַחֲתִין והיו עולים ויורדים, כי סדנא דארעא חד הוא. והם המלאכים הממונים על ההרים, ואחד
קשור לשני, וכולם נודעו מהעצמה של האור הגדול שהיה בקבלת התורה, **עַד דְּאֹשִׁישׁ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ**
הוּא יְדוּי עֲלֵייהוּ וְאֲתִישְׁבוּ עד שהושיט הקב"ה ידיו עליהם ונתישבו ונחו. **וְקָלָא נַפְקָא**
וּמְבַרְנָא, וקול יוצא ומכריז (תהלים קיד ה) **מִה לָּךְ תִּים בִּי תִנוּם, תִּירִדֵן תִּפְסֵב לְאַחֲזֹר,**
תְּהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים וְגו'.

וְאֵנוּן תְּבָאן וְאִמְרִין והם משיבים ואומרים, **מִלְּפָנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ** מלפני האדון שנגלה עתה
וגרם לארץ להתחלחל. **אָמַר ר' יִצְחָק, מִלְּפָנֵי אֲדוֹן, דָּא אִימָא** זו אמא שהיא הבינה,
דְּבַתִּיב שכתוב בה (תהלים קיג ט) **אִם תִּבְנִים שְׂמַחָה. חוּלֵי אֶרֶץ** שהארץ רעדה והתחלחלה, **דָּא**
אִימָא תִתְאַה זו אמא התחתונה שהיא המלכות. **מִלְּפָנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, דָּא הוּא אַבָּא** זה הוא
פרצוף החכמה העליונה האב של ז"א, **דְּבַתִּיב** שכתוב, (שמות ד כב) **בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל** שהוא פרצוף
ז"א. **וְעַל הָאֵי בְּתִיב** וכיון שאו"א הם נותנים המוחין לז"א ועל זה נאמר (שה"ש ג יא) **בְּעֵטְרָה שְׁעֵטְרָה**
לֹא אִמּוֹ שהם המוחין.

כל דיבור ודיבור שיצא מפי ה' נחלק לשבעים קול, והיו אותם קולות מאירים ונוצצים לעיניהם של ישראל, ואותו קול היה בא ומתרה לכל אחד
מישראל ואומר לו האם תקבלני עליך ברמ"ח מ"ע ואומר כן. ואח"כ מתרה בו על שס"ה מצות ל"ת ואומר כן. ואח"כ היה אותו הקול מנשקו על
פיו, והיו נוצצים ומאירים בהם כל אורות השכינה והחג"ת נה"י.

ח"ב קמ"ו ע"א

הָא אֲתִמַּר, דְּכִד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲתִנְגְּלִי עַל טוּרָא דְּסִינֵי הרי למדנו שכאשר הקב"ה
נגלה על הר סיני, **כִּד אֲתִתְהִיבַת אֲוִרִיתָא לְיִשְׂרָאֵל בְּעֵשֶׂר אֲמִירֵן** כאשר נתנה התורה
לעם ישראל בעשרת הדברות, **כָּל אֲמִירָה וְאֲמִירָה עֲבִיד קָלָא** כל דבור ודבור עשה קול, **וְתִהוּא**
קָלָא אֲתִפְרֵשׁ לְשַׁבְּעִין קָלִין ואותו הקול נחלק לשבעים קולות. א"כ, מעשרת הדברות נהיו שבע מאות
קולות, והם כנגד ז' ספירות חג"ת נהי"ם שהם פרצוף ז"א, שכל אחד מהם כלול מעשר והם שבעים. **וְהוּוּ כְּלָהוּ**
נְהִירִין וְנִצְצִין לְעֵינֵיהוּ דְּיִשְׂרָאֵל כְּלָהוּ והיו כולם מאירים ונוצצים לעיני כל ישראל כולם, **וְהוּוּ**
חֲמָאן עֵינִין בְּעֵינִין זִיו יְקָרָא דִּילֵיהּ והיו רואים עין בעין זיו ויופי הכבוד של השם יתברך, כי נשמתם

השיגה במראה השכינה, **הָרָא הוּא דְבָתִּיב** זה הוא מה שכתוב (שמות כ טו), **וְכָל הָעַם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת. רוֹאִים וְדָא** רואים מה ששומעים, כלומר רואים את הדברות והספירות דחג"ת נהי"ם השייכים לו"א שהוא בחי' קול כנודע.

וְהָהוּא קָלָא הָוָה אֲתֵרִי בֵּיהּ בְּכָל חַד וְחַד מִיִּשְׂרָאֵל ואותו הקול היה מתרה בכל אחד ואחד מישראל, כי הקול נתפשט בבי"ע, ונעשו מהם פרצופים קדושים ומלאכים, והם היו מתרים בעם ישראל. **וְאָמַר לוֹז, תְּקַבְּלֵנִי עַלְךָ בְּכַד וְכָד פְּקוּדֵינִי דְבְּאִוְרֵיִתָּא** ואמר להם, האם תקבל אותי עליך בכך וכך מצוות עשה שבתורה, **וְאָמְרוּ הֵינִן** ואמר כל אחד ואחד מעם ישראל כן. **אֲתֵדַר לִיְהוָה עַל רִישֵׁיהּ, וּמִתְנַלְגָּלָא עֲלֵיהּ** חזר לו ועלה על ראשו, ונעשה לו עטרה ומתגלגל עליו ומקיפו, **וְהָוָה אֲתֵרִי בֵּיהּ** והיה מתרה בו, **וְאָמַר לִיְהוָה, תְּקַבְּלֵנִי עַלְךָ בְּכַד עוֹנְשֵׁינִי דְבְּאִוְרֵיִתָּא** ואמר לו האם תקבל אותי עליך בכך עונשים שבתורה שהם שס"ה ל"ת **וְהָוָה אָמַר הֵינִן** והיה אומר כן. וההסבר לזה כי אותו אור וספירה או מלאך, היה בא בתחילה לימינו ואומר לו, תקבל אותי עליך רמ"ח מ"ע שהם בחסד בימין ואומר כן. ואח"כ בא מלאך לשמאלו ואומר לו, תקבל אותי עליך שס"ה מצות ל"ת שהם בגבורה ואומר כן. **לְבַתָּר אֲתֵדַר הָהוּא קָלָא, וְנִשְׁיָק לִיְהוָה בְּפּוּמֵיהּ** אח"כ חזר אותו קול וספירה ונשק אותו בפיו, לדבקא רוחא ברוחא לקשר נשמתו עם התורה, **הָרָא הוּא דְבָתִּיב** זהו מש"כ, (שיר השירים א ב) **יִשְׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ.**

וְכִדְרֵינִ, כָּל מָה דְהוּוּ חֲמָאן יִשְׂרָאֵל בְּתֵהוּא זְמַנָּא ואז כל מה שהיו רואים עם ישראל באותו זמן מכח נשמתם הטהורה, **הָוּוּ חֲמָאן גּוֹ חַד נְהוּרָא, דְקַבִּיל כָּל אַנּוּנִי נְהוּרֵינִי** **אֲתֵרֵינִי** היו רואים מתוך אור אחד שקבל את כל אותם אורות של ספירות אחרות עליונות, כי השכינה היא כמו מראה שנראים בה ומאירים בה כל האורות העליונים, **וְהָוּוּ תֵּאבְדִין לְמַחְמֵי** והיו מתאווים לראות יותר. **אָמַר לוֹז קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, תֵּהוּא נְהוּרָא דְחֲמִיתוּ בְּטוּרָא דְסִינֵי** אמר להם הקב"ה, אותו האור שראיתם בהר סיני שהוא אור השכינה, **דְקַבִּיל כָּל אַנּוּנִי גּוּוּנֵי נְהוּרֵינִי** שקבל את כל אותם צבעי אורות, **וְתִיאוּבְתָא דְלְכוּן עֲלֵיהּ** והתאוה שלכם עליו לראות במראה השכינה, **תְּקַבְּלוּן לָהּ וְתִסְבּוּן לָהּ לְנַפְיָכוּ** תקבלו אותה ותקחו אותה אצלכם שתשרה עליכם, **וְאַנּוּנִי גּוּוּנֵינִי דְאִיְהִי מְקַבְּלָא** ואותם צבעים שהיא מקבלת הם ו"ק, **אֵלֵינִי אַנּוּנִי** שהם אותם **זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשָׁת וְגו'** תכלת וארגמן, תולעת שני ושש, שהם הז"ת דו"א.

משתי הדברות של אנכי, ולא יהיה לך, יצא קול ונחלק לשבעים קולות, כנגד שבעים פנים שבתורה, והרג בשבעים אומות שלא קבלו את התורה, וכל זמן שישראל עוסקים בתורה לא יוכלו אומות העולם להזיק להם, ובשתי דברות אלו הרג הקב"ה לעשו וישמעאל על שלא קבלו התורה.

תיקוני זוהר ס"ד ע"א

וּבַתִּירֵין דְּבוּרֵין ומשתי הדברות שהן אנכי ולא יהיה לך שנאמרו בדבור אחד, **נִפְקָ קָלָא וְאַתְּפִלְג** **לְשַׁבְעֵין קָלִין** יצא קול אחד מבחי' שם הוי"ה ב"ה שהוא ז"א, ונחלק לשבעים קולות כנגד ז' ספירות תחתונות דז"א שכל אחד מהם כלול מי"ס, **לְקַבֵּל שְׁבַעֵין אַנְפִּין** כנגד שבעים פנים שבתורה, **וְקָטַל בְּהוֹן שְׁבַעֵין אֱמִין עַל דְּלָא קִבְּלוּ אוֹרֵייתָא** והרג בהם שבעים אומות על שלא קבלו את התורה, כי ע"י לימוד התורה מכניעים את אומות העולם, ולכן בכל זמן הגלות כשעם ישראל עוסק בתורה, לא יוכלו אומות העולם להזיק להם ולהרוג בהם ח"ו, **וּבַתִּירֵין דְּבוּרֵין** ובשתי הדברות הנ"ל, **קָטַיל לְתִירֵין אֱמִין, דְּאֵנוּן עֲשׂוּ וְיִשְׁמַעְאֵל** הרג הקב"ה לשתי אומות שהם עשו וישמעאל, שהם הראשים החזקים של כל שבעים אומות, **דְּלָא בָּעוּ לְקַבְּלָא אוֹרֵייתָא** היות ולא רצו לקבל התורה כי רצונם לרצוח ולנאוף וכו'.

דְּהָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חַד אֵיתוּ שהרי הקב"ה אחד הוא, כלומר בחינה אחת, ואח"כ היה מספיק שיאמר את עשרת הדברות מבחי' המלכות שהיא הספירה העשירית ולא יותר, **וְאֵיתוּ לָא תָּוָה מְמִיל בְּאֵלִין קָלִין וְדְבוּרֵין דְּאֵנְכִי** והוא לא היה מדבר באלה הקולות שמצד שם הוי"ה ב"ה בחי' ז"א, ודבורים של אנכי מבחי' המלכות, **אֵלָא לְאַחֲוָאָה דְּשָׁמַיָּה וְיִקְרִיָּה תָּוָה בְּאוֹרֵייתָא** אלא להראות ששמו שהוא הוי"ה ב"ה, וכבודו שהיא המלכות-השכינה שם אדנות, הם נרמזים בתורה, כי ז"א הוא ט"ס והמלכות היא הבחי' העשירית, וביחד עשר ספירות כולם כלולים בתורה, **וּבְגִין דָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא מְלִיל מְנָה** (נ"א בְּדִינָא) ובשביל זה הקב"ה דיבר ממנה-משם אלהים שבכינה, **בְּגִין דִּיתְוַעְזוּן כָּל אֱמִין דְּעַלְמָא** כדי שיזדעזעו כל אומות העולם, **מֵאֵלִין דְּמִשְׁתַּדְּלִין בֵּיהּ** מאלו הת"ח והעם שמשתדלים בכל כוחם בתורה.

ח"ב דף צ"ג ע"ב

לָא תִרְצַח. לָא תִנְאַף. לָא תִגְנֹב. "לָא", פְּסָקָא טַעְמָא בְּכָל תַּנְי תִּלְת (שמות כ יג) במילת "לא" מפסיק הטעם בכל אלו השלש, כלומר, שואל הזוה"ק היה צריך לקרוא בתורה המלים לא תרצח ביחד, וכן לא תנאף ביחד, וכו'. ואנחנו קוראים את עשרת הדברות בניגון של טעם עליון-מילת לא בטרחא, ומאריכים בה, ואח"כ אומרים תרצח, וכאלו אומרים כן תרצח ואיך אפשר זה. ומתרץ הזוה"ק כי זה בכוונה שבדרך כלל אסור לרצוח אבל פעמים שהתורה מחייבת אותנו להרוג הנפש כגון אדם שעבר על איסור שחייב עליו ד' מיתות בי"ד. **וְאִי לָא דְּפַסְקָא טַעְמָא** ואם לא שהפסיק הטעם, **לָא תְּוִי תִקוּנָא לְעַלְמִין** לא היה תיקון לעולם, **וְיִהֵא אָסִיר לָן לְקָטְלָא נַפְשָׁא בְּעַלְמָא** והיה אסור לנו להרוג נפש בעולם, **אֵף עַל**

גב דיעבור על אוֹרֵייתָא אע"פ שיעבור על התורה ואין דין ד' מיתות ב"ד. **אַבְל בְּמָה דְּפִסְקָא טַעְמָא** עתה שסידרו שמפסיק הטעם במילת "לא" שיש טעם טרחא, **אַסִיר וְשָׂרִי** אסור בדרך כלל, אך מותר ע"פ בי"ד להרוג את מי שעובר על התורה.

לֹא תִנְאַף. אִי לָא דְּפִסְקָא טַעְמָא אם לא שהפסיק הטעם בתיבת "לא", **אַסִיר אֶפִּילוּ לְאִוְלָדָא** היה אסור להוליד בנים אם כבר קיים מצות פריה ורביה, **אוּ לְמַחְדֵי בְּאַתְתִּיהָ חֲדוּהָ דְּמִצְוָה** או לשמח את אשתו בשמחת מצוה בזמן עונתה. **וּבְמָה דְּפִסְקָא טַעְמָא, אַסִיר וְשָׂרִי** ובמה שהפסיק הטעם, אסור לנאוף עם א"א וכו' ומותר ברעיתו לצורך מצוה.

לֹא תִגְנֹב. אִי לָא דְּפִסְקָא טַעְמָא אם לא שהפסיק הטעם בתיבת "לא", **הָוָה אַסִיר אֶפִּילוּ לְמִגְנֵב דְּעֵתָא דְּרַבִּיהָ בְּאוֹרֵייתָא** היה אסור אפילו לגנוב דעת רבו בתורה, לומר לו שעדיין לא הבין כדי שרבו יחזור לו, ויבין טוב יותר וירחיב לו את הלימוד. **אוּ דְּעֵתָא דְּחֻכָּם, לְאַסְתְּכֻלָּא בֵּיהּ** או לגנוב דעת של חכם להסתכל בו ולהתבונן בו, כנודע שע"י ההסתכלות ברבו מקבל ממנו אור של תורה ויר"ש. **אוּ דִּינָא דְּדַאִין דִּינָא לְפּוּם טַעְנָה** או דיין שדן את הדין לפי הטענות, **דְּאַצְטְרִיךְ לִיָּה לְמִגְנֵב דְּעֵתָא דְּרַמָּאָה** שצריך לו לדיין לגנוב דעת הרמאי, **וּלְמִגְנֵב דְּעֵתָא דְּתַרְוּוּיָהּ אוּ** לגנוב דעת של שני בעלי הדין. **לְאַפְקָא דִּינָא לְנַהוּרָא** כדי להוציא את הדין לאורה. **וּבְמָה דְּפִסְקָא טַעְמָא** ובמה שהפסיק הטעם, **אַסִיר וְשָׂרִי** אסור בדרך כלל לגנוב דעת של אחרים, אבל מותר לגנוב דעת רבו ושל בעלי הדין לעשות דין אמת.

לֹא תַעֲנֶה כְרַעְדָּא עַד שְׁקָר. הָבָא לָא פִּסְקָא טַעְמָא כאן לא הפסיק הטעם כמו לא תרצח לא תנאף וכו', **בְּגִין דְּאַסִיר הוּא בְּלָל בְּלָל** היות שאסור לגמרי. **וּבְכָל מִיָּלִי דְּאוֹרֵייתָא** וכן בכל דבר שבתורה, **קוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא שְׁנֵי רִזִין עֲלָאִין, וְאוּלִיף לְבִנֵי נְשָׂא אֲרַחָא לְאַתְתַּקְנָא בֵּיהּ, וּלְמַתְדָּא בֵּיהּ** הקב"ה הכניס בתורה סודות עליונים, ולימד לבני אדם את הדרך איך וכיצד להתקן בה וללכת בה. **בְּמָה דְּאַתְּ אָמַר, כְּמוֹ שֶׁהִפְסוּק אָמַר (ישעיה מח יז) אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל** להיות לך לתועלת **מְדַרְיִכְךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְדָּ** ומנהיג אותך בדרך אשר תלך בה.

אוּף הָכִי כְּגַם (שמות כ יד), לֹא תַחְמֹד, לָא פִּסְקָא טַעְמָא בְּלָל לא הפסיק טעם במלת לא, כלל. **וְאִי תִימָא, אֶפִּילוּ חֲמוּדָא דְּאוֹרֵייתָא אַסִיר** ואם תאמר אפילו לחמוד את התורה אסור, **בִּיּוֹן דְּלֹא פִּסְקָא** היות ולא פסק טעם בתיבת לא. **תָּא חוּי, בְּכֻלְהוּ עֲבִדַת אוֹרֵייתָא בְּלָל** בא וראה בכל עשרת הדברות עשתה התורה כלל, **וּבְהָאִי עֲבִדַת פְּרָט** ובזה הדיבור עשתה פרט-כאן ביתרו וכן בדברות שניות בואתחנן-ולא תתאוה. **בֵּית רַעְדָּא שְׂדָהּ וְעִבְדוּ וְגו'** כלומר אסור לחמוד

ולהתאוות, **בְּכָל מִיּוֹלֵי דְעֵלְמָא** בכל דבר בעולם. **אַבְל אוֹרְיִיתָא, אִיהִי חֲמוּדָה תְּדִיר** אבל התורה הקדושה שהיא חמודה תמיד, **שְׁעֵשׂוּעִים, גְּנֹוֵי דְחַיִּי** והיא שעשועים ויש בה סודות התורה שהם נקראים גנזי חיים, **אַרְכָּא דְיוֹמִין, בְּעֵלְמָא דִּין וּבְעֵלְמָא דְאַתִּי** ואורך ימים בעולם הזה ובעולם הבא, ולכן אדרבה יש מצוה לחמוד אותה.

הַנִּי ג] עֶשֶׂר אַמְרֵין דְּאוֹרְיִיתָא אלו עשר דברות של התורה, **אַנּוּן בְּלָא דְכָל פְּקוּדֵי אוֹרְיִיתָא** הם כלל של כל מצוות התורה ויש בעשרת הדברות-כתר אותיות, כנגד כתר מצות שהם תרי"ג מצות דאורייתא זו' דרבנן, **בְּלָא דְעֵילָא וְתָתָא** כלל של העליונים והתחתונים, **בְּלָא דְכָל עֶשֶׂר אַמְרֵין דְּבְרָא שִׁית** וכלל של כל העשרה מאמרות של בראשית. ועשרת הדברות הן האורות והנשמה, והעשרה מאמרות הם הכלים, והתרי"ג מצות הם רמ"ח אברים ושס"ה גידים, של כל הפרצוף הרוחני שכלול מעשר ספירות. **אַלִּין אֶתְחַקְקוּ עַל לִוְחֵי אַבְנֵין** [ד] אלו עשרת הדברות נחקקו על שני לוחות אבנים וכל המצוות כלולות בהם כמו שאומרת הגמרא, **וְכָל גְּנֹוֵן דְּהוּוּ בְּהוּ, אֶתְחַזֵּין לְעֵינֵיהוֹן דְּכָלָא** וכל הסודות שהיו בהם נראו לעיניהם של כל ישראל, **לְמַנְדַּע וְלְאַסְתְּבִלָּא בְּרֹזָא דְתַרִּי"ג פְּקוּדֵין דְּאוֹרְיִיתָא דְכְּלִילָן בְּהוּ** לדעת ולהתבונן בסוד תרי"ג מצות של התורה הכלולות בהם, **בְּלָא אֶתְחַזֵּין לְעֵינֵין הַכֵּל נִרְאָה לְעֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בְּלָא אִיהוּ בְּסִכְלָתָנוּ** הכל היה בתבונה, **לְאַסְתְּבִלָּא בְּלָפָא דִּישְׂרָאֵל בְּלָתוּ** להתבונן בלב של ישראל כולם, **וְכָלָא הָוָה נְהִיר לְעֵינֵיהוּ** והכל היה מאיר לעיניהם בשעה ההיא.

בְּהֵוָה שְׁעָתָא באותה השעה, **כָּל רְזוּן דְּאוֹרְיִיתָא** כל סודות התורה, **וְכָל רְזוּן עֲלָאִין וְתַתְּאִין** וכל הסודות העליונים והתחתונים, **לָא אַעֲדֵי מְנִיָּהוּ** לא נמנעו מהם להשיג אותם. **בְּנִין דְּהוּוּ חֲמָאן עֵינָא בְּעֵינָא, זִיו יְקָרָא דְמַרְיָהוֹן** היות שהיו רואים עין בעין כבוד קונם, **מַה דְּלָא הָוָה בְּהֵוָה יוֹמָא** מה שלא היה כאותו היום, **מִיּוֹמָא דְאַתְבְּרֵי עֲלָמָא** מיום שנברא העולם, **דְּקוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּוּ אֶתְגַּלִּי בִּיקְרִיָּה עַל טוּרָא דְסִינֵי** שהקב"ה נגלה בכבודו על הר סיני.

עיונים והארות

וכת"ר אותיות, והכל בסוד יעקב, י' דיעקב הם עשרת הדברות, עק"ב דיעקב, גימט' מאה שבעים ושתיים כנגד התיבות שיש בעשרת הדברות. י' במילוי יו"ד בגימטריא עשרים, ועשרי"ם עולה בגימטריא כת"ר כמנין האותיות. הלוחות שהם עשרה מאמרות הם כנגד ארבע נשותיו של יעקב: רחל, לאה, בלהה, זלפה עולה בגימטריא 438 - כמנין "לחת".

ד. כתבו חכמנו כי לחת בא"ת ב"ש כס"א היות והלחת נחצבו מהכסא ולכן פתח הקב"ה באנכ"י גי' כס"א וידבר "אלהים" גי' הכס"א:

ג. **מבאר** הרבי מליובאוויטש זות"ד: כאשר אמר הקב"ה "אנכי ה' אלהיך" - היה זה ה"ב"קול גדול", שום דבר לא היה יכול לעצור את הקול, הקול חדר והקיף את כל העולם, ואף את הדומם, כל דבר קלט וספג את הקול של "אנכי", ומשום כך לא היה אפשרות לשום הד לחזור, ואם כן קול ה' נספג בכל המציאות בדצח"ס. והנה התורה צריכה להקיף עד הדרגה התחתונה ביותר שהיא בחינת העקב, וזמ"ש באברהם אבינו "עקב אשר שמע אברהם בקולי". והנה עפ"י זה יתבאר מה שהרחבנו במקום אחר שהלוחות היו בסוד יעקב, שהרי בעשרת הדברות יש י' דברות, עק"ב תיבות

וְאִי תִימָא, הָא תַּנְיִנֵן דְּחִמָּאת שְׂפַחַה עַל הַיָּם, ואם תאמר הרי למדנו שראתה שפחה על הים, **מָה דְּלָא חָמָא יְחֻזְקָאֵל נְבִיאָה** מה שלא ראה יחזקאל הנביא, **יְכוּל פְּתָחוּא יוֹמָא דְקַאִימוּ יִשְׂרָאֵל עַל טוּרָא דְסִינֵי** יכול להיות שהשיגו השגות כאותו היום שעמדו ישראל על הר סיני. **לָאו הָכִי לָא הִיָּה כִּךְ. בְּגִין דְּתַהוּא יוֹמָא דְקַאִימוּ יִשְׂרָאֵל עַל טוּרָא דְסִינֵי** היות שבאותו יום שעמדו ישראל על הר סיני, **אַעְבַּר זוּהֶמָּא מְנַיְיהוּ** הקב"ה העביר כל זוהמא וס"א, ובפרט מה שנגרם ע"י חטא אדם הראשון ע"י שהנחש הטיל כ"ד זיני דמסאבותיה בחוה[ה], **וְכָל גּוֹפִין** וכל הגופים של עם ישראל **הוּוּ מְצַחְצָחוּן, בְּצַחְצָחָא דְמְלָאכִין עֲלָאִין** היו מצוחצחים ונקיים כצחצחות המלאכים העליונים, **בְּדַ מְתַלְבָּשֵׁן בְּלְבוּשֵׁי מְצַחְצָחוּן** כאשר מתלבשים בלבושים מצוחצחים, **לְמַעַבַּד שְׁלִיחוּתָא דְמְרִיהוֹן** לעשות השליחות של הקב"ה [1].

וּבְתַהוּא מְלְבוּשָׁא מְצַחְצָחָא ובאותו מלבוש המצוחצח, **עֲאֲלִין לְאַשָׁא, וְלָא דְחַלִּין** היו נכנסים לאש ולא מפחדים. **בְּגוּוֹנָא דְתַהוּא מְלָאכָא דְמְנוּחָ** כעין אותו המלאך שהיה עם מנוח, **בְּדַ אֲתַחֲוֵי לֵיהּ, וְעֲאֵל בְּשִׁלְהוּבָא** כאשר התגלה אליו ונכנס בשלהבת אש, **וְסָלִיק לְשָׁמַיָא, דְּכַתִּיב, וְעָלָה לְשָׁמַיִם כַּמִּשְׁ (שׁוֹפְטִים יג כ)** ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה, **וַיַּעַל מְלָאכְךָ יְהוָה בְּלֶהַב הַמַּזְבֵּחַ. וְכִד אַעְבַּר מְנַיְיהוּ תַהוּא זוּהֶמָּא** וכאשר עברה ופסקה מעם ישראל אותה הזוהמה במעמד הר סיני כנודע, **אַשְׁתַּאֲרוּ יִשְׂרָאֵל גּוֹפִין מְצוּחְצָחִין בְּלָא מְנוּפָא בְּלָל** נשארו ישראל בגופים מצוחצחים בלי שום טינופת כלל ועיקר, **וְנִשְׁמַתִּין לְגוּ בְּזוּהָרָא דְרַקִּיעָא** והנשמות שבפנים הגוף האירו כזהר הרקיע, **לְקַבְּלָא נְהוּרָא** לקבל אור העליון.

הָכִי הוּוּ יִשְׂרָאֵל כך היו ישראל במעמד הר סיני, **דְּהוּוּ חִמָּאן וּמְסַתְפָּלֵן גּוּ יְקָרָא דְמְרִיהוֹן** שהיו רואים ומסתכלים תוך הכבוד של קונם, **מָה דְּלָא תְּוֵי הָכִי עַל יִמָּא** מה שלא היה כך על הים כי על הים, **דְּלָא אֲתַעְבַּר זוּהֶמָּא מְנַיְיהוּ בְּתַהוּא זְמָנָא** עדיין לא פסקה ועברה הזוהמה מהם באותו זמן. **וְהָכָא בְּסִינֵי דְפַסְקָא זוּהֶמָּא מְנוּפָא** ומוסיף עוד-וכאן בהר סיני שפסקה הזוהמה מן

עִזְוִיָּם וְהַאֲרוּת

חיים באותה שעה בנס כי אי אפשר לחיות בלי אויר ולכן ישראל ראו את הקולות, וכיון שכאן היתה אש קדושה של מעמד קבלת התורה לכן פסקה זוהמתן כדמיון הפירות ודו"ק.

ו. **כתב הרמ"ק**, המלאכים הם רוחות, אבל בהתפשטם למטה יתלבשו באויר העולם ואותו הלבוש הוא צח ולא מעכב את כוחם אלא אדרבה, הלבוש הזה עוזר להם לקיים שליחותם. כך ישראל היה להם לבוש חמרי, לא חומר שמנע מהם השגות רוחניות אלא לבוש צח העוזר בשליחותם דהיינו להשכיל ולהשיב. והיינו שהיו מרכבים מיסודות דקים שהם שורש ליסודות העכורים.

ה. **ישראל** שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. שואל הבא"ח מדוע לא אמר ישראל שקבלו התורה פסקה זוהמתן מדוע תלה הדבר במעמד הר סיני, והסביר ע"פ מה שכתב ב"יערות דבש" שכאשר מבשלים המאכלות ואופים הלחם, האש מגרש את ארס הנחש הנדבק בפירות ובירקות, ולכן כל פרי המתבשל אע"פ שנאכל חי הנה הוא יהיה נקי ע"י הבישול מן חלק הזוהמה, והוא משובח יותר ע"י הבישול יותר מפרי החי, כי טבע האש לגרש הארס של הנחש.

וגם ידוע דבמעמד הר סיני היה דבר פלא כי האש שירדה מן השמים גרשה את האויר של אותו המקום שעמדו בו ישראל והיו ישראל

הגוף, אפילו עוברין דבמעיי אמן אז אפילו עוברים שבמעיי אמן, הווי חמאן ומסתכלן ביקרא דמריהון היו רואים ומסתכלים ומביטים ומתבוננים בכבוד קונם. וכלהו קבילו כל חד וחד בדיקא חוי ליה וכולם קיבלו כל אחד ואחד חלקו בתורה כמו שראוי לו, כי לא הושוו כולם למדרגה אחת, כי יש שזכו לסודות התורה ויש שזכו רק לנגלה וכעז"ה.

וההוא יומא ובאותו יום של קבלת התורה, הנה תורה קמי קודשא בריה הוא היתה שמחה לפני הקב"ה, ויתיר מיומא דאתברי עלמא יותר מיום שנברא העולם, בגין דיומא דאתברי עלמא היות שביום שנברא העולם, לא הנה בקיומא לא היה העולם בקיום, עד דקבילו ישראל אורייתא עד שקיבלו עם ישראל את התורה, דכתיב כמ"ש (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וכמו שדרשו רבותינו על הפסוק יום השני, שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ אם מקבלים ישראל את התורה שתינתן בששה בסיון מוטב, ואם לאו ח"ו יהפוך העולם.

ביון דקבילו ישראל אורייתא על טורא דסיני כיון שקיבלו ישראל את התורה על הר סיני, בגין אתבסם עלמא אז נתבסם העולם מחטא אדה"ר, ואתקיימו שמיא וארעא ונתקיימו שמים וארץ, ועתה במעמד הר סיני, ואשתמודע קודשא בריה הוא עילא ותתא נודע שמו של הקב"ה בעליונים ובתחתונים, ואסתלק ביקריה על פלא ונתעלה בכבודו על הכל. ועל ההוא יומא כתיב ועל אותו יום כתוב (תהלים צג א) יהנה מלך גאות לבש, לבש יהנה עז התאזר. ואין עז, אלא תורה. שפנאמר (תהלים כט יא) יהנה עז לעמו יתן, יהנה יברך את עמו בשלום. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

מאמרי הפרשה

פרשת יתרו - מתן תורה

"וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם" (יה, א)

מה "שמע" יתרו שבא

נחלקו התנאים במסכת זבחים (קטז). מה שמועה שמע יתרו, שגרם לו לבא אל בני ישראל. ר' יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא. שהיא כתובה בצדו. דהיינו בסמוך בסוף הפרשה הקודמת (שמות יז, יג) וזכרת מלחמת עמלק, והדבר מלמד שמחמת שמועת מלחמה זו, בא יתרו.

ר' אלעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא. שבשעה שניתנה תורה לישראל, היה קולו של הקדוש ברוך הוא הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל מלכי הגוים אחזתו רעדה בהיכליהן ואמרו שירה, שנאמר (תהלים כט, ט) בהיכלו כולו אומר כבוד [שכן פרק זה עוסק במתן תורה] ומחמת פחד הגויים נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע, ואמרו לו, מה קול ההמון אשר שמענו, שמא מבול בא לעולם? אמר להם שוטים, כבר נשבע הקדוש ברוך הוא לנח (ישעיה נד, ט). כן גירסת הגמרא שהיתה לפני השיטה מקובצת שם אות י"ז) שאינו מביא מבול לעולם. אמרו לו, שמא מבול של מים אינו מביא, אבל מביא הוא מבול של אש? אמר להם, אינו מביא לא מבול של מים ולא מבול של אש, אלא תורה נתן לעמו, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן. מיד פתחו כולם ואמרו (שם) ה' יברך את עמו בשלום, והלכו איש איש למקומו.

ר' אליעזר אומר קריעת ים־סוף שמע ובא. שבשעה שנקרע ים־סוף לישראל, שמעו מסוף העולם ועד סופו, וכמו שנאמר (יהושע ה, א) ויהי כשמוע כל מלכי האמורי וכו', וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל. וכן רחב אמרה (יהושע ב, י-יא) כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים־סוף מפניכם וכו', ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם. וכן אמרו רבותינו (הובא בילקוט מעם לועז פרשת בשלח עמ' של"א ממכילתא ושחר טוב) שכל אומות העולם ידעו מקריעת ים סוף, כי באותה שעה, כל המים שבעולם נחצו לשנים, ואפילו המים שבבורות בכוסות ובקערות נחלקו, ונכנס פחד גדול בכולם. וזה מה שאמר הכתוב (שמות טו, טו) אז נבהלו אלופי אדום, חיל אחז יושבי פלשת. ועוד אמרו במדרש (מובא במעשה הגדולים, אבידני, שמות טו, יא עמ' רמ"ו) שבשעה שאמרו ישראל שירה, שמע פרעה קולם כאשר היה מטורף בים, ונשא אצבעו לשמים ואמר אני מאמין בך. אמר לו המלאך גבריאל, רשע, אתמול אמרת (שמות ה, ב) מי ה', ועכשיו אתה אומר אני מאמין בך? מיד הניח שלשלאות של ברזל והורידו במצולות ים, כדי שיכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא. ולאחר חמשים יום, הוציאו מן הים והחזירו על כל אומה ולשון, והיה מודיע להם גבורתו של מקום, ואחר כך המליכו על ניוה. וכשבא יונה הנביא ואמר (יונה ג, ד) עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת, נודעזע ועמד מכסאו ואמר, אני יודע שאין אלוקים בעולם חוץ מה' וכך עשו תשובה.

אמנם הדבר צריך ביאור במה חולקים התנאים, הלא בודאי שיתרו שמע את שלושתם, שהרי כולם נעשו בפרסום גדול מאוד. קריעת ים־סוף, כמו שנאמר (שמות טו, יד) שמעו עמים ירגזון וכו', ואמרו במכילתא דרשב"י (פ"ד פס' כ"א) שכל מים שבעולם נחלקו וכו'. וכן במתן תורה היה הקול נשמע מסוף העולם ועד סופו, וכמו שאמרו חז"ל במסכת זבחים (קטז. ה"ל). ואף מלחמת עמלק, נעשתה בפרסום גדול, וכמו שאמרו במדרש תנחומא (דברים כי תצא סי' ט') שכל כוונתו של עמלק בבואו להלחם בישראל, היה להוציא את הפחד שפחדו אומות העולם מעם ישראל, בהראותו להם כי הנה ניתן להלחם בעם ישראל, ואם כן כולם שמעו את הדברים הללו. ומעתה צריך ביאור במה נחלקו התנאים?

ויראה לומר, כי מחלוקתם היא מה גרם ליתרו ש"בא", כלומר איזו שמועה גרמה לו לעשות את הצעד הגדול לבא אל משה אל המדבר, שהרי היה יכול יתרו להתגייר ולהשאר בארצו? רבי יהושע אומר שמועת מלחמת עמלק גרמה זאת, כי הבין יתרו, שאחרי הנס הגדול הזה של קריעת ים־סוף, שבודאי גם עמלק בשמעו זאת, נפלה עליו אימתה ופחד, ועל כל זאת, אחר כך התקררה דעתו ויצא להלחם בישראל. על כן פחד יתרו שלא יקרה גם לו כן, שיתקרר ויחזור לסורו, והבין שהוא מוכרח להיות עם ישראל ומשה, כי רק אז יוכל לשמור על עצמו שלא יתקרר חס ושלום. אמנם רבי אליעזר אומר, קריעת ים־סוף, מפני שידוע כי אמרו חז"ל בגמ' (סוטה ב.) שקשה זיווגו של אדם כקריעת ים־סוף, ואם איש ואשה, שהם מעם אחד, בני דת אחת, קשה כל כך זיווגם, כל שכן יתרו, שהוא מעם אחד ודת אחרת, שקשה זיווגו עם בני ישראל. ועל כן עליו לעשות צעד גדול, ולבוא למשה בפועל ממש, כדי להיכנס תחת כנפי השכינה.

ורבי אלעזר המודעי אומר, מתן תורה שמע ובא, כי למרות שעם ישראל שנעשו להם ניסים ביציאת מצרים ואמרו (שמות כד, ז) נעשה ונשמע, וקבלו עליהם את התורה כולה, עדיין (שבת פח.) היה הכרח לכפות עליהם אחר כך את ההר כגיגית, בכדי שלא יתחרטו ויחזרו בהם וכמו שכתבו התוספות (שם פח. ד"ה כפה). כל שכן יתרו, שהוא גוי מאומה אחרת ולא זכה לכל האמור, שעלול יותר להתחרט. ועל כן בא מיד להתחבר בקשר אמין עם משה וישראל, לשמוע ממנו את התורה, שאינה דומה שמיעה לראייה, כדי שיוכל להתגבר על כוחות הרע המסנוורים את העיניים, וכך ישמור על אמונתו ויתעלה בתורה.

יתרו תפס את התעוררותו לה' ופעל מיד

מעתה מובן הכתוב "וישמע יתרו", והרי כולם שמעו את כל הנסים שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל, ולא רק יתרו שמע, ואם כן מדוע רק על יתרו נאמר "וישמע יתרו"? אלא כל ענין השמיעה כאן היא, שיתרו שמע ובא, הסיק

מסקנות ממה ששמע ובא להתחבר לעם ישראל ולקיים את המצוות, בעוד שאחרים ששמעו, לא הסיקו מסקנות. והוא כמו שאמרנו שרק יתרו ידע "לשמוע", שעל ידי ששמע נכנסו הדברים אל ליבו, ובא לראות את הדברים מקרוב, וכך זכה להדבק בקדוש ברוך הוא ובעם ישראל.

וכן מצאנו מבואר במדרש (שמות רבה פרשה א' סי' ל"ב) שיתרו היה אבי אבות הטומאה, והיה חשוב מאוד אצל אומות העולם, שהיה כהן מדין וראש עובדי העבודה זרה של כל העולם, והיה בקי בכל סוגי העבודה זרה, בכוכבים ובמזלות וכו', והיה אחד מגדולי היועצים של פרעה, וכשראה שהכל הבל הבלים, עזב הכל. בגלל זאת כל אנשי מדין וכל אומות העולם נידו אותו, ונאלצו בנותיו לרעות את הצאן בעצמן, כי שוב אף אחד לא רצה להיות שכירו ובמחיצתו. וכששמע את כל הניסים והנפלאות שעשה ה' יתברך לעמ"י החליט בלבו לבוא ולהתחבר לעמ"י וידע יתרו, שאם לא יבא עתה מיד להתחבר עם משה ובני ישראל, השטן כדרכו ידחה אותו עוד יום, ועוד יום, ועוד שבוע וכו', עד שלבסוף יפסיד את העולם הזה והעולם הבא. לכן מיד עזב הכל ובא, ולא נתן ליצר הרע, הוא השטן למשול בו.

והנה דבר זה נמצא גם אצל כל בן אדם, שכשיש לו התעוררות של תשובה ומעשים טובים, ורוצה לחזור בתשובה, באותה שעה יאמר לו היצר, בעזרת ה' "מחר" נחזור בתשובה, הלא היום קשה עליך הדבר... וכך מפתה אותו היצר הרע, והאדם לא שם לב. ועל זה אמרו רבותינו "צא הלחם בעמלק, מחר", המלחמה שעושה היצר הרע שנקרא "עמלק", הוא שעל כל דבר, דרכו לומר לאדם תעשה "מחר"... ולכן צריך האדם "לצאת ולהלחם" בו, ולומר ליצר הרע להיפך, לך אשמע "מחר", ואני אעשה "היום"!

וזה שנאמר גם בהמשך הפרשה (שמות י"ז) וקדשתם היום ומחר, היינו שהיצר הרע אומר לאדם, תשמע לי רק "היום", "ומחר" תתחיל להתקדש ולילך בדרך ה'... אולם האדם צריך לומר לו ליצר הרע, "וקדשתם היום ומחר" כלומר איני שומע לך, אלא אני מתקדש ולומד גם "היום", וגם "ומחר", ובכל יום ויום תמיד.

ובאמת שיש בזה רמז נפלא, שכל השיטות הנזכרות בגמרא מרמוזות במילה "וישמע", שהיא ראשי תיבות [שלא כסדר], שמע מתן תורה, עמלק וקריעת ים.

"וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדִּין הַתֵּן מִשְׁפָּה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ" (יה, א)

יתרו שמע שה' קירב את ישראל אף שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה

בענין זה של השמועה ששמע יתרו מצאנו לרבותינו שהביאו שמועות נוספות ששמע. רבנו החיד"א (בספרו ראש דוד פרשת יתרו ד"ה ויתכן עוד), מביא כי יתרו שמע את כל אשר עשה ה' לעם ישראל, אף שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה, ושנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, על אף היותם בשיא טומאתם והסתאבותם. ובראותו כל זאת "שמע" ולקח מוסר לעצמו ואמר, אפילו שאני שקוע בטומאה, אני בא, כי בודאי לא נגאלו ישראל אלא בזכות הצדיקים שהיו עמם, ובראשם משה רבנו, וכמו שמסיים הפסוק את כל אשר עשה אלוקים למשה ולישראל.

שמע את סוד הגילגול ותיקון קין

רבנו הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי דרושים (יתרו ד"ה ועוד נ"ל בס"ד) מביא, שהטעם שלקח משה את צפורה לאשה, כי יתרו היה גילגול של קין, שהרג את הבל, כדי לקחת את תאומתו לו לאשה. ויתרו הוא היה החלק הטוב של קין, ואילו החלק הרע של קין, היה במצרי שהרגו משה וטמנו בחול. ולתיקונו, יתרו הוליד את צפורה שהיתה התאומה של הבל. ולכן משה שהוא גילגול של הבל, לקח את צפורה לאשה, ובה נתקן עון קין. וזה מה שכתוב "וישמע יתרו", פירוש שהבין את סוד הגילגול הזה. וגם "שמע" שאהרן אחיו נעשה כהן ואילו משה לוי, ועל כן אף שמשה גירש את ציפורה וכהן אסור בגרושה, אולם מכיון שהוא לוי, יכול להחזירה. ולכן הביא יתרו עימו את ציפורה, כדי שמשה יקח אותה בחזרה, לצורך תיקון הגילגול.

שמע שבמעמד הר סיני פסקה זוהמתן

הגמרא במסכת שבת (קמה:) מבארת שבמעמד קבלת התורה על הר סיני, הזכות הגדולה שזכינו לה היא, שפסקה זוהמתן, ועל ידי זה היו ראויים לשמוע ולקבל התורה. והענין הוא, כי מבואר בזוהר הקדוש (ח"ג דף ע"ט ע"א) שהנחש הטיל בחוה כ"ד כוחות של טומאה, וכמו שנאמר (בראשית ג, טו) "ואיבה" אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה וכו'. "ואיבה" עולה בגימטריא כ"ד, הם כ"ד זיני דמסאבותא.

ובספר צדקה ורחמים (מלמד, רות דף ו' ע"ב וע"ש) כתב, שכנגד זה, כדי לבטלם, ישנם כ"ד קשוטי כלה. וכן כנגד זה יש כ"ד פרקים במסכת שבת, כי השבת היא בבחינת הכלה. וזה שנאמר ברכבה (בראשית כד, מו) ותמהר ותורד

"כדה", המילה "כדה" מתחלקת כך: "כד-ה", היינו שרפקה תיקנה את כ"ד תיקוני השכינה (וע"ע בזה בס' זכירה לחיים, פלאג'י, על ההגדה פסקא כ"ג). וכן מצאנו בדברי רבנו האר"י בשער הכוונות (דרוש א' לשבועות) דמה שלומדים בתיקון ליל שבועות כ"ד ספרים, הם בסוד כ"ד קישוטי כלה. להכין את המטרוניתא וכו', ע"ש. ויתכן לומר שזה בא לבטל קודם קבלת התורה בקריאת התורה את הכ"ד כוחות טומאה. וכן בכל יצירה מעורב טוב ורע, כגון בדברי מאכל, ועל ידי הברכה מתקנים את הזוהמה שבהם. ולכן בט"ו בשבט נהגו לאכול מכל פירות האילן, כדי לברך עליהם ולתקן את ניצוצי הקדושה שבהם. ומי שלא מברך, הוא גוזל את הקדוש ברוך הוא.

והנה דבר זה היה גם בעת קבלת התורה בהר סיני, שכשהקדוש ברוך הוא ירד להר סיני, הסיר את האויר המלוכלך, ונהיו עם ישראל אנשים אחרים ופסקה זוהמתן. ובשמוע זאת יתרו, שבמעמד הר סיני עוד קודם שקיבלו את התורה פסקה זוהמתן, אמר אני מה יהא עלי? ולכן בא להדבק בקדושה.

שמע שעים ישראל נימולו ולכן גם הוא נימול

בספר ילקוט המוסר ואבני השם (ריש יתרו עמ' קי"ב) הביא דסופי תיבות "עשה אלהים למשה ולישראל עמו" עולה בגימטריא עם הכולל "מילה". ואת זה שמע יתרו, שישראל נימולו לפני הקרבת קרבן פסח, ולפיכך נימול גם הוא.

"וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ" (יה, א)

אם האריות שעשויות מאבן ישמעו מוזיקה יתחילו לרקוד

מספרים על הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ראש ישיבת "קול תורה", שבילדותו למד בתלמוד תורה "עץ חיים" שהיה ליד תחנת המשטרה בשכונת מחנה יהודה, ובכותלי החצר עד היום חצובים בסלע שני אריות. אחד המלמדים בתלמוד תורה אמר להם בכדיחות הדעת, אם האריות הללו ישמעו מוזיקה, הם יתחילו לרקוד... הילדים בתמימותם הביאו מביתם כלי מוזיקה ושרו וניגנו, אך האריות אינם רוקדים... ועל כן באו בטענה על המלמד, שלא נתקיימו דבריו. השיב להם המלמד, אני אמרתי לכם אם הם "ישמעו" מוזיקה, אזי אכן תיכף ומיד הם יתחילו לרקוד, אבל הם לא "שומעים"...

ובזה יובן גם הענין כאן, שכשאומרים שצריך "לשמוע", הכוונה היא לשמוע ולהבין, לקבל ולעשות מעשה ורק אז זוכים, ולא לשמוע שמיעת האוזן בלבד, וזו מעלתו של יתרו ש"שמע ובא".

"וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהֵן מִדִּין" (יה, א)

ביטול כל המקטרגים

"וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהֵן" סופי תיבות "עון". שהנה יש ארבעה מקטרגים ואלו שמותם: עון, משחית, אף, חמה, וכמו שנאמר (תהלים עח, לח) והוא רחום יכפר "עון" ולא "ישחית" והרבה להשיב "אפו" ולא יעיר כל "חמתו". ויתרו על ידי שהתגייר, ביטל את הכח של המקטרג שנקרא "עון".

אך עדיין נשאר עוד שלשה מקטרגים, ומי ביטל אותם? משה אהרן וחור, שראשי תיבות שלהם הוא "מאח", שהוא ראשי תיבות של שמות המקטרגים משחית אף חמה.

ומרים הנביאה עשתה תיקון כנגד הסופי תיבות של המקטרגים האלה, משחית אף חמה שהם תפ"ה מחנות הקליפה, ות"ף בגימטריא לילי"ת, ומרים הכניעה אותם, וכך הם נתבטלו לגמרי. וזה נרמז במה שנאמר אחרי קריעת ים סוף (שמות טו, כ) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את "התף" בידה, "התף", מכוון כנגד הסופי תיבות של חמה משחית אף, שמרים הנביאה הכניעה אותם. וכל זה נעשה עד חטא העגל, שאז חזרו הכוחות של אותם מקטרגים. (דרש יהודה) "וַיִּסְפַּר מֹשֶׁה לְחַתָּנוֹ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אֹדֶת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְרָאֵת בְּדֶרֶךְ וַיִּצְלַם ה'" (יה, ח)

השר של מצרים שלח את פרעה להרע לישראל ושניהם לקו

אמרו חז"ל (הובא בילקוט מעם לועז בשלח עמ' שמ"ד) בשעה שהיו מצרים משעבדים לישראל, היה השר של מצרים מסית ומדיח את פרעה לשעבד את ישראל. וכשלקו מצרים לקה אף הוא עמהם, ואע"פ שהיה רק משלח, וקיימא לן (קידושין מב:) אין שליח לדבר עבירה, ואם כן לכאורה אין מקום להעניש את המשלח, רק את השליח? אבל היות ובמעילה [היינו המשתמש בדבר של הקדש] הלכה היא שיש שליח לדבר עבירה, ואף המשלח חייב. לפיכך

ישראל שהם כהקדש, יש בהם מעילה אף למשלח. ואף אם יחשבו ישראל כתרומה, ובה הדין שאין שליח לדבר עבירה, ורק השליח חייב. ברם מכל מקום בדיני שמים המשלח גם כן חייב, ואם כן גם המשלח להרע לישראל נענש. וזוהו ביארו את הפסוק (ירמיה ב, ג) קודש ישראל לה' ראשית תבואתה, כל אוכליו יאשמו, רעה תבוא עליהם, נאום ה'. שישאל יש להם דין של "קודש", לחייב את המשלח לשלח להצר ולהרע להם. וגם יש דין לישראל של "ראשית תבואתה", זו תרומה, שגם השליח חייב כדין התרומה, ולכן "כל אוכליו יאשמו רעה", היינו שכל המרע לישראל יענש, בין השליח ובין המשלח. וסיים הפסוק, "נאם ה'", רצונו לומר, שאף משום דיני שמים יענשו.

וזהו מה שאמר הכתוב (כאן), את כל אשר עשה ה' "לפרעה", שהוא השליח, "ולמצרים", זהו שרו של מצרים, שהיה המשלח, וכל זה על "אודות ישראל", כיון שהם פגעו בישראל נתחייבו שניהם, שישאל נחשבו גם כמו "קודש" וגם כמו "תרומה", לחייב את השליח והמשלח. ולזה נאמר גם אחר כך (להלן יח, ט-י) ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים, ויאמר יתרו, ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה. הנה "מיד מצרים", היינו שרו של מצרים, "ומיד פרעה", זה פרעה שהיה השליח. (רבנו יהודה מעלם זצ"ל).

"בְּחֻדְשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַר סִינַי" (יט, א)

סדר קבלת התורה, וכיצד ירד ה' על הר סיני פלאי פלאות

ראינו לנכון לכתוב בקיצור (על פי הפסוקים המדרשים וילקוט מעם לועז וספר סדר הדורות ב"א תמ"ח והלאה) את אשר אירע בקבלת התורה, היות ומצוה על האדם בכל יום ויום לזכור את מעמד הר סיני כנודע (כמו שנקטו הרמב"ן בשכחת הלאוין שבסוף ספר המצוות, מצוה ב', הרמב"ם באגרת תימן, ובעוד פוסקים), ולכן כתבנו סדר זה, שיהיה מצוי לכל אדם. בר"ח סיון ב' אלפים תמ"ח, הגיעו ישראל למדבר סיני ביום ראשון בשבוע, וחנו למזרחו של ההר, כאיש אחד בלב אחד, שנאמר (שמות יט, ב וכפי שדרשו במכילתא מסכתא דבחודש פרשה א') "ויחן" לשון יחיד. וביום זה לא אמר השם יתברך לישראל שום דבר, מפני טורח הדרך.

למחרתו יום ב', עלה משה בהשכמה אל ההר, ונצטוה לומר לבני ישראל שיקבלו עליהם התורה, ויהיו קנויים לבוראם, והקדוש ברוך הוא ישגיח עליהם בעצמו, ויהיו ממלכת כהנים וגוי קדוש. "כהנים" פירוש שרים, היינו שכל אחד ימשול על רוחו, ולבו יהיה ברשותו. וענו כל העם ואמרו "כל אשר דבר אלוקים נעשה". ואותו היום נקרא "יום המיוחס".

בהשכמת היום השלישי, עלה משה והשיב את הדברים לקדוש ברוך הוא ללמדנו דרך ארץ, שצריך השליח להשיב תשובה, אף על פי שהמשלח יודע התשובה (מכילתא מסכתא דבחודש פרשה ב'). ואמר להקדוש ברוך הוא, בניך מאמינים בך, ומקבלים עליהם כל אשר תאמר. הודיעו הקדוש ברוך הוא "הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם כך יאמינו לעולם". ונצטוה משה להורות לישראל לקבוע תחומים סביב ההר, ושלא לנגוע אפילו בקצהו בשביל רדת השכינה עליו במתן תורה. ויש אומרים שתיחם את העם כשיעור אלפיים אמה. וסידר את סדר מעמד העם, אהרן בראש, והכהנים לפי ערכם אחריו, וגדולי ישראל אחריהם, ובנוניים אחריהם, ונשים וטף אחריהם. אז בקשו ישראל, רצוננו הוא לראות את הקדוש ברוך הוא מלכנו ואלהינו (מכילתא שם).

בהשכמת היום הרביעי, מסר משה רבנו את תשובתם, ונענה להם הקדוש ברוך הוא שישמעו בעצמם, אבל צריכים להתקדש ג' ימים מעבירות וכו', ולהשמר מכל מחשבה זרה, ומקריבת אישות. ואף שאמר הקדוש ברוך הוא, "וקדשתם היום ומחר", דמשמע יום רביעי וחמישי, ואם כן, בששי בשבוע נתתן התורה, כפי שהיה מעותד מתחילת הבריאה, דרש משה מדעת עצמו (שבת פז.), מה מחר לילו עמו אף היום לילו עמו, כלומר שתי יממות שלימות, שהפרישה תהיה בימים, חמישי ושישי והתורה נתתן בשבת. והסכים הקדוש ברוך הוא עם משה. ורואים מכך את גודל הכח של מנהיגי וחכמי ישראל, שבוראם מסכים לדעתם. וזהו שכתוב (שיר השירים א, ב) "ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין", שאף על פי שהקדוש ברוך הוא רצה לנשק את ישראל על ידי מתן תורה, "התאפק" הקדוש ברוך הוא עד למחר. (שם) "כי טובים דדיך מיין", אמר הקדוש ברוך הוא ערבים לי דברי דודיך, אלו חכמי ישראל, יותר מיינה של תורה (עבודה זרה לה.).

וכך במשך שלושה ימים, ד', ה', ו' לחודש סיון, המכונים "שלושת ימי ההגבלה", קידשו ישראל את עצמם, פרשו מנשותיהם, טבלו וכיבסו בגדיהם, וכל אותם ימים לא עסקו כלל בענייני העולם הזה, אלא ישבו לפני החכמים ושמעו דברי מוסר ויראת שמים, כדי שתהיה כל מחשבתם בעניינים רוחניים, בלי שום מחשבה זרה, ויהיו מוכנים לקבל את התורה מתוך קדושה וטהרה. כמו כן באותם ימים התקדש הר סיני לקראת תפקידו הגדול, ונאסר על העם להתקרב

ולנגוע בו. ומחשש שמא מישהו יתקרב מדי להר, עשה משה רבנו גדר גבול מסביב להר במרחק של אלפיים אמה (960 מטר) מן ההר. ונעשה נס פלא פלאות, שהגבול עצמו היה מדבר ואומר, השמרו לכם עלות בהר ונגוע בקצהו כל הנוגע בהר מות יומת. אמנם בקשתם לראות את השכינה, כמו שהעם רואה את מלכו בשר ודם, אולם יש הבדל בין זה לזה, כשהמלך עובר לפני עמו, כולם מצטופפים ודוחקים זה את זה, כדי לראות את המלך מקרוב, אבל כאן אין כבוד השכינה בכך, ולכן, כל הנוגע בהר מות יומת.

בהשכמת היום החמישי, בנה משה מזבח תחת ההר, ושתיים עשרה מצבות ל"ב שבטי ישראל, והקריבו עליהם עולות ושלמים, ובא מלאך וחילק את דם העולה והשלמים. וקרא לפניהם משה רבנו מבראשית ועד מתן תורה, ואת המצוות שנצטוו במרה, ואמרו "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". והזה עליהם חצי הדם, ואותו כתם דם שבבגדיהם, קראו אותו "עדי", כי זה עדות ואות שנכנסו בבריתו של הקדוש ברוך הוא, וחצי הדם זרק על המזבח. וכיון שאמרו ישראל "נעשה ונשמע", ירדו ששים רבוא מלאכי השרת, וקשרו לכל אחד ב' כתרים, אחד כנגד נעשה, ואחד כנגד נשמע, ובת קול יצאה מן השמים ואמרה, מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשים בו, שנאמר (תהלים קג, כ) "ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", בתחילה "עושי", ואחר כך "לשמוע" (שבת פח).

ביום הששי לא עלה משה רבנו, מפני טורח שבת, וגם שהיה עסוק בקידוש העם, ולא עלה עד יום מתן תורה. **ובכל** אותם הימים הכינו ישראל עצמם בכל כוחם ומחשבתם, עד שנפלה עליהם עייפות, ופחדו שלא יוכלו לקבל את התורה בצלילות הדעת, ולכן פנו לישון כדי להתרענן.

ויהי ביום השבת, [ו'] ז' בסיון ב' אלפים תמ"ח לבריאת העולם, בהיות הבוקר, נעורו עם ישראל לקול שירת המלאכים המקלסים לקדוש ברוך הוא, וקול שופר חזק בַּיָּד שֶׁקְרֹבָה הוֹפֵעַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, והעם פחדו לגשת להר, ומשה חיזק את לבם וקרבם למחיצתם, וקול השופר היה מתחזק והולך, ואז ניתק ההר ממקומו, ונכפה עליהם כגיגית ואמר, אם מקבלים אתם את התורה מוטב, ואם לאו שם תהיה קבורתם. כי יִרְאוּ מפני האש הגדולה, ומפני עמל וטורח לימוד התורה שבעל פה, וקבלו עליהם את התורה שבעל פה, ואז נפרש ההר עליהם כחופת קידושין, והיה צלול כזכוכית. עמדו ישראל באימה וביראה ברתת וזיע, וההר תָּרַד ונודעזע כקפיצת הגדיים וריקוד האילים, כאילו בקש לעלות לקראת ה'. וההר בוער באש עד לב השמים, חושך ענן וערפל, ועלה עשנו כעשן הכבשן עד השמים. ושבע מחיצות של אש היו נוצצות זו מזו, וישראל רואים ואינם מתפחדים. וה' הרכין את השמים ושמי השמים, והציעם על ההר, וירד כסא הכבוד עליהם, ועמו ששים רבוא מלאכים, כנגד מחנה ישראל, וכ"ב רבבות מלאכים מקובצים לדגלים דגלים. והארץ פחדה וההרים רעשו והגבעות התמוטטו, והאילנות כרעו, והמתים אשר בשאול חיו, והרעיש הקדוש ברוך הוא עולם על יושביו, עד שנבהלו כל האומות ופחדו שהקדוש ברוך הוא מביא מבול לעולם.

וּפְתַח לפניהם שבעה רקיעים, וכשם שקרע לפניהם את השמים, כך קרע לפניהם את הארץ, וראו כולם שהוא יחיד בעולמו, כמו שכתוב (דברים ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים". וכל ישראל נתקדשו ונטהרו, ונתרפאו מכל מום, ואף סומים שבהם התרפאו, ולא היה בהם חרש, אדם, פסח (מכילתא שם), ופסקה וזהמתן, והיו בני חורין משעבוד מלכויות וממלאך המות.

וה' הִדְמִים את כל העולם, ציפור לא צייצה, עוף לא פרח, שור לא געה, שרפים לא אמרו שירה, הים לא זע, והבריות דממו, ואף החמה עצרה מהלכה, וכך כל העולם שותק ומחריש (שמות רבה פרשה כ"ט סי' ט') ואז יצא הקול (שמות כ, ב), "אנכי ה' אלהיך".

וּכְל עשרת הדברות נאמרו בדיבור אחד, אך ישראל הבינו מתוכם רק את ב' הדברות הראשונות (מכילתא שם), ופרחה נשמתם, והתורה בקשה עליהם רחמים, וְהִחֲיָה אותם הקדוש ברוך הוא בטל שעתיד להחיות בו את המתים לעתיד לבוא. ואז בקשו משה רבנו (שמות יט, טז), דבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו אלוקים פן נמות, אך משה מפני הענוה שלו לא רצה. שלח הקדוש ברוך הוא למיכאל וגבריאל, ואחזו בידו, והגישוהו אל הערפל, ונעשה לו שביל בענן, ונכנס לפניו משלש מחיצות של חושך ענן וערפל, ושמעו כל ישראל את הקול מִדְבַּר: משה אמר לישראל כך וכך. והיה הדיבור יוצא מלהבות אש מימינו של הקדוש ברוך הוא לשמאלם של ישראל, וחוזר על כל אחד מישראל, ואומר לו, מקבל אתה עליך דיבור זה, כך וכך דינים יש בו, כך וכך מצוות, כך וכך עונשים, והיה אומר הן, והדיבור נושקו על פיו. וידעו כמה דינים וכמה מדרשים וכמה לימודים יש בכל דיבור, שכל המצוות היו כלולות בעשרת הדברות, וידעו כל הסודות הגנוזים בהם. וחזר הדיבור אל הקדוש ברוך הוא ונחקק בלוחות. באותה שעה נתן הקדוש ברוך הוא כח לכל העבודות זרות שבעולם, לבוא ולהשתחות מול השכינה. וכן נעשה נס שנתמלאו פיותיהם של העבודות זרות

מים והיו יורקים על הבריות ומביישים ומבזים אותם ואומרים להם, עזבתם את אדון העולם שברא את השמים ואת הארץ, והלכתם לעבוד אותנו הפסלים, אשר פה לנו ולא נדבר!?

ובכל דיבור יצאה נשמתם של ישראל, וחזרו לאחוריהם י"ב מיל, והחזיר הקדוש ברוך הוא נשמתם בטל של תחיה, ומלאכי השרת סעדם ליוזם והחזירום (שבת פח:). והיו ישראל עייפים מפני האש, והורידו להם ענני הכבוד טל לרעננם, וחזרו לאהליהם בתשע שעות ביום. וכל אותו הדור ששמעו את קולו יתברך זכו להיות כמלאכי השרת, ולא משלו בהם כינים, ובמותם לא שלטה בהם רימה ותולעה (פרקי דר"א סוף פרק מ"א).
אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו.

במעמד הר סיני כל סוגי החולים נתרפאו

במדרש רבה (במדבר פרשה ז' פסקה א') שנינו, בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו רובן בעלי מומין. למה, מפני שהיו יגיעים בטיט ובלבנים ועולים לראש הבנין, ומי שהוא בונה על ידי שהיו עולין לראשי הדמוסין, או האבן נופלת וקוטעת ידו, או הקורה, או הטיט נכנס בעיניו והוא נסמא, ולכן היו בעלי מומין. כיון שבאו למדבר סיני, אמר האלוקים, כך הוא כבודה של תורה שאתן אותה לדור בעלי מומין? ואם אמתין עד שיעמדו אחרים [עד שיוולד דור חדש שאינו בעל מום] הרי אני משהה במתן תורה. מה עשה האלוקים, אמר למלאכים שירדו אצל ישראל וירפאו אותן. ותדע לך, שכן אמר רבי יהודה אמר רבי סימון, מנין שלא היה בהן חגרין? שנאמר (שמות יט, יז) ויתיצבו בתחתית ההר, ואין נצב אלא על רגליו. מנין שלא היה בהן גדמין? שנאמר (שם כד, ז) כל אשר דבר ה' נעשה. ומנין שלא היה בהן חרשין? שנאמר ונשמע. ומנין שלא היה בהן סומין? שנאמר (שם כ, יד) וכל העם רואים את הקולות. ומנין שלא היה בהן אלמים? שנאמר (שם יט, ח) ויענו כל העם, נמצאת אומר שהרי נתרפאו כולן. ואם אין אתה למד מכאן (לשאר חולאים) יש לך ללמוד ממקום אחר, שנאמר (שם טו, כו) "כל המחלה אשר שמתני במצרים וכו' כי אני ה' רופאך", הרי לך שנתרפאו. ע"כ.

יצא קול ראשון השמים רעשו, הימים והנהרות ברחו, ההרים והגבעות התמוטטו

בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"א) שנו חכמים, "אנכי ה' אלהיך", יצא קול ראשון, והשמים רעשו ממנו, והימים והנהרות ברחו, וההרים והגבעות התמוטטו, וכל האילנות כרעו, והמתים שבשואל חיו ועמדו על רגליהם, שנאמר (דברים כט, יד) כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום. וכל העתידים להבראות עד סוף כל הדורות, שם עמדו עמהם, שנאמר (שם) ואת אשר איננו פה עמנו היום. וישראל שהיו חיים, נפלו על פניהם ומתו. ויצא קול שני וחיו ועמדו על רגליהם, ואמרו למשה, משה אין אנו יכולין לשמוע קולו של הקדוש ברוך הוא ומתנו, שנאמר (שיר השירים ה, ו) נפשי יצאה בדברו. וכתוב (שמות כ, טז) ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה. ושמע הקדוש ברוך הוא את קולן של ישראל וערב עליו, ושלח למיכאל ולגבריאל ואחזו בידיו של משה שלא ברצונו והגישהו אל הערפל, שנאמר (שמות כ, יח) ומשה "נגש" אל הערפל, נוגש אין כתיב כאן, אלא "נגש". ושאר כל הדברות דיבר עם משה, ועליו הכתוב אומר (משלי כה, יג) כצנת שלג ביום קציר ציר נאמן לשלחיו.

וכך נאמר (דברים ה, כ) ויהי כשמעכם את הקול מתוך החושך, ולמה השמיע הקדוש ברוך הוא את קולו מתוך האש והחושך, ולא מתוך האור? למה הדבר דומה, למלך שהיה לו אסטרולוגוס (חוזה בכוכבים), והיה משיא בנו אשה, ותלה בחופת בנו פרכיות [ווילונות] שחורות ולא פרכיות לבנות, ואמרו לו בני פלטין, אדוננו המלך, אין אדם תולה בחופת בנו אלא פרכיות לבנות [משום שמחה ולא אבל]? אמר להם, יודע אני שאין בני ממתין את אשתו אלא ארבעים יום, שלא יאמרו למחר, אסטרולוגוס לא היה יודע מה עתיד לאירע לבנו [כיון שהאסטרולוג היודע עתידות הודיעני שבני יפרד מכלתו עוד מ' יום, תליתי עתה וילונות שחורים, שלא יאמרו שהאסטרולוג לא ידע מכך]. כך "המלך", זה הקדוש ברוך הוא, ו"הבן שלו" אלו ישראל, ו"הכלה" זו התורה, והיה הקדוש ברוך הוא יודע שאין ישראל ממתנין בדברות אלא ארבעים יום [שעתידים לחטא אז בעגל], לפיכך השמיע להם הקדוש ברוך הוא את קולו מתוך האש והחושך.

ראיית הקולות

ר' יהודה אומר, מדבר אדם עם חברו הוא נראה וקולו לא נראה, וישראל שמעו קולו של הקדוש ברוך הוא וראו את הקול יוצא מפי הגבורה וברקים ורעמים, שנאמר (שמות כ, טו) וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים. כל מצוות שבתורה תרי"ג מצוות, ושתיים שדבר הקדוש ברוך הוא, לפיכך נקראת "תורה", ומנין "תורה" תרי"ג, ושתיים דיבר ה' שנאמר (תהלים סב, יב) אחת דבר אלוקים, שתיים זו שמעתי, הרי תרי"ג.

ישראל כמלאכי השרת

ר' פנחס אומר, כל אותו הדור ששמעו קולו של הקדוש ברוך הוא בהר סיני, זכו להיות כמלאכי השרת, ובמותם לא שלטה בהם רימה ותולעה, אשריהם בעולם הזה, ואשריהם בעולם הבא, ועליהם הכתוב אומר (תהלים קמד, טו), אשרי העם שככה לו. עד כאן.

עוד שנו חכמים בילקוט שמעוני (שופטים רמז מ"ז) שמעו הר תבור והר הכרמל והקדוש ברוך הוא קרא להם "גבנונים", בעלי מומין. ונתן התורה בהר סיני מפני שהיה נמוך. ואף על פי כן לא קיפח הקדוש ברוך הוא שכרם, שבהר תבור נפל שם סיסרא, ושם נאמר בכפל (שופטים ה, ג) "אנכי" לה' "אנכי" אשירה, ואילו בסיני נאמר, "אנכי" פעם אחת. ובהר הכרמל נתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא [על ידי אליהו הנביא] ונאמר בו (מלכים א, יח, לט) "ה' הוא האלוקים, ה' הוא האלוקים" כפל, ואילו בסיני נאמר "אנכי ה' אלהיך" פעם אחת.

עליית משה רבנו למרום

עוד אעתיק לפניך קורא נכבד מן הספר מעין החכמה (הובאו דבריו בס' חמדת ימים ח"ב שבועות פ"ג אות ל' עמ' תקנ"ו מהדו' בני ברק תשע"א), כיצד עלה משה רבנו למרום, וטראה דברים נפלאים, מהקורה בעולמות העליונים, פלאי פלאות, ותקבל חשק והתלהבות גדולה בעבודת השם יתברך וזה לשונו:

בשעה שעלה משה למרום, בא ענן אחד גדול ונורא מאד ועמד כנגדו. ולא היה יודע משה רבנו ע"ה אם לרכב עליו או לאחוז בו. מיד פתח הענן פיו ונכנס משה בתוכו ועלה לשמים, והיה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ. פגע בו פלוני המלאך השוער הממונה על י"ב אלפים מלאכי חבלה וגער בו במשה, ואמר לו, מה לך בן עמרם לבא במקום מלאכים? אמר לו משה, אני לא מעצמי באתי, אלא ברשותו של הקדוש ברוך הוא, כדי לקבל את התורה ולהורידה לישראל. כיון שלא הניחו לילך, הכהו משה פצע אחד, ואבדו מן העולם.

והיה משה מהלך ברקיע עד שפגע בפלוני המלאך שהוא גבוה מחבריו ששים רבוא פרסאות, וכל דבור ודבור שיוצא מפיו, יוצאים ממנו י"ב אלפים ברקים של אש. וכיון שראה למשה, גער בו ואמר לו, מה לך בן עמרם במקום קדושים עליונים? כיון ששמע משה את קולו, נבהל משה מפניו וזלגו עיניו דמעות ובקש ליפול מן הענן.

מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא על משה, ואמר לאותו המלאך הנורא מאד, מיום שבראתי אתכם, בעלי מריבה אתם. בתחלה כשבקשתי לברוא את אדם הראשון, עשיתם קטגוריא לפני ואמרתם לי, מה אנוש כי תזכרנו, ויחר אפי בכם ושרפתי מכם כתות כתות באצבעי הקטנה. ועכשיו מריבים אתם עם נאמן ביתי שהעלתי אותו הנה לקבל תורה להוריד לבני בחירי, שאלמלא תורה, אין עולם ואין לכם דירה ברקיע. כיון ששמע אותו מלאך כך, מיד זרו עצמו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו, רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שברשותך בא הנה. עכשיו אהיה לו לשלוחו ואלך לפניו כתלמיד לפני רבו.

מיד רץ אותו המלאך וכפף את עצמו, והלך לפני משה כתלמיד לפני רבו, עד שהגיע אצל אשו של זה פלוני המלאך. אמר לו אותו המלאך למשה, לך שוב, שאיני יכול לעכב עצמי מפני אשו של זה המלאך גדול ונורא מאד, שלא ישרפני. כיון שראה משה את המלאך ההוא, מיד נבהל ונחפז לפול מן הענן, וזלגו עיניו דמעות, ובקש רחמים לפני הקדוש ברוך הוא וענהו. ומרוב חבתן של ישראל, ירד הקדוש ברוך הוא בעצמו מכסא כבודו ועמד לפני משה עד שעבר מאשו של אותו המלאך.

מיד העבירו הקדוש ברוך הוא משם ופגע בו רזיאל המלאך, שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הבל פיהם של חיות הקודש, שאלמלא כן, נשרפין כל מלאכי השרת. וכיון שראה אותו משה, נודעו. מיד נטלו הקדוש ברוך הוא והעבירו משם, ופגע בו גדוד של מלאכי אימה שהם סובבים לכסא הכבוד, שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים, ובקשו לשרפו בהבל פיהם. מיד פירש עליו הקדוש ברוך הוא זיו כבודו ואמר לו, השב להם תשובה. אמר משה, רבונו של עולם, כתוב בתורה "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", שמא נשתעבדו למצרים? שוב מה כתיב וכו' וכו'. עד שחזרו והודו כל מלאכי השרת לדבריו של הקדוש ברוך הוא ואמרו, "ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ". ולמדו הקדוש ברוך הוא את כל התורה כולה בארבעים יום. וכשבא לירד, וראה אימתן של מלאכי השרת וגדודי מלאכי אימה, מלאכי זיע, מלאכי חלחלה, מלאכי רתת, מיד אחזתו חלחלה ושכח את התורה. באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא למלאך שר התורה, ומסר לו למשה את התורה ערוכה בכל ושמורה, וכל מלאכי השרת נעשו אוהביו, וכל אחד ואחד מסר לו דבר סוד, שמות שהם יוצאין מכל פרשה ופרשה וכל שמושיהן שנאמר, "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם".

ויכוח משה עם המלאכים וביאורו

בגמרא (שבת פח:) אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן, לקבל תורה בא. אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? (תהלים ח, ה) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו? (שם ח, ב) ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, החזיר להן תשובה. אמר לפניו, רבוננו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו, אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה. שנאמר (איוב כו, ט) מאחז פני כסא פרשו עליו עננו. ואמר רבי נחום, מלמד, שפירש שדי מזיו [נוטריקון של פרש"י - רש"י] שכנתו ועננו עליו. אמר לפניו, רבוננו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן [למלאכים] למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלוקים אחרים. בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו, כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה לא תשא, משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנב. קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא, שנאמר (תהלים ח, י) ה' אדנינו מה אדיר שמך וגו', ואילו תנה הודך על השמים, לא כתיב. מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב ומסר לו דבר, שנאמר (שם סח, יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות. אף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר (במדבר יז, יב) ויתן את הקטרת ויכפר על העם, ואומר ויעמד בין המתים ובין החיים וגו', אי לאו דאמר ליה, מי הוה ידע. עד כאן דברי הגמרא.

טעם שאחז משה בכסא הכבוד

לכאורה מה הענין שהקדוש ברוך הוא אמר למשה רבנו לאחוז בכסא הכבוד, וברור שאין הכוונה כדי שלא יפחד, ויהא בו כח ואומץ להחזיר תשובה למלאכים, ולא ישרפוהו.

החתם סופר בספרו תורת משה (כאן) בשם ספר אליהם להר"י מקנדיא ביאר, שהקדוש ברוך הוא לימד את משה מה להשיב למלאכים, שטענתם היתה, שלהם ראויה התורה הקדושה בהיותה רוחנית עליונה, וגם הם רוחניים המה, לעומת האדם שהוא גשמי ויסודו עפר וסופו לעפר, ולכך אינו ראוי לתורה. ותשובת משה היתה שאדרבא להיפך הוא, שנעלה האדם על המלאך דוקא בהיותו גשמי, כי המלאכים אינם משיגים אלא בעולם שלהם שהוא עולם היצירה, אבל האדם הוא בבחינת סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, גשמי הוא בעולם הזה, נולד מאב ואם, ועושה מלאכה גשמית וכו', וקנאה ותחרות יש בו, ואף על פי כן, רוחני הוא ושורש נשמתו למעלה למעלה, גבוה מעולם המלאכים, ואחוז הוא "בעולם הכסא" עולם הבריאה שהוא מרכבה לאצילות. וזה שאמר לו ה' "אחוז בכסא כבודי" היינו בתשובת ה"כסא" הנוכרת, ותאמר להם, שאנו בני אדם מבריחים מהקצה לקצה, ומשיגים בעליונים, ונמצאים בתחתונים, וכאן בעולם הגשמי אנו מעלים את הגשמיות לרוחניות, ומקשרים את עולם התחתון לעליון ביותר, ואם כן אדרבא דווקא אנו ראויים לקבל את התורה הקדושה, שמצד אחד מדברת בדיני העולם הזה הגשמיים, ומנגד היא רוחנית ועליונה, חמדתו הגנוזה של הקדוש ברוך הוא.

טענת המלאכים

מבואר במפרשים שטענת המלאכים "אשר תנה הודך על השמים", היתה טענת בר מצרא. דהיינו, הלכה היא (שו"ע חו"מ סי' קע"ה) שאדם המוכר את שדהו, יש לשכנו בעל הקרקע הסמוכה, את זכות הקדימה בקנייתה, שכן על ידי סמיכות הקרקעות, יקל עליו לעבוד בשניהם. וקבעו חכמים משום כך כמה תקנות, המקנות כעין זכות ממונית לבר מיצר בכל קרקע הנמכרת סמוך לשלו, ולא נחלקו אלא בפרטים, מתי חלה חובה זו וכיצד ניתן לוותר על זכות המצרן. **ולהבין** יותר את ויכוח משה והמלאכים נקדים את דברי המדרש (שמות רבה פרשה כ"ח סי' א') וזה תורף דבריו, (שמות יט, ג) ומשה עלה אל האלוקים, הדא הוא דכתיב (תהלים סח, יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם. מהו "עלית"? נתעלית. פירוש, עלית בגבורת נפשך ממעלת מלאכי מרום, נתגששת עם המלאכים של מעלה, והיתה ירך על העליונה. ואת התורה שהם רצו אותה לעצמם, לקחת מהם מדין בר מצרא, שהרי הם בשמים והתורה היתה חמודה גנוזה תתקע"ד דורות בשמים, הרי שזכותם כביכול קודמת שהם "גרים", "בשכנות" התורה.

דבר אחר "עלית למרום", שלא שלטה בריה מלמעלן כשם ששלט משה. ומבאר המדרש את כוחו של משה, אמר רבי ברכיה, הלוחות היו ארכן ששה טפחים, כביכול היו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים, ובידו של משה

שני טפחים, ושני טפחים היו מפרישין בין יד ליד. עד כאן. ושנינו בירושלמי (תענית ד') בעת קבלת הלוחות, היו ישראל עושים את העגל, "כיון שעשו ישראל אותו מעשה, ביקש הקדוש ברוך הוא לחטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו".

דבר אחר "עלית למרום שבית שבי", בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין עין בני המדינה עליו, שדבר שבני המדינה רוצים בו, משגיחים עליו תמיד. ומשה עלה למרום ונטל את התורה, שהיו הכל נושאים עיניהם עליה. הוי אומר "עלית למרום שבית שבי". יכול מפני ששבה אותה נטלה חנם שלא בקנין ושלא ברצון בעליה? תלמוד לומר "לקחת מתנות באדם", בלקיחה נתנה לו. עד כאן. כלומר, בקנין גמור, כלוקח מקח במשא ומתן ומשלם מיגיעו. ואם כן יכול יהא חייב ליתן לו דמים? תלמוד לומר "מתנות", במתנה נתנה לו, וכל הנותן מתנה בעין יפה הוא נותן. ללמדך, שזוהי סגולת התורה הקדושה שהמלמדה, מגלה את צפונותיה ללומדיה בחינם. וכן שהלומדה, ישיג בה יותר מכשיעור שהוא עמל ויגע בה, דרך מתנה על ידי ה'.

באותה שעה, ביקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקדוש ברוך הוא קלסתרין של פניו של משה דומה לאברהם. אמר להם הקדוש ברוך הוא, אי אתם מתביישין הימנו? לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו? אמר הקדוש ברוך הוא למשה, לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם, שנאמר (תהלים סח, יט) "לקחת מתנות באדם" ואין אדם האמור כאן אלא אברהם, שנאמר (יהושע יד, טו) האדם הגדול בענקים, הוי- ומשה עלה אל האלוקים. עד כאן.

משום שאכלו אצלו הם צריכים לוותר על התורה?

ויש לדקדק במה שעשה הקדוש ברוך הוא קלסתר פניו של משה דומה לקלסתר פניו של אברהם, וכן במה שאמר להם "אי אתם מתביישין הימנו, לא זה שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו", וכי משום שאכלו אצלו הם חייבים לוותר על טענת הבר מצרא, שלהם מגיעה התורה?

והתשובה לכך היא התשובה לטענת המלאכים שהם ברי מצרא, שהנה מעלת הצדיקים הגדולים, שהגשמיות עצמה, היא בשבילם עבודת ה', ויש צדיקים במדרגה תחתונה מעט, שעוסקים בגשמיות העולם הזה על מנת שתהיה להם על ידי זה הכנה לעסוק בתורה ובעבודת ה', בכח המאכל השתיה או השינה. נמצא שלהם עצם העסק בענייני הגשמיות עדיין אינו עבודת ה' בשלימות, כי השלימות תתבטא רק אחרי כן כשיעסוק בתורה ובמצוות, אבל הצדיקים הגדולים, אלה שזוכים להשגות בתורת הסוד, שאוכלים ושותים ככוונת נשגבות וביחודים שגילו לנו רשבי" והאריז"ל, אצלם האכילה השתיה והשינה עצמם, הם הם עבודת ה', ממש כמו תורה ותפילה.

והנה המלאכים שבאו לאברהם, גם הם התגשמו מגשמיות העולם הזה, וכמו שאכן בסופו של דבר כשהגיעו לסדום נפגעו מהטומאה שם, וכשאמרו "משחיתים אנחנו" נענשו שנדחו ממחיצתם מאה שלושים ושמונה שנה. וכתוב שם שאברהם אמר (בראשית יח, ד) "יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ" ובהמשך (שם ח) "ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו". וכתב על זה באור החיים הקדוש (בראשית יח, ד) וזה תורף דבריו, עוד ירמוז ענין הנוגע למלאכים שיקחו "מעט מים" שהיא התורה, ולהיות כי התורה יש בה בחינת הפשט ובחינת הפנימיות, והנה המלאכים שבאו בדמות אנשים, הוא גוף רוחני שברא להם ה', ובערך עצמות המלאך, יחשב גוף ויתחם אל הגוף בחינת "רגל", כידוע הטעם ליודעי ח"ן [חכמת נסתר], ורמז להם שיקחו מעט מים מפשטי התורה ויטהרו בו "רגליהם" שהוא בחינת גוף הניכר עליהם, וישענו תחת "העץ" שהיא התורה שנקראת "עץ" חיים (ויקרא רבה לה ו) ולזה אמר "העץ" בה"א הידיעה. גם אמר להם שיקחו "פת לחם", הוא בחינת פנימיות התורה, ויסעדו בו פנימיותם. דהיינו אברהם מציע למלאכים לסעוד את פנימיותם בפנימיות התורה. ולבאר יותר, המלאכים הקדושים אמנם עוסקים בעבודת ה' במדרגה גבוהה, מכל מקום, מכיון שאין הם בעולם הגשמי, אין הם יודעים לעבוד את ה' בדרגת הצדיקים הגדולים שביארנו לעיל. ומעתה תשובת משה למלאכים היתה שעם ישראל הוא בר מצרא קרוב יותר לתורה מהם, וכמבואר.

אין טענת בר מצרא להרווחה

עוד יש לומר בקשר לטענת המלאכים, שעם ישראל צריך את התורה הקדושה משום ש"דוחקת לנו השעה", כי התורה הקדושה היא חיינו ואורך ימינו, וכל העולם כולו אינו יכול להתקיים אלמלא יקבלו ישראל את התורה, בסוד (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת". ואילו המלאכים צריכים את התורה רק בחלק הסוד שלה, משום שאין ביניהם יצר הרע, וגם זאת רק כדי להשתעשע בה, ואם כן הרי זה רק להרווחה, והדין במקרה שהבר

מצרא צריך את הקרקע להרווחה, ואילו הקונה צריך אותה משום "שדוחקת לו השעה", לא חל במקרה זה דין בר מצרא, ולכן בטלה טענת המלאכים.

ועוד, שכאשר בני ישראל לומדים תורה, הרי שנהנים גם המלאכים מכך, בסוד המעשה (סוכה כח). ביונתן בן עוזיאל ש"כ כל עוף שהיה פורח מעליו היה נשרף", שפירוש "נשרף" היינו, שהיה נהפך ממלאך שבעולם היצירה לשרף שבעולם הבריאה, והיינו שתורת עם ישראל בעולם הזה מרוממת את המלאכים. וכן בסוד (בראשית יח, ד) "יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם" שאמר אברהם למלאכים, שעל ידי "מעט מים" שהיא התורה הקדושה [המכונה מים] (כדאיתא בב"ק יז.) שילמדו ישראל, יהיה רחיצת רגלים למלאכים, שעל פי הסוד הוא ביטול יניקת החיצוניים מהעולמות שהם מצויים.

"וַיְסַעְו מַרְפִּידִים וַיְבֹאוּ מִדְבַר סִינַי" (יט, ב)

כל יום צריך לעשות תשובה ובפרט קודם לימוד התורה

פירוש רש"י (כאן, ומקורו ממכילתא מסכתא דבחדש פרשה א'), להקיש את נסיעתן מרפידים לביאתם להר סיני, מה ביאתם להר סיני בתשובה, אף נסיעתן מרפידים בתשובה. עד כאן. כלומר, לעיל (יז, א) כאשר עם ישראל שהו ברפידים, שלא היה להם מים, התקוטטו עם משה והתלוננו למה זה העליטנו וכו'. ומסמיכות פסוקנו בין "רפידים" להר "סיני", דרשו חז"ל, שכשם שלמעמד הר סיני, עם ישראל הגיע מתוך תשובה, אף נסיעתם מרפידים היתה לאחר חזרה בתשובה.

ברם לכאורה יש להתבונן, הלא אם כבר חזרו עם ישראל בתשובה ברפידים, לשם מה ביאתם להר סיני גם היתה בתשובה? וכתב הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בספרו טעם ודעת (כאן) ליישב זאת, על פי המסופר על רבנו סעדיה גאון, שנתאכסן אצל אדם אחד שלא הכירו, ואף על פי כן, כבדו מאוד ושרתו כראוי ליהודי נשוא פנים. ואולם לכשנודע לבצל האכסניה על גדולת אורחו וקדושתו, החל לכבדו ביתר שאת וביתר עוז, כראוי לערכו הרם. בשעת פרידתו, הודה רבי סעדיה גאון למארחו, ואז החל המארח לככות ולבקש מחילה, על שבתחילה לא כבדו כראוי לכבוד תורתו, קודם שידע מגדולתו. אמר רבי סעדיה גאון, יש לנו ללמוד ממנו מוסר, שבכל יום שמתעלה האדם בהשגת כבודו ורוממותו יתברך, על כן צריך הוא עתה לחזור בתשובה על קוצר השגתו ומיעוט עבודתו לפנים, כפי הכבוד שהיה ראוי לו לחלוק כלפי שמיא.

ולכן כשבאו בני ישראל להר סיני ונתעלו בדרגתם, עשו תשובה בשנית על זמן דרגתם הנמוכה יותר בעת שיצאו מרפידים, ומיעטו בכבודו יתעלה הראוי לו.

וכתב השל"ה הקדוש (יתרו, מאמר דרך חיים תוכחת מוסר אות ל"ז), הרי שישאל עשו תשובה לפני שקיבלו את התורה, מכאן רמז למה שאמרו מקצת המקובלים (עיין תיקוני זהר חדש דף צ"ט ע"א) שלפעמים נמנע מהאדם להבין איזה פשט או איזו חקירה, ודבר זה הוא מחמת הקליפה שנוצרה מאיזה עוון שעשה, המבדלת בינו לבין מה שרוצה להבינו. ולכן צריך האדם לפשפש במעשיו ולהתוודות ולהיות מודה ועוזב. וכן תיקן הרמ"ק זצ"ל (בראש ספרו הפרדס) תפילה על זה לפני הלימוד. וכך ינהג כל אדם, אם קשה לו ההבנה, יתחרט על עוונותיו ויתוודה וישוב אל ה', ויתפלל אליו יתעלה, שיחונן אותו דעה וילמדהו בינה.

ויש רמז לדבר, שבתפילת שמונה עשרה, אנו מוצאים שברכת "אתה חונן" נסמכה לברכת "השיבנו אבינו לתורתך וכו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך". היינו, אם אדם רוצה חכמה בינה ודעת, הרי זה תלוי ב"השיבנו", דהיינו בחזרתך בתשובה. עד כאן. ובספר מאור ושמש (פ' תרומה ד"ה וזהו, ובפ' דברים ד"ה והנראה) כתב שאם לא כן נקרא רשע, ונאמר בו (תהילים נ, טז) ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי. ע"ש.

"וַיְסַעְו מַרְפִּידִים וַיְבֹאוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל" (יט, ב)

חלומו של רבנו שלמאן מוצפי זיע"א

כתב האור החיים הקדוש (כאן), שכוונתו לומר, כיון שנסעו "מרפידים", כלומר מרפיון ידים מהתורה, זכו להגיע למדבר סיני. כי כאשר היו ברפיון, לא יכלו לקבל את התורה, כי התורה דורשת מרץ ועוז.

בענין זה מספר רבנו מרן ראש הישיבה זצ"ל בספרו קול יהודה (ריש פרשת יתרו) על הפסוק (שמות יט, ב) ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני, דברי פלא, כי כך היה במלחמת העולם השנייה, כשהגרמנים התקרבו לארץ ישראל והמצב היה חמור עד מאוד, הרב הצדיק ר' שלמאן מוצפי זכר צדיק לברכה, עשה תפילות רבות והלך לקברי אבות, וברוך ה' כי

נושענו מהגרמנים. ואמנם הגאולה השלמה עדיין לא באה, וכך הראו לו בחלום, את הפסוק (ירמיה מז, ג) לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים, וביארו בחלום, כי הרפיון בתורה מעכב את הגאולה, שהרי הלכתם לקברי אבות ולא נעניתם לגאולה שלמה. עד כאן.

"וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וְכו' וַיַּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל" (יט, ב)

ג' דברים הנצרכים להשגת התורה

סדר הפסוקים צריך ביאור, שלכאורה היה צריך פסוק זה להכתב תחילה, ורק לאחריו הפסוק (הקודם) "בחדש השלישי וכו' באו מדבר סיני"? אלא לרמז לנו שהתורה צריכה ג' דברים, התחזקות גדולה, ענוה ואסיפת חברים, דהיינו שיהיה שלום ביניהם. ושלושתם רמוזים בפסוק זה, שתחילה (בפסוק קודם) כתוב, באו מדבר סיני, והיינו שבאו לקבל את התורה, ושוב ממשיך הפסוק, "ויסעו מרפידים", פירוש, הסיעו עצמן מרפיון ידים להתחזק בקבלת התורה (וכנוכר לעיל בדברי האור החיים הקדוש). "ויבאו מדבר סיני", ההר השפל מכל ההרים, והם גם כן נעשו ענוים ושפלים (וכנוכר לעיל בדברי החיד"א). "ויחן שם ישראל", שנאספו שם כאיש אחד באהבה ושלום ביניהם (כדאיתא במכילתא מסכתא דבחדוש פרשה א'), כי שלושתם הם תנאים לקבלת התורה.

"וַיַּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגַד הָהָר" (יט, ב)

נתינת התורה על הר סיני והר המוריה

עיקר פרשת יתרו הוא קבלת התורה על הר סיני לכן נרחיב בזה: כתוב במדרש (תהלים סח, ט), שבשעת קבלת התורה נעקר הר המוריה ובא למדבר, כדי שתנתן התורה על המקום המעולה הזה. נמצא שהתורה נתנה לנו על שני הרים, הר המוריה והר סיני.

כדי להבין את סוד הדבר שהיה צריך הר המוריה להעקר ולבא להר סיני ותנתן התורה על שניהם כאחד, נקדים הקדמה לבאר על הקשר הנפלא שבין עשרת הנסיונות שנתנסה אברהם אבינו, לבין עשרת הדברות שנתנו לישראל בהר סיני. על הפסוק (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי ותורת", כותב בעל הטורים דבפסוק זה ישנן עשר תיבות, כנגד עשרת הדברות, שבהם עק"ב תיבות, וכנגדם נתנסה אברהם יו"ד נסיונות, וכמוכא בזה"ק (ואתחנן דף רסג): כל אלו העשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם ועמד בכולם, הם כנגד עשרת הדברות. כל נסיון כנגד מאמר אחד, ונתנסה במאמר ההוא ועמד בו. נמצא, שקיים את העולם שנברא בעשרה מאמרות. והעשרה מאמרות שבהם נברא העולם הם הכלי לעשרת הדברות. וביארו בספרים, כי כאשר אמר הקדוש ברוך הוא "אנכי ה' אלהיך", היה זה ב"קול גדול", היינו ששום דבר לא היה יכול לעצור את הקול, והקול חדר והקיף את כל העולם, ואף את הדומם, כל דבר קלט וספג את הקול של "אנכי", ומשום כך לא היתה אפשרות לשום הד לחזור, ואם כן קול ה' נספג בכל המציאות, בדומם צומח חי ומדבר. והנה התורה צריכה להקיף עד הדרגה התחתונה ביותר, שהיא בחינת העקב, וזה מה שנאמר באברהם אבינו (בראשית כו, ה) "עקב" אשר שמע אברהם בקולי. ואחרי שעמד אברהם אבינו בעשרה נסיונות, שהאחרון שבהם הוא נסיון העקידה, מאז היה הוא ובניו ראויים לקבל את התורה, שכלולה בעשרת הדברות שנתנו בהר סיני כנגד עשרה נסיונות.

על פי זה יתבאר מה שהרחבנו במקום אחר, שהלוחות היו בסוד יעקב, שכן יש בהם עשרה דברות, עק"ב תיבות וכת"ר אותיות. והכל בסוד "יעקב", י' דיעקב כנגד עשרת הדברות. עק"ב דיעקב, כנגד מנין התיבות שיש בעשרת הדברות. גם האות י' במילוי נכתבת כך, יו"ד, ועולה בגימטריא עשרים, ועשרי"ם עולה בגימטריא כת"ר, כנגד האותיות. ועשרה מאמרות שהם בחינת הכלי לעשרת הדברות, הם הלוחות, שהם הכלי שעליהם עשרת הדברות, והם כנגד ארבע גישותיו של יעקב: רחל, לאה, בלהה, זלפה, העולות בגימטריא תל"ח, כמנין "לַחַת".

מעתה תתבאר הסיבה שעקר הקדוש ברוך הוא את הר המוריה ממקומו והביאו אל הר סיני כדי שתנתן התורה עליו, היות ועל ידי העקידה השלים אברהם עשרה נסיונות שהם כנגד עשרת הדברות, ובזכות כך זכו ישראל לקבל את עשרת הדברות בהר סיני, לכן מן הראוי שבשעת מעמד הר סיני, יעמוד שם גם הר המוריה, שבזכותו קבלו ישראל את התורה.

השמות שבלוחות הברית

בזהר הקדוש (יתרו דף צ' ע"ב) מבואר, שבחמשת הדברות הראשונות כלול ג"כ חמשת הדברות האחרונות. ואחד כנגד אחד והם נגד חמשה חומשי תורה. ומבאר על זה אחיין הגר"א בספרו עבודת הגרשוני (שיר השירים ה, ט), דקדוק

נפלא, עשרת הדברות נחלקים על הלוחות לשני חלקים, חמש דברות מצד ימין וחמש בצד שמאל, וכאשר נתבונן נראה, שבדברות שמצד שמאל לא נזכר כלל שם הוי"ה או שם אלוקים. לעומת זאת בחמשת הדברות שבצד ימין, נזכרו בכל אחת מהן שתי השמות, הוי"ה אלוקים, כמו שנאמר, אנכי, "ה' אלהיך". לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני כי אני "ה' אלהיך". לא תשא את שם "ה' אלהיך". זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוך "ה' אלהיך". כבד את אביך ואת אמך... למען יארכו ימך על האדמה אשר "ה' אלהיך" נותן לך.

ומבאר הרב, באמת היה ראוי שבחמשת הדברות שבצד ימין יזכר שם הוי"ה שהוא מדת הרחמים, שכן צד ימין רומז על החסד והרחמים, ואילו בצד שמאל היה ראוי שיזכר שם אלוקים, שהוא מדת הדין, שכן צד שמאל רומז על הדין. אולם, ביקש הקדוש ברוך הוא להמתיק את הדין שבצד שמאל, ולכן כללו בתוך חמשת הדברות שבצד ימין, וזהו מאמר הזוהר הקדוש "באלו חמשה מאמרות כלול הכל", כלומר שחמשת הדברות שבשמאל כלולים בחמש שבצד ימין.

עתה נרחיב להבין את דבריו, על פי מה שגילה לנו הארזי"ל (שער הכוונות בהקדמת דרושי ר"ה, ובעוד מקומות רבים), כי שורש הדינים הם חמש מיני גבורות בחמש אותיות מנצפ"ך הבאות בסוף התיבה, ולעומתן ישנם חמשה חסדים הממתקים את החמש גבורות, ובהתערבם יחד עם החמש גבורות, נמתקים הגבורות, כדבר מתוק הממתיק דבר מר. מזה נשכיל להבין, כי ענין חמשה שמות אלוקים, הם כנגד חמש גבורות, ואלו חמשה שמות הוי"ה, הם כנגד חמשה חסדים הממתקים לחמשת שמות אלוקים. ומעתה נבוא להבין דברי אחיין הגר"א שהאיר את דברי הזוהר הקדוש, כי באמת היה ראוי להיות חמשה שמות הוי"ה בצד ימין של הלוחות, כנגד חמשה חסדים, ולעומת זאת היה ראוי להיות חמשה שמות אלוקים בצד שמאל, כנגד חמש גבורות. אולם ביקש הקדוש ברוך הוא להמתיק את חמש הגבורות על ידי התערבותם בחמשה חסדים, לכן כלל את חמשה שמות אלוקים שבצד שמאל של הלוחות, עם חמשה שמות הוי"ה שבצד ימין של הלוחות.

השמות שבפקידה

ועתה נראה דבר פלא, כי כאשר נתבונן בפרשת העקידה, נראה שזכרו שם במכוון חמש פעמים שם הוי"ה עם חמש פעמים שם אלוקים. ויש לבאר ענין זה על פי מה המובא בליקוטי תורה להארזי"ל (ד"ה וישכם אברהם), כי תכלית עקידת יצחק היתה לכלול מדת החסד של אברהם, עם מדת הדין של יצחק. וכן לכלול מדת הדין של יצחק, עם מדת החסד של אברהם. וכך יתמתקו הגבורות של יצחק על ידי החסדים של אברהם.

על פי האמור מפרש הארזי"ל את הכתוב בפרשת העקידה (בראשית כב, ז) "ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי", בכך נתכוון יצחק לכלול עצמו עם אביו אברהם שמדתו חסד. והשיב לו אברהם "ויאמר הנני בני", ובכך התכוון אברהם לכלול עצמו עם בנו יצחק שמדתו דין. ומסיים הכתוב "וילכו שניהם יחדיו", היינו שהדין של יצחק, היה כלול בחסד של אברהם, והחסד של אברהם היה כלול בדין של יצחק.

מעתה יומתק להבין הטעם שזכרו בפרשת העקידה חמשה שמות הוי"ה עם חמשה שמות אלוקים, כדי ללמדנו, שבזמן העקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח, נמתק הדין של יצחק, שהם חמש גבורות הרמוזים בחמשה שמות אלוקים, על ידי החסד של אברהם שהם חמשה חסדים הרמוזים בחמשה שמות הוי"ה.

ובזה יובן עוד נפלאות מעשה ה', אשר עקר את הר המוריה והביאו למדבר למסור עליו את עשרת הדברות לישראל, מאחר שבזכות העקידה שהיה הנסיון העשירי, זכו ישראל לעשרת הדברות, ועל ידי העקידה נמתקו חמשה שמות אלוקים על ידי חמשה שמות הוי"ה שזכרו בפרשת העקידה, לכן בחר הקדוש ברוך הוא למסור את עשרת הדברות לישראל על הר המוריה.

השיעבוד וארבעה כוסות כנגד עשרת הדברות

ועכשיו נקשור בעזרת ה' את דבריו של העבודת הגרשוני הנוכרים, עם יציאת מצרים, שהיתה הכנה לקראת מתן תורה, על פי מה שגילה הארזי"ל (שער הפסוקים) על הפסוק (שמות יב, מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, שהסיבה שהיו ישראל צריכים להיות במצרים ארבע מאות ושלושים שנה, היא כנגד חמש פעמים שם אלהי"ם שעולה בגימטריא ארבע מאות ושלושים. ולכן נזכר שם "אלוקים" חמש פעמים בשלושה פסוקים (שמות ב כג-כה), ויהי בימים הרבים ההם... ויזעקו ותעל שועתם אל "האלוקים" מן העבודה, וישמע "אלוקים" את נאקתם, ויזכור "אלוקים" את בריתו... וירא "אלוקים" את בני ישראל, וידע "אלוקים", כדי ללמדנו שתכלית השעבוד במצרים, היה להמתיק הדינים מחמשה שמות אלוקים שהם ת"ל (430) שנה.

והנה מבואר במדרש (ילקוט שמעוני פרשת שמות), שקושי השעבוד במצרים היה רק שמונים ושש שנים [גימטריא של שם "אלוקים" אחד]. נמצא לפי זה, שלא נמתק במצרים אלא רק שם אלהי"ם אחד, ועדיין צריכים היו להמתיק ארבעה שמות אלוקים. על כך, כותב מרן החיד"א זצ"ל בספרו שמחת הרגל (לימוד ג' על "נרצה"), כי מטעם זה תקנו חז"ל לשתות בליל פסח ארבע כוסות, כי כו"ס בגימטריא שמונים ושש כמספר "אלוקים", לרמז שהוציאנו הקדוש ברוך הוא ממצרים לפני שנמתקו ארבעת שמות אלוקים, ומטעם זה גם נזכרו בפרשת וארא, ארבע לשונות של גאולה, והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, כנגד ארבע פעמים פ"ו [שמונים ושש] שנה שיצאו ממצרים קודם הזמן.

על פי האמור, נוכל להבין מעט, את שכתב המקובל האלהי רבי שמשון מאוסטרפולי זי"ע, בספר ליקוטי שושנים (דף י"א ע"א), בפירוש הפסוק (שמות יט, ב) ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני. כי "רפידים" בגימטריא שלש מאות ארבעים וארבע, כמספר ארבע פעמים "אלוקים" עם הכולל, שלא נמתקו בגלות מצרים. לכן, כדי לתקן ענין זה, ויבואו מדבר סיני, "סיני" בגימטריא חמש פעמים שם הוי"ה, הממתקים את חמשה שמות אלהי"ם. וזהו רמז הפסוק "ומשה עלה אל האלוקים", "ה-אלוקים" היינו ה' [חמש פעמים שם] אלוקים, להמתיקם על ידי קבלת התורה בהר סיני, ש"סיני" עולה בגימטריא חמש פעמים הוי"ה.

ועל פי הדברים האמורים, מתפרשים נפלא הפסוקים (שמות ג, יא), ויאמר משה אל האלוקים מי אנכי כי אך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, ופירש רש"י (שם) על פי המדרש (שמות רבה פרשה ג') "וכי אוציא את בני ישראל", שאל משה רבנו מלפני ה', מה זכות יש בידם להוציאם, הלא לא היה קושי השעבוד רק שמונים ושש שנה, כמנין "אלוקים", ועדיין צריך להמתיק עוד ארבע פעמים "אלוקים" קודם היציאה ממצרים? השיב לו הקדוש ברוך הוא (שם פסוק יב), בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה. כלומר, מה ששאלת באיזו זכות יצאו ממצרים בטרם המתיקו את חמש פעמים אלוקים, התשובה היא, "תעבדון את האלוקים על ההר הזה", משום שעתידים לקבל את התורה על הר "סיני" שעולה חמש פעמים שם הוי"ה, הממתקים חמשה שמות אלוקים, כנרמז בפסוק "ומשה עלה אל האלוקים".

הנה כי כן, נפלא עתה להבין את דברי עבודת הגרשוני הנזכרים, שמטעם זה נתן הקדוש ברוך הוא לישראל בהר סיני את עשרת הדברות שנכללו בהן חמש דברות מצד שמאל, בתוך חמש דברות שבצד ימין, על ידי שזכרו בחמש דברות מימין חמש פעמים שני שמות הוי"ה אלהי"ם, לרמז, שעל ידי מתן תורה, נמתקו חמשה שמות אלהי"ם שהיו צריכים להמתיק בגלות מצרים, ומטעם זה ניתנו עשרת הדברות על הר סיני שעולה חמש פעמים הוי"ה.

"אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל פְּנֵי נְשָׁרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי" (יש, ד)

נמשלו ישראל לנשר

דרשו במכילתא דרשב"י (פי"ט אות ד'), מה נשר זה עולה ממטה למעלה בשעה קצרה, כך ישראל עולין ממטה למעלה בשעה קצרה. מה עלייתן, עלו שלא כדרך הארץ, אף ירידתן [כשישראל חטאו] ירדו שלא כדרך הארץ.

הנשר שהביא את בעל המקדש מלך לגן עדן

בספר מסעות ירושלים (מאמר סדר יום עשירי עמ' קנ"ג), וכן בספר אהבת חיים (ח"א פרשת ויצא עמ' קכ"ח) מובא מעשה נורא שסיפר רבנו בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע ששמע מפה קדוש זקינו האדמו"ר בעל השם שלמה זי"ע, ששמע מרב אחד מזקני התלמידי חכמים וחסידים הראשונים שבעיר הקודש צפת, שסיפר זאת לפני חותנו הרב הקדוש רבי שמעלקא בנו של הרב הקדוש רבי משה ליב מסאסוב זי"ע, מה שראה בחיבור כתב יד על מסכת שבת מהגאון הקדוש האלהי מרן רב שר שלום בוזגלו זי"ע בעל המחבר ספר מקדש מלך על הזוהר הקדוש, שכותב שם בהקדמתו, את אשר קרה איתו מעשה ה' כי נורא הוא הפלא ופלא. ומכיון שסיפור פלא זה לא יאומן כי יסופר, לכן העתקתי את המעשה כלשונו, וכה כתוב שם:

בעל המקדש מלך הפליג בספינה מלונדון לעיר הקודש צפת, והנה ביום הששי ערב שבת קודש, נחה הספינה באמצע הדרך על שפת הים באיזה נמל במקום שאינו מיושב וסמוך ליער. אז ירדו רבים מהנוסעים עלי ארץ היבשה לימן מועט, להינפש מעט מטורח הדרך, וגם המקדש מלך בתוכם. והוא היה משוטט ברעיונותיו, ומה עמקו מחשבותיו, והלך יחידי כמטייל בשדה למרחוק קצת, והיה כראותו כי הטה יותר מני דרך, ונתרחק מהספינה, היה משובב נתיבות דרכו חזרה. ובבואו אל המקום אשר עמדה שם הספינה בחוף ימים, וירא הנה הספינה כבר עזבה בתוך כך את החוף, וחלפה הלכה לה בים דרך, עם כל האנשים אשר בקרבה. ונתבהל עד מאוד וירא כי אין איש, וישתומם, כי אין יישוב ואין

מקום לנוס וליקלט שמה, ונשאר כתורן בראש ההר, וכנס על הגבעה, וברוב שרעפיו בקרבו, הלך ושב אל המקום אשר עמד שם בתחילה בתוך היער, ויתבונן כי עוד מעט יבא ויעריב השמש, והשבת קודש ממשמשת ובאה.

ויפן כה וכה, וירא מקום מרחוק, שנדמה לו איזה בנין בית וחומה בתוך היער, אין ולא ורפיא בידיה, אם לילך עד אותו מקום, כי מי יודע את מי ימצא ומי דר שמה, אם לא שודדים ורוצחי נפשות וכהנה. ותפול עליו אימתה ופחד. ובתוך כך עיניו לנוכח יביטו, כי נשר גדול מעופף ומתקרב לקראתו, והנשר התייצב על הארץ בסמוך לו, ויפרוש כנפיו הגדולים לנגדו, כאילו מתחנן לו לעמוד עליהם. בראותו ככה, ניסה את רגליו ועלה על כנפי הנשר. מיד הנשר ישאהו על אברתו והביאו והעמידו שמה לפני אותו הבנין, בדד יניחנו, והנשר טס וידא על כנפי רוחו לדרכו.

הנה זה עומד אחר כותלי הבית שהוא ארמון רם ונשא, יפה עינים וטוב רואי, ובדפיקת לבב ניסה לפתוח פתח הבית, ובא חדר לפנים מחדר, ואין שום איש שמה, כי אם היכלי שן בנויים לתלפיות ומצויירים באבנים טובות ומרגליות. וגם הבריחים מצופים זהב וכלים מכלים שונים עשויים זהב וכסף כמו בבית המלכות, אשר עין לא ראתה דוגמתו. וישתומם על המראה הגדול הזה, ויתבונן על מעשי ה' כי נורא הוא, שהביאו עד הלום, ובצל כנפיו יחסה ויתלונן. ועתה אין לו מה לדאוג, כי הבין שהוא בגן עדן העליון, כי אם לזעוק עוד אל המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אודות שבת קודש. והתמרמר בינו לבין קונו ויאמר, דרכי מעולם לטבול במקוה בערב שבת לכבוד שבת. עודו מדבר, וישא עיניו וירא בחדר אחר שמה מקווה מים, וירד וטבל עלה ונסתפג ויטול ידיו. ושוב אמר, דרכי מעולם ללבוש ד' בגדי לבן לכבוד שבת קודש. הוא שח ויהי, וירא כי מונחים לפניו כרצונו ד' בגדי לבן. ועוד אמר, דרכי מעולם ללמוד מסכת שבת בשבת, ולהתחיל בפניא דמעלי שבתא. ומיד ראה מוכנת לפניו גמרא מסכת שבת יפה ומהודרה. אחר כך אמר עוד, דרכי מעולם לטעום מאכלי שבת קודש בערב שבת. ואז נברא לפניו על השלחן כלי עם דגים טובים, וטועמם חיים זכו. וישב אל השלחן בלבוש הבדים לבושין דלעילא, כמלאך ה' צבאות ללמוד בגמרא שבת, וחידושים רבים ונפלאים עלו ברעיונו ודעתו אז, ולמד באהבה. ושוב ראה לפניו מנורה יפה בנרות ערוכים, ובראותו כי פנה היום, הדליק את הנרות לכבוד שבת קודש.

אחר הדברים האלה, פתאום שמע מאחורי הפרגוד שבהיכל אחר ופנימי שמה, שמתנודדים הילך והילך כאילו אנשים מתכנסין ובאין. בחרדת קודש ניסה לפתוח את דלת ההיכל הנ"ל ולא יכול. ויבן שאין לו רשות ליכנס יותר, וישוב למקומו. וישמע מהיכל קודש הנוכח, שהתחילו להתפלל מנחה צלותא דמעלי שבתא. ואז גם הוא לבש טלית מצוייצת על ראשו, והתפלל עמהם בדחילו ורחימו. אחר גמר תפלת ליל שבת קודש, כמעט שכנה דומה בנוה שאנן היכל האחר הפנימי, והוא יושב ודומם בדביר היכלו. וראה את המציאה על השלחן הטהור הכל מוכן בעדו, חלות בשר ודגים וכל מטעמים. וצדיק אוכל לשובע נפשו. והיו המטעמים אשר אהב לנפשו, מעין עולם הבא. ואחר ברכת המזון, ראה מטה מוצעת לו בכרים וכסת כראוי, וישכב בתוכה ונעמה לו שנתו.

ביום השבת בבוקר, שוב טבל במקוה, והכל חזר כדאמול, וישמע באסיפת המחנה הקדושה בהיכל הפנימי, ומתוך חדר שלו התפלל עמהם תפלת היום, בשפה ברורה ובנעימה קדושה כולם כאחד. ובשעת קריאת התורה, שמע שקראו ועלו כל השבעה רועים, אברהם, יצחק, יעקב וכו' עד דוד המלך ועד בכלל. ואז נחרד חרדה גדולה ביראת הכבוד ורגש קודש, ומה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלוקים, אשר נטע גן בעדן מקדם. ואחר התפילה, הכל מתוקן לסעודה כדאמול, ולמד כל היום במסכת שבת, בטוב טעם ודעת עליון, גם ישן שינת צהרים ויקרא לשבת עונג.

לעת תפלת מנחה, שוב התפלל עם הנאספים בהיכל הפנימי, ויטול ידיו לסעודה שלישית, ויאכל מעץ החיים דגים שהכינו לו מן השמים לסעודה זו. ויזמר אתקינו סעודתא וכו'. ואחר הזמירות, לעת פנות ערב ביציאת השבת, הרגיש חבלי שינה ותנומה לעפעפיו, וחשש שלא יישן באמצע הסעודה, על כן מיהר ונטל ידיו למים אחרונים וברך ברכת המזון. ומיד כשגמר ברכת המזון, בעוד שלא הספיק לשכב ולנוח במטה כבודה המוצעת שמה כנוכח. תרדמה גדולה נפלה עליו, ונתנמנם במקום ישיבתו בידו על השלחן, והנה הוא נרדם, ויחלום כי הוא בעולם העליון, במקום מושב הבית דין של מעלה. ועתה במוצאי מנוחה, יושבים ודנין אותן הנשמות שנפטרו בשבת העוברת. וירא בחזיונו, איך שעברו כמה וכמה נשמות כאלה. והבית דין דנו עליהם, וכאשר הכריזו שהוא צדיק, נעשה רעש ושמחה גדולה, וצעקו חיילי מרום, פנו מקום בגן עדן. וככה עברו כבני מרון נשמות רבות לפני הבית דין בעת ההוא.

בתוך אותן הנשמות, היה איש זקן אחד כבן שמונים שנה שהיה לו בית מרוח בסמוך לעיר הקודש צפת, והתנהג בדרך הישר והטוב, שנפטר בשבת קודש זה העבר. וכאשר דנו עליו, ויצא הכרוז שהוא צדיק וכנס לגן עדן, בתוך כך

בא מלאך ורוח אחד במראה שחור ואיום מאוד, ויצעק, המתינו נא המתינו באיש פלוני הזקן מהכפר שסמוך לצפת, כי מום בו, ואני הוא היודע ועד, שפעם אחת בא אליו לבית המרוח ערבי אחד בשבת קודש, וביקש למכור לו מין משקה, והוא לא רצה למכור, מפני קדושת שבת קודש, אבל הערבי איים עליו, שאם לא יתן לו, דמו בראשו. ואז ציוה שיקח לעצמו המשקה מבית המרוח שלו, והוציאה לחוץ, והלך לדרכו. ועל ידי זה עבר עבירה של צד חילול שבת, ואיך יכנס נקי ובר לבב לגן עדן. ולקול צעקת רוח רעה הנוכר, ישבו הבית דין של מעלה לדון בזה, והמלאך מליץ חיפש עליו זכות והגיד, כי נתן בלי ממון, וגם היה אונס של סכנת נפשות. ויצא הפסק, אמנם הוא תלמיד חכם וצדיק, אבל בדבר הזה פגם בנפשו, שלפי שיטת התוספות ישנו בזה נידוד עבירה דרבנן, ועל כן תהא נשמתו נדה וגם נעה שבע שנים, ועל ידי זה יצרוף כבור סיגו, ואחר כך יכניסוהו לגן עדן.

ויהי כשמוע הקדוש בעל מקדש מלך את הפסק הלז, תמה מאוד, דהלא אפילו משפט הרשעים אינו רק י"ב חודש, ולאיש צדיק ותלמיד חכם כזקן הזה, בעבור נידוד חטא כל שהוא, יגיע לו שבע שנים במשפט חמור כזכור? ומאוד נכמרו רחמיו על הנדון הלז, ולא יכול להתאפק, ויתייצב גם כן לפני הבית דין של מעלה, ויען ויאמר לפניהם, נפשי תחת נפשו, והנני מקבל עלי לסבול שבע שנים טלטול נע ונד, תחת השבע שנים של הזקן הנפטר הלז, ונקי ישוב לביתו לגן עדן העליון לפי מעשיו הישרים. הבית דין קיימו וקיבלו והסכימו להצעתו. ונפדה אותו זקן מעונשו, והזקן הרכין ראשו בהבעת ישר כחו של הקדוש מקדש מלך, בעד רוב הטובה שעשה לו. ומיד הובילו את הזקן לגן עדן, ואחר כך קול יצא מבי דינא רבא דלעילא, כי יתחילו עתה לעיין בדינו דהאי גברא [הבעל מקדש מלך], אשר קיבל עליו במסירות נפש באמת עונש חמור כזה, לסבול גלות ז' שנים בעבור אהבת ישראל, לאיש אחד אשר מעולם לא ראהו ולא ידעו ולא הכירו כלל. ועשה בזה מצוה נשגבה וחשובה שאין כמוה, ולמה יגיע לו עוד עונש, זו תורה וזו שכרה? ועל כן יצא הפסק מהבית דין, להקל מעליו עונשו שקיבל מעצמו, ורק יום לשנה יחשב, ותחת הז' שנים, יהיו ז' ימים. והיינו שלאותו זקן הנפטר סמוך לצפת הנ"ל יש לו שבעה בנים, ונגזר על הרב בעל מקדש מלך, שילין בכל לילה אצל אחד מהבנים הנוכרים, ואחרי עבור שבעה לילות, יחשב לו כאילו היה נע ונד ז' שנים. וטוב לו אחר כך להתענג על רב טוב בארץ הקודש לאורך ימים ושנות חיים.

אחר כל הדברים האלה, ויקץ הרב בעל מקדש מלך, וירא והנה הוא יושב בשדה, ושוב אין כאן לא בית ולא ארמון, לא חדרים לא שלחן ולא כלים מאומה. והאיש משתאה ומחריש לדעת מה זה ועל מה זה והיכן הוא. ויזכור את המקום אשר היה בשבת קודש, ואת המחזה אשר חזה בהקיץ ובחלום. וישא עיניו וירא ממרחק, והנה אנשים רבים באים מן השדה וההר, ונרות בעששית זכוכית בידם להאיר על הארץ. ובהתקרבת אליו, חקר ודרש מהם באיזה מקום הוא כאן? ונודע לו שהוא בעיר הקודש צפת. והשדה, היינו ההר הזה, הוא בית מועד לכל חי [בית הקברות]. וישאלו אנשי המקום אותו לאמר, מי הוא ומאיזה מקום הוא? ואמר, אל תשאלו ממני דבר, רק הגידו נא לי מאין באתם עתה באישון לילה כל המחנה הזה אשר פגשתי? וישיבו אותו דבר, כי בליל שבת קודש העבר נפטר פה [בסמוך] אדם חשוב תלמיד חכם זקן אחד בן שמונים, ועתה אחר עבור איזה שעות בליל מוצאי שבת, הביאוהו לקבורה בבית החיים בצפת, והלכו ללוותו, וכעת ישובו לביתם. והוא עמד מרעיד, בזכרו את כל המחזה בחזיונו בשבת בהקיץ, ואחר כך בחלומו. ותפעם רוחו בקרבו, על אמיתת הדברים עתה ממש, ועל שכבר הביאוהו משמים כעוף יעופף ממרחק עד הלום למחוז חפצו לעיר הקודש צפת, אשר אוה למושב לו בקרבה. ולא סיפר להם מאומה, רק זאת הגיד באתרא דלא ידעי ליה, כי צורבא מרבנן הוא, וכי אינו יודע לאיזה מקום לפנות עתה ללינת לילה. והיו גם כן באותו מעמד בתוך העם שבעה בנים של אותו זקן הנפטר, והתחילו כל אחד מהם לבקש את האורח הלזה שיבא אצלו ללון. והוא אמר, אל תהי מריבה ביניכם אודותי, והנני אם ירצה ה' למלאות רצון כל אחד מכם, להיות בכל לילה אצל אחד מהשבעה בנים. וכן היה. ונפטר על ידי זה מעונשו שקיבל עליו בחלום הלילה כזכור. והרב בעל מקדש מלך זכר את כל אשר נעשה עמו, וכאשר ראה בחלומו לא נפל דבר ארצה. עד כאן לשון ספר מסעות ירושלים. (הובא באוצר פלאות התורה).

"וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקִלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ"
(י"ט, ה)

הקדוש ברוך הוא בחר בעם ישראל בזכות יחוסם וענותנותם

יש לפרש בפסוק זה, לפי המובא בספר מבחר פנינים (כאן), מעשה במלך שהיה יושב בהיכלו, והיו לפניו כמה מעלות לשיבה. באו שלושה בני אדם אצלו, וישבו לפניו בלי רשותו. האחד ישב למטה, והאחר ישב במעלה הגבוהה מרעו, והשלישי בגבוהה ביותר. ויחר למלך מאוד על שישבו כך בלא רשותו. ויאמר לראשון היושב ראשונה במלכות, מה

ראית להושיב את עצמך למעלה? אמר לו חכמתי היא שעמדה לי. שאל לשני כזאת, ואמר לו, היחוס שלי, הוא שעמד לי, והגביה אותי לישיב למעלה. אחר כך שאל לשלישי, מה ראית לשבת למטה מכולם? אמר לו, אדוני המלך, יודע אני בעצמי שאני שפל משניהם. אמר לו המלך, חייך שאתה החכם והמיוחס מבין שניהם ועתה קום ועלה למעלה.

והנה עם ישראל נתעלו ביחוס יותר מכולם, שאנו בני האבות הקדושים, ואילו האומות יחוסם מבולבל לגמרי, וכמאמר הגמרא (ברכות כח.) בא סנחריב ובלבל את כולם. גם ישראל נתעלו במדת הענוה, וכמו שאמרה הגמרא (חולין פט.) על הפסוק (דברים ז, ז) לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, כי אתם המעט מכל העמים. ולכך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, חושקני בכם, שאפילו בשעה שאני משפיע עליכם גדולה, אתם ממעטים עצמכם לפני. נתתי גדולה לאברהם, אמר לפני (בראשית יח, כז) ואנכי עפר ואפר. נתתי גדולה למשה ואהרן, אמרו (שמות טז, ד) ונחנו מה. לדוד, ואמר (תהלים כב, ד) ואנכי תולעת ולא איש. אבל עובדי כוכבים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד, אמר (בראשית יא ד) הבה נבנה לנו עיר. לפרעה, אמר (שמות ה, ב) מי ה' אשר אשמע בקולו. לסנחריב, אמר (מלכים ב, יח) לה מי בכל אלהי הארצות וגו'. לנבוכדנצר, אמר (ישעיה יד, יד) אעלה על במתי עב. לחירם מלך צור, אמר (יחזקאל כח, ב) מושב אלוקים ישבתי בלב ימים. ועכשיו כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה לישראל זכו גם לחכמה.

וזהו שנאמר כאן "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי", שתקבלו את התורה, "והייתם לי סגולה", "סגולה" הוא מלשון הניקוד "סגול", שלו שלש נקודות, האחת גבוהה מרעותה. כלומר שאתם מיוחסים וענוים וחכמים, ואם כן אתם יכולים לעלות למעלה, שמי שיש לו באמת את המעלות האלה, הוא ראוי לישיב למעלה.

עם ישראל צריכים להרגיש שהם משרתים, ובהו יהיו לי סגולה

המגיד מדובנא (אהל יעקב, כאן) מבאר פסוק זה, על פי משל לעשיר שמתה עליו אשתו. לימים כשהחליט לשאת אשה, עלה בדעתו שלא יקח אשה עשירה, אלא את אחת הנערות המשרתות אצלו, להיות לו לאשה. וכשבא לקחת לאשה, אמר לה, עד עתה היית משרתת כמו כל המשרתות, אבל עכשיו את נהפכת להיות גברת הבית. דעי לך, כי המעמד הזה של גברת הבית, אין בו רק זכויות, אלא יש בו גם חובות, ועוד יותר מכל המשרתות. הרי לכל משרתת תפקיד מסוים, האחת אחראית על הכלי כסף, והאחת על הכלי זהב וכו'. אבל את תהיי אחראית על הכל, ומה שנגרע מעבודת איזו משרתת, אותו אדרוש ממך, כיון שאת עקרת הבית. וכי תאמרי, אם כן מה היתרון שלי על כל המשרתות, ובמה יודע שאני גברת הבית ואתה אישי? פשר הדבר נחלק בין שנינו, כי אני אשתדל להטות לך חן וחסד ולהרים קרנך למעלה ראש כיאות לגברת. אמנם את לא כן תדמי, אלא תתני בלבך, כי נעשית שפחה כפולה, ועבודתך כפולה בשמירת כל הכלים. ועל ידי זה הרבה ארבה גאונך וגאוותך. ואילו יגבה לך בקרבך ותרגישי שאת גברת הבית, ואת כל אשר לי, תשליכי אחר גוון, הנה כבודך בקלון תמירי.

הנמשל הוא לעם ישראל, הקדוש ברוך הוא בחר בנו והבדילנו מן העמים להיות לו, והנה הדבר כולל שני דברים, ראשית, ההתרוממות של עם ישראל על כל העמים ואהבתו הגדולה אלינו. והשנית, הוא מה שמוטל על עם ישראל לשמור ולעשות את כל מצוות התורה, והכל תלוי רק בישראל. והעצה הטובה להצליח בכך הוא, שלא נתפאר ונתגאה ברום מעלתנו, שאם כן, נוכל לגרוע מהעבודה המוטלת עלינו, ותתקלקל האהבה של הקדוש ברוך הוא אלינו. ולכן אנו צריכים להרגיש בנפשנו, שנעשנו עבדים ומשרתים להקדוש ברוך הוא, ולהיות עינינו פקוחות על כל עבודת הקדוש ברוך הוא, ובקיום התורה והמצוות, בשקידה ויגיעה רבה, וכך תהיה אהבת ה' אתנו לנצח.

וזהו שאמר הכתוב "ועתה אם שמע תשמעו בקולי", אם תרצו להתמיד בדבר, לשמוע בקול ה' ולשמור כל מצוותיו וחוקיו לבל לסור מהם, "והייתם לי סגולה מכל העמים", אז אני ארים קרנכם וארבה כבודכם, אך זה בתנאי "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", כלומר אתם לעצמכם תרגישו שאתם כהנים משרתים, ושאתם צריכים להרבות בחיוב העבודה, וכך תוכלו לעמוד בתפקידכם, לשמור ולקיים את הכל, ותהיה אהבת ה' מתמדת עליכם.

מעשה נורא בזוה"ק בסגולת העשבים

יש לרמוז כאן בפסוק רמז גדול, על פי דברי הזוהר הקדוש (יתרו דף פ' רע"א) תניא, אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ובני רבי חייא היה עמי. ובעוד שהינינו הולכים בדרך, מצאנו איש אחד שהיה מלקט בשדה עשבים לרפואה. התקרבו אליו ואמרתי לו, בן אדם, קשר הכולל הרבה קשרי עשבים למה הוא לך? [שהיה לו הרבה קשרי עשבים מינים ממינים שונים, כל אחד בפני עצמו, ואחר כך קשר את כולם יחד], ואותו האיש לא זקף ראשו ולא ענה כלום. חזרתי עוד הפעם ואמרתי לו, ולא ענה כלום. אמרתי לבני רבי חייא, איש זה, או שאנוני אטומות, או שהוא שוטה, או שהוא חכם. ישבנו אצלו לראות את מעשיו.

אחר כך ליקט את אותם העשבים וקשר אותם יחד וכיסה עליהם בעלי גפנים, ואמר לנו, אני רואה שאתם יהודים, ואומרים על היהודים שהם חכמים, אם לא הייתי חס עליכם עכשיו, הייתם מרוחקים מבני אדם כמצורע הזה שמרחיקים אותו מכל הבני אדם. כי אני רואה שריח של עשב אחד שהיה קרוב אליכם נכנס דרך החוטם בגופכם, ועל ידי זה תהיו מצורעים שלושה ימים. אלא אכלו את אלו שומים המדבריים של השדה, ותתרפאו. אכלנו מהם, כי היו נמצאים לפנינו, ונרדמנו ונקשרנו בזיעה זמן רב. אחר כך התעוררנו ואמר לנו האיש ההוא, עתה אני רואה שאלהיכם עמכם, שהרי מצאתם אותי ונשלמה רפואת גופכם על ידי.

אחר כך אמר לנו, ראיתם שלא זקפתי ראשי ולא דברתי עמכם, משום שאבי היה חכם בסגולת העשבים יותר מכל בני דורו, ולמדתי מאבי הדרכים של כל העשבים שיש בהם דברים אמיתיים. ואני בכל השנה דירתי בין העשבים, ועשב זה שראיתם שכיסיתי אותו בעלי הגפנים הללו, הוא נצרך לי, כי בביתי יש מקום אחד והוא לצד צפון, ובמקום ההוא תקוע ריחיים אחד, ומהעין של אותו ריחיים, יוצא מזיק בצורת אדם עם שני ראשים וחרב חדה בידו, ובכל יום הוא מצער ומפחיד אותנו. וליקטתי עשב זה כדי להרוג את אותו מזיק. בואו אחרי ותראו את כוחו של העשב הזה, ומה שהקדוש ברוך הוא גילה בעולם, ואין מי שיודע דרכיו בכל דבר.

הלכנו אחרי אותו האיש, ובעוד שהיינו הולכים בדרך, כפף את עצמו לנקב אחד שבארץ, ושם מאותו העשב בנקב, ויצא משם נחש אחד וראשו היה גדול. לקח סודר אחד וקשר את הנחש כמו שקושרים גדי. ואנו היינו יראים מהנחש. אמר לנו, בואו אחרי ואל תיראו. הלכנו אחריו עד שהגענו לביתו, וראינו את המקום ההוא בחושך אחורי כותל אחד. לקח נר אחד והדליק מדורה של אש להאיר סביב המקום ההוא. כי לרוב החושך לא הספיק נר אחד, אמר לנו, ממה שתראו לא תפחדו ולא תדברו כלום.

בתוך כך, התיר את הנחש מקשריו, וכתש במכתשת מאותם העשבים שליקט ושם אותם בראש הנחש. נכנס הנחש בעין של הריחיים, ושמענו קול רעש שכל המקום נודעזע, ופחדנו עד שרצינו לצאת. אחז אותו האיש בידינו ואמר לנו, אל תפחדו, קרבו אצלי. בתוך כך יצא הנחש והיה שותת דם. לקח האיש ההוא מאותו העשב ושם בראשו של הנחש כבתחילה, ונכנס הנחש עוד הפעם בעין של הריחיים. לשעה קלה ראינו שיצא מהעין ההיא אדם אחד עם שני ראשים, והנחש היה כרוך סביב צוארו. חזר ונכנס בעין ההוא של הריחיים ויצא, וכן היה ג' פעמים. בתוך כך נעקר הריחיים ממקומו, כי רצו לצאת הנחש ואותו אדם ביחד. אך עין הריחיים היתה צרה לצאת דרך שם שניהם יחד, ויצאו האיש והנחש ונפלו ומתו שניהם, ואנחנו פחדנו מאוד. אמר לנו אותו האיש, זהו כוחו של העשב שלקטתי לפניכם, שיש בכוחו לשבר ולהרוג את המזיקים ואת החיצונים. ובשביל זה לא דברתי עמכם ולא זקפתי ראשי בשעה שקרבתם אלי, לפי שהייתי צריך לדייק ולכוין היטב במעשי שלא אבלבל בין העשבים.

ואמר לנו עוד, אילו היו יודעים בני אדם החכמה של כל מה שנטע הקדוש ברוך הוא בארץ, וכח של כל מה שנמצא בעולם, היו מכירים את כח רבונם בחכמתו הגדולה. אבל הסתיר הקדוש ברוך הוא חכמה זו מבני אדם, כדי שלא יטו מדרכיו, ולא יבטחו בחכמה ההיא, וישכחו את הקדוש ברוך הוא.

ממשיך רבי יוסי ואומר, כשבאתי וסיפרתי דברים אלו לפני רבי שמעון, אמר לי, ודאי אותו האיש היה חכם. בא וראה, אין לך שום עשב שצומח בארץ שאין בו חכמה גדולה וכוחו גדול בשמים. למשל, בא וראה מן האזוב, שבכל מקום שהקדוש ברוך הוא רוצה לטהר את האדם, באזוב הוא נטהר. והטעם הוא, כדי שיתעורר כוחו שלמעלה הממונה עליו. כי כח ההוא שממונה עליו, כשמתעורר, הוא מבער רוח הטומאה והאדם נטהר. ועליך אני אומר, ברוך הקדוש ברוך הוא שהצילך מהצרעת ומהמזיקים, עד כאן דברי הזוהר הקדוש.

על פי זה יש לפרש כאן את הכתוב, היות ונתבאר שהקדוש ברוך הוא ברא סגולות גדולות ועצומות בעשבי השדה, ונתן בהם כח גדול, לזה נאמר, "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי", היינו שעל ידי שתקבלו עליכם את התורה, "והייתם לי סגולה", היינו שתקבלו את כל כוחות סגולות העשבים, כי תכלית כח סגולות העשבים הוא להעיד על כח סגולת התורה, ולכן הדבק בתורה עצמה, היא תהיה לו לכח ומגן עצום, במקום הכוחות של סגולות העשבים.

והייתם לי סגולה כניקוד סגול

הסבר נוסף בפסוק מצאנו לרבנו שמשון מאוסטרופלי זיע"א שכתב בספרו קהלת משה (ריש הספר דף י"א, וגם בלקוטי שושנים דף ט"ו) ששם הוי"ה ב"ה מתחיל באות יו"ד. וכן שם ישראל מתחיל ביו"ד, וגם שם ירושלים מתחיל ביו"ד. והנה שלשה יוד"ן, אם תצרפן זו ליד זו יוצרות את הניקוד סגול, וזהו מה שנאמר "והייתם לי סגולה", שהקדוש

ברוך הוא, ישראל וירושלים, יהיו באחדות, בזמן שעושים רצונו של מקום, ואז יהיו כמו "סגול". וזהו בזמן שהיה בית המקדש קיים וירושלים בנויה על תילה. אבל אחרי שנחרבו בית המקדש וירושלים, נסתלקה היו"ד של ירושלים, ונשארו היו"ד של שם הוי"ה, והיו"ד של ישראל, ונעשו כמו הניקוד צירי, שהם שתי נקודות זו ליד זו. וזה שנאמר בתהלים (צא, טו) עמו אנכי בצרה, ובמדרש פליאה דרשו, אל תקרי בְּצָרָה אלא בְּצִרָה, ולהאמור מבואר כשהקדוש ברוך הוא ביחד עם ישראל, ונשארו שני יודי"ן של הוי"ה ושל ישראל כצורת הניקוד צירה.

והוסיף על זה בספר ילקוט המוסר ואבני השהם (ח"ב יתרו, עמ' קי"ג) שבמדרש שאלו, למה "ירושלם", והשיב לו חברו "הוא". וביארו את כוונת המדרש, ששאל השואל, למה ירושלם כמעט בכל התנ"ך מופיעה כשהיא חסרה אות יו"ד? והשיב "הוא", רוצה לומר, משום שעל ידי חורבן בית המקדש, נחסרו האותיות ו"ה משם הוי"ה, ונחסרה האות אל"ף מהמילה כסא, ונשארו כס. כמו שנאמר (שמות יז, טו) כי יד על "כס יה", שנכתבו כאמור חסרות. והנה כל האותיות החסרות יחד הן האותיות הו"א, האותיות ה"ו משם הוי"ה והאות אל"ף מהמילה כסא. וכיון שאלו חסרות מפני הגלות, לפיכך גם נחסרה מירושלם היו"ד האחרונה, וכאמור שבגלות נסתלקה האות יו"ד מירושלים. וכשיבנה בית המקדש ותבנה ירושלם, אז ישתלם שם הוי"ה ברוך הוא, ויהיה הכסא שלם, וישתלם גם השם ירושלים. וכן אמרו רבותינו ז"ל (מדרש שוחר טוב תהלים ריש מזמור צ"ז) אין השם שלם ולא הכסא שלם עד שימחה שם זכר עמלק הרשע, במהרה בימינו אמן.

מובטח לעם ישראל שישארו בצביונם ובצורתם כמו הסגול

עוד נראה לבאר זאת בדרך נוספת, כי הניקוד סגול תכונתו, שבכל צד אשר אתה מהפכו, נשאר בצורתו, "סגול". כך הבטחה היא לישראל, שלעולם ישארו בצביונם ובצורתם, ועל אף מאורעות הזמנים והגלויות, לא ישפיע עליהם הדבר לשנותם, שלעולם ישארו ישראל. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין מד.) ישראל אף על פי שחטא "ישראל הוא". (ילקוט המוסר ואבני השהם, ח"ב, יתרו עמ' קי"ד, משם הרה"ק ר' דוד מלעלוב זצ"ל).

"עם סגולה" ע"י שמירת העינים והפה

עוד דרשו דורשי רשומות (מובא בהגדת באר החיים, בידרמן, עמ' כ"ה), כי צורת הניקוד סגול היא משתי נקודות בשורה העליונה, והן מרמזות לשתי עינים, ותחתיהן ישנה נקודה אחת, הרומזת לפה. וזה מה שהקדוש ברוך הוא מבקש מן האדם "והייתם לי סגולה" היינו שאת ה"סגול" הזה [דהיינו את העינים והפה] יתנו לו, על ידי השמירה עליהם רק בדברי קדושה וההרחקה בדברי עבירה.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְשֵׁתֶם הַיּוֹם וּמָחָר וּבָבֶסוּ שְׂמֹלֹתֵם" (יט, י)

צריך לעקור את שורש התאוה על ידי לימוד התורה

המגיד מדובנא (אהל יעקב) נשא משלו, לאדם שלקה בעורו ועלתה מוגלה בידו, הלך לרופא שבעיירתו, ונתן לו סמי מרפא והנה נרפא הנגע. אולם למחרת עלתה חזוית במצחו. הלך לרופא אחר, שילם לו שכרו מושלם והלה משח לו משחה על הפצע, ואכן לאחר זמן קצר נעלם כמות שהיה. אך שוב השכם בבוקר נוכח לראות לדאבון לב שצמח לו פצע חדש על אפו. וכמעשהו בראשונה ובשניה, כן בשלישית וחוזר חלילה. יעץ לו ידידו הטוב, מה לך לכולת ממונך כוחך וזמנך על רופאים זוטרים אלו, סע לעיר הגדולה, שם נמצא רופא יחיד מומחה, אמנם משכורתו היא "עשרת מונים", אך בוודאי על ידו תיפטר מפצעים אלו אחת ולתמיד. שמע לדבריו ועשה כעצתו, הגיע לרופא הגדול, וזה נתן לו לבלוע כדורים מיוחדים, למחרת ראה כי "כולו הפך לבן" הנה הוא מלא פצעים מכף רגל ועד ראש, ניגש בחרי אף אל הרופא ואמר לו, למה זה רימיתני, ומדוע עוד הגדלת את פצעיי. הסביר לו הרופא באר היטב, שורש הפצעים הינם מחמת מחלה פנימית שהדם שלך מזוהם, ועל כן יוצאים בגופך הפצעים. עד עתה, כל אותם הרופאים טפלו רק בפצעים החיצוניים, על כן הסירו ממך נגע במקום פלוני, אך שוב הופיע נגע חדש במקום אלמוני. אמנם אני ראיתי את שורש ומקור הנגע, ונתתי לך סמי רפואה למקור המחלה, על כן יצא כל הזיהום ופרץ חוצה, ועתה בנקל תתרפא מכל הפצעים החיצוניים, ושוב "לא תוסיף לראותם עוד עד עולם".

הנמשל הינו, שהדרך הנכונה ללחום ביצר ולעקור את התאוות, היא על ידי המלחמה בשורשה הפנימי, שהוא שורש פורה ראש ולענה, ולא להלחם בתאוה פלונית או אלמונית, כי למחר יתאוה למשהו אחר... רק אם יעקור את שורש הרע, ייפטר מכל אותם יצרים קשים ורעים. וכיצד יעקור מפנימיותו את רוע התאוה? הדרך לכך היא רק על ידי לימוד התורה והתחזקות בתפילה.

"וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְיַת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר" (יט, יז)

ניסים ונפלאות שנעשו בהר סיני

במסכת שבת (פט.) איתא, שבשעה שבאו ישראל להר סיני נעשו להם ניסים ונפלאות במקום זה, וכנרמז במילה "סיני" שהוא בחילוף אותיות "ניסי".

וכתב על כך המפרש "מרכבת המשנה" על המכילתא (שם אות ז), שההר נתלש ממקומו, וישראל היו עומדים תחתיו צפופים על פי נס, ורגליהם נטולים מן הארץ, לא נגעו רגליהם בקרקע, אפס באויר היו עומדים על פי נס, כי כמו שנפתחו שבעה רקיעים כן נפתחו שבעה ארצות למטה, ועם ישראל עמדו באויר. ע"כ.

דבר פלא מצאנו בספר בן יהוידע על מסכת שבת (פט., ד"ה שם הר) בשם האר"י ז"ל על מה שמבואר בגמ' שנעשו ניסים לישראל בהר סיני, שאחד מן הניסים הגדולים שאירעו בהר סיני היה, שבשעת מתן תורה נעשה כל השטח סביב ההר ריק מאויר, ובדרך הטבע אי אפשר היה להתקיים ולעמוד אפילו שעה אחת בלא אויר, ובני ישראל היו עומדים סביב ההר, בדרך נס בלא אויר כלל.

ולפי זה נראה לי להוסיף, שנמצא גם כן שזה ששמיעת הקולות של הדברות וקול השופר בשעת מתן תורה, ושהיה הקול הולך וחזק מאד, היה הכל בדרך נס, שהנה בספר הברית (מאמר י"ז פ"ה ופ"ו) כתב שחוש השמיעה תלוי באויר, ובלי אויר לא ישמע גם קול פעמון המצלצל. ואם כן זה שהיה הקול הולך וחזק מאד בשעת מתן תורה, על כרחך שהיה בדרך נס, שהרי בכל שטח של הר סיני לא היה אויר.

הרים שנעקרו ממקומם

אחד מהניסים והנפלאות שהיו במתן תורה היה, שנעקרו הרים ממקומם והגיעו בפועל לרגל מעמד מתן תורה, כדאיתא במכילתא דרבי ישמעאל (כאן, מסכתא דבחדש פרשה ה'), כשעמד הקדוש ברוך הוא ואמר אנכי ה' אלהיך, היו ההרים מתרעשים והגבעות מתמוטטות, ובא תבור מבית אלים וכרמל מאספמיא, שנאמר (ירמיה מו, יח) יחי אני נאום המלך ה' צבאות שמו, כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא. וכן איתא במסכת מגילה (כט.) ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה וכו'. ומבואר שההרים נעקרו ממקומם ממש.

ויותר מכך איתא בילקוט שמעוני (שופטים רמז מ"ז) שהר הכרמל היה שט בים עד שהגיע למדבר. ועיין עוד ברבינו בחיי (לקמן פסוק כ"ד) שזה מה שנאמר בתהלים (קיד, ד) "ההרים רקדו כאלים" ואין זה משל, אלא מציאות, וכמו מה שכתוב שם, "הים ראה וינוס" זה מציאות ולא משל.

ודע שלא רק בשעת מתן תורה נעקרו הרים ממקומם, אלא גם בשעת קריעת ים סוף כבר נעקר הר ממקומו, וכמו שמצינו בדרשת חז"ל במכילתא פרשת בשלח (מסכתא דויהי פרשה ג'), רבי יוסי הגלילי אומר, כשנכנסו ישראל לים כבר הר המוריה נעקר ממקומו, ומזבחו של יצחק הבנוי עליו, ומערכתו הערוכה עליו, ויצחק כאילו עקוד ונתון על המזבח, ואברהם כאילו פשט ידו ולקח את המאכלת לשחוט את בנו.

כפיית ההר כגיגית

והנה חלק מהנסים שנינו בגמ' שם (פח.) מהו "בתחתית ההר"? מלמד שנתלש ההר ממקומו, וכפה עליהם כגיגית, ואמר להם הקדוש ברוך הוא, אם אתם מקבלים התורה, מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. עד כאן. ובדומה איתא במכילתא (פרשה ג') "ויתיצבו", נכפפו, מלמד שנתלש ההר ממקומו, וקרבו ועמדו תחת ההר. שנאמר (דברים ד, יא) ותקרבון ותעמדון תחת ההר. עד כאן.

בענין זה של כפיית ההר כגיגית יש לשאול דלמה הוצרך הבורא יתברך לדבר זה הרי עמ"י אמרו נעשה ונשמע על רצונם לקבל את התורה, ועוד מהו שאמר "שם" היה לו לומר "כאן" תהא קבורתם.

מבארים התוספות (שבת פח. ד"ה כפה), שאף על פי שעם ישראל כבר הקדימו נעשה לנשמע, מ"מ היה חשש שמא יחזרו בהם, בשעה שיראו את האש הגדולה, ולכן כפה עליהם הקב"ה ההר כגיגית.

דרך נוספת לבאר את הצורך המיוחד בכפיית ההר כגיגית, כתב בספר יושב אהלים (ענתבי, בדרשה לליל פסח עמ' תק"כ בהוצאת מכון הכתב) בשם השל"ה הקדוש, משום שעל ידי מעשה כפיית ההר, הם נחשבו כמתים, שהרי היו כקבורים באדמה, ועל ידי כן פסקה מהם זוהמת הנחש, [שהרי בקבורה פוסקת טומאת הנחש] ורק על ידי כך היו ראויים לקבל את התורה. ועוד עיין שם.

בדרך אחרת ביאר מרן הבעל שם טוב הקדוש (כתר שם טוב סי' מ"ז), שאין כל כך רבותא להכריז "נעשה ונשמע" בשעה שהם שרויים במצב הארה זכים ומצוחצחים, אחר מ"ט ימי הספירה שהכינו עצמם לקראת קבלת התורה. ומכיוון שידע הקדוש ברוך הוא שלא לעולם יישארו במצב טוב, ויבואו גם ימי החשיכה, על כן כפה עליהם הר כגיגית, כדי שיקבלו על עצמם עול תורה בכל אופן ומצב, אף כשיהיו צריכים לכופ עצמם לכך, והיא היא עיקר קבלת התורה.

תשובה אחרת אמר הרב הקדוש הרמ"מ מלעלוב ז"ע, שכשעמדו בהר סיני, פסקה זוהמתן ובטל מהם יצר הרע. אלא שבמצב כזה, שוב אין חפץ להקדוש ברוך הוא בעבודתם, שהרי כבר יש לו בשמים ממעל רבי רבבות מלאכים שרפים ואופנים שאין בהם יצר הרע, ואינו נצרך גם לברואי מטה, אם אין בהם יצר הרע. על כן כפה עליהם הר, שהוא היצר, כפי שהגמרא (סוכה נב.) כותבת על היצר שהוא נדמה ל"הר" גבוה, כלומר שהחזיר להם את היצר הרע כבראשונה, ובוה הזרה מעלתם למקומה, שמעתה יהיה להם במי ובמה להלחם, ולאיש אשר אלה לו, לו חפץ ה' לתת את התורה.

מדרגת האדם ניכרת דווקא כשהוא טרוד

ועל מה שאמר שם ולא כאן ענה על כך הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (מובא במנחת ערב ע"ז עמ' כ"ו ובספרים רבים), בדרך דרש, דכאן מונח יסוד גדול בעבודת האדם את בוראו, דרך בני אדם לתרץ את חוסר עבודתם את הבורא, באמירה לכשיגיעו ל"שם", לכשהמצב ישתפר, ויסתלקו המפריעים, או אז ילמדו, אז יתפללו... וזאת רמזו כאן חז"ל בלשונם "שם תהא קבורתכם", כי האמירה "שם", היא בבחינת "תהא קבורתכם", כי כאן נעוץ כשלונו של האדם, אחרי שהיצר הרע כבר ידאג שה"שם" הזה לא יבוא לעולם, ולבסוף ימצא האדם את עצמו עומד ריקם...

וכבר פירשו הרבה מגדולי המוסר והחסידות (בן פורת יוסף מקץ ד"ה וזהו תכלית פתרון) את דברי התנא (אבות פ"ב מ"ד), אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה. היינו, "אל תאמר לכשאפנה אשנה", אל יאמר האדם, כאשר אזכה, וראשי ולבי יהיו פנויים מכל טרדה, אז אשב ואלמד בהתמדה עצומה. אל תאמר כך, מדוע? "שמא", אולי מה שהקדוש ברוך הוא מחפש ממך הוא דוקא, את ה"לא תפנה", חפצו לראות כיצד הנך עובד אותו דוקא כשלבך אינו פנוי מטורח וטרדות, כיון שזו אינה חכמה לעבוד את ה' כשהכל בסדר, ומדרגתו האמיתית של האדם ניכרת דווקא בהיותו טרוד, אם אז על אף הטרדות בכל זאת הוא עובד את הבורא יתעלה.

" וַיִּדְבֶּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאַמֵּר " (כ, א)

מאמרים חוצבי להבות בחיוב הגדול לעסוק בתורה יומם ולילה

פרשתנו עסוקה בקבלת התורה, ושעם ישראל נצטוו להכין את עצמם קודם לכן, ואת כל המעמד הגדול של מתן תורה, ועל הפסוק (שמות יט, יז) "ויתיצבו בתחתית ההר", ידועים דברי הגמרא (שבת פח.) שדרשו, מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. ובמדרש (כת"י ילקוט, ע"י תורה שלמה) כתוב שאמר להם בלשון אחרת, ואם לאו, אחזיר את העולם לתוהו ובוהו. ולכך נדבר מעט דברים במעלת התורה, קדושתה ודרכי השגתה.

כתב הרב ראשית חכמה (בהקדמתו אות כ"א והלאה) בשם הזוהר (ויקרא דף כ"ב ע"א) בא וראה, סוד הדבר, אין כנסת ישראל עומדת לפני המלך אלא בתורה. שהרי כל זמן שישאל שבארץ עוסקים בתורה, כנסת ישראל היא השכינה שורה עמהם. אך כשמתבטלים מהתורה, אין כנסת ישראל יכולה להמצא עמהם אפילו שעה אחת. עד כאן. ועיקר תורה לשמה הוא לדעת אותה כדי לקיים מצוותיה. ובעוד שיעסוק בה, אף על פי שיעסוק בה שלא לשמה, מתוך שלא לשמה בא לשמה (כדאיתא בפסחים נ:). וכן אמרו בירושלמי (חגיגה א, ז), הלואי אותי עזבו ותורתו שמרו, שהמאור שבה היה מקרבן אצלי. ועוד, שהעוסק בה על מנת לקיים, חשוב לפניו יתברך כאילו קיים.

ומבואר ברעיא מהימנא ובתיקונים שעיקר עסק התורה הוא למעשה, וזה לשון הרעיא מהימנא (פנחס דף ר"ט ע"א) כי התורה נקראת עץ, כמו שכתוב (משלי ג, יח) עץ חיים היא למחזיקים בה. ואדם הוא עץ, כמו שנאמר (דברים כ, יט) כי האדם עץ השדה, והמצוות שבתורה דומות לפירות, ומה כתיב בו (דברים כ, כ) רק עץ אשר תדע כי לא מאכל הוא אותו תשחית וכת, "אותו תשחית" מהעולם הזה, "וכרת" מהעולם הבא, ומשום זה הוא צריך לעקור את עצמו מאותו מקום שיש שם רשעים, שלא יכול להצליח שם בתורה ומצוות, ולנטוע עצמו במקום אחר בין צדיקים, ויצליח בתורה ומצוות. מה אדם בלא בנין נקרא עקר, ואשתו נקראת עקרה, אף התורה כך, בלא מצוות היא נקראת עקרה, ומשום זה אמרו (במשנה באבות פ"א מ"ז) לא המדרש עיקר אלא המעשה. עד כאן מהזוהר.

וממשיך הרב ראשית חכמה (שם אות כ"ז), עם היות שאמר "זכאה חולקהון דאינון דמשתדלי באורייתא יממא ולילי", לשון הפסוק נקט ככתוב (תהלים א, ב) ובתורתו יהגה יומם ולילה, ולא ישלול בעבור עסק התורה, עסק המעשה, שאפשר לקיים זה וזה. כגון שיעסוק בתורה מעוטר בציצית ותפילין, שהקדמונים היו זהירין בזה הרבה, שלא היו הולכים ארבע אמות בלא ציצית ותפילין, הרי בזה מקיימים תורה ומעשה כאחד. וטעם העסק בתורה יומם ולילה, הוא לדעת אמיתות קיום המצוות ברמיזתם וסודם כראוי. וזה רמזו בראש פרשת מקץ (וזהר מקץ דף קצ"ג ע"א) בא וראה כמה יש להם לבני אדם להסתכל ולהתאמץ בעבודת הקדוש ברוך הוא, ולעסוק בתורה ימים ולילות, כדי שידעו ויתבוננו בעבודתו יתברך. ע"כ. ראה, כמה חיוב מוטל עלינו לעסוק בתורה, וממנה תתעורר היראה, שנאמר (תהלים יט, י) יראת ה' טהורה עומדת לעד, וכל מציאות ספר תורה ותפילין, הוא להזכיר לעסוק בתורה בתמידות שנאמר (שמות יג, ט) למען תהיה תורת ה' בפיך, והיינו (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך.

מעלת החושק בתורה

אדם שחושק בתורה כל כך, עד שביום ובלילה לא יחשוב בדבר מדברי העולם אלא בה, בודאי שישגי מעלה נפלאה בנשמתו, ולא יצטרך לסיגופים ותעניות, שאין הדבקות תלוי אלא בחשק ואהבת התורה, עד שיחשוק בה כאהבת תשוקתו, וגם בהתמדת השכמת חצות לילה בחשק.

הבט וראה בחנוך ואלהיו ומשה רבנו עליהם השלום, אשר עלו למרום בחיים ונכנסו בתוך להבות אש, וניתן לחנוך להיות ראש המלאכים, ואלהיו מלאך הברית, ולמשה להלחם עם כת האבירים ולנצח האדירים, ותורה לישראל הוריד. וכמה מהשלמים אשר מנו חכמים, שנכנסו לגן עדן בגוף ובנפש. ואף השלמים שלא נכנסו כמותם, והם קבורים בקבריהם, אין הרקבון שולט בהם, מסיבת שגופם נהפך לאור בהיר ובנשמה מאיר, ואין הרקבון שולט כי אם בגוף בולט. הרי שביד האדם להזדכך חומר שלו ולהעלותו בבחינה רוחנית על עסקו בתורה ומצוות, כי בטורח עסקו בהם מתמרקת קליפת החומר מעליו. כי הזיעה שמוזע בעסקו בהם, ממחה את החומר ומזכך אותו, כשמש המכה ברוב חמימותה במחנות הזהב ומהפך עפר מן האדמה לעפרות זהב. כי יש זהב שנעשה מחמימות השמש המכה באותו מקום, כך גם כן חמימות התורה שנמשלה לאש דכתיב (דברים לג, ב) אש דת למו, ועסק מצוותיה מהפכים את הגוף לצורה.

ההפרש בין מאכל התורה למאכל עבירה

זכתב בשבט מוסר (פרק י' ד"ה ודע) ודע בני, שהתורה נקראת מאכל דכתיב (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי, והעבירה נקראת מאכל, דכתיב (שם ל, כ) אכלה ומחתה פיה, וההבדל בין שני המאכלים הוא, כי מאכל התורה דהיינו לימודה, מאכל רוחני הוא, וכל עוד שאוכל, מתאוה עוד לאכול ואינו שבע, באופן שמעולם אינו קץ מאכילתה. ואילו מאכל העבירה הוא מאכל גופני, ואחר שאוכל ושבע, קץ באכילתו ומאס בכל מאכל שבעולם. המשל בזה, להנחת השולחן וסילוקו, מאכל התורה דומה לשעה שאדם עורך שולחנו לאכול, והיא נקיה וטהורה (איוב לו, טו) "ונחת שלחנו מלא דשן", אז אדם מתאוה לאכול כל מאכל שיביאו לפניו, כי מחמת רעבונו לא תשבע עינו. ואילו מאכל הזנות ושאר העבירות, דומים לשעת סילוק השלחן, כשהוא מלא קליפות ועצמות ומאוס מהמרק הנשפך בו, ואדם קץ לראותו ומאס בכל מאכל. כך הרשעים, אחר שעושים העבירה ושבעין ממנה, מיד מואסים בה, וזהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה רשעים מלאים חרטות, והטעם, שמיד שמילא תאוותו, יצרו מסתלק ממנו, ועולה למעלה לקטרג עליו (בבא בתרא טז), ובאותה שעה רואה בדופי המעשה שעשה ומתחרט, עד שיחזור יצרו בקרבו לחזור להחטיאו. לא כן הצדיקים, האוכלים לחמה של תורה, שכל עוד שאוכלים ממנו, מתאוים עוד לאכול ואינם שבעים. והטעם, שכל עוד שאוכל אותו לחם, כל פרוסה ופרוסה שאוכל, דוחה ומגרש חלק מיצרו לחוץ. כי התורה כסם המות ליצר הרע, ונשאר הגוף פנוי ממנו בבחינת הרוחניות, ואין שביעה ברוחניות, כי ראשון ראשון מסתלק למעלה להמליץ עליו לפני המקום.

עסק התורה קורע גזר דין

מוסיף הרב מוסר חכמים השלם (שם עמ' ר"י) שהתורה היא תרופה לכל חטא ועון. וכלשון הוזהר פרשת קדושים (דף פ' ע"ב) כל מי שעוסק בתורה, אף על פי שנגזר עליו עונש מלמעלה על עוונותיו, הוא יפה לו מכל הקרבנות והעולות, והעונש ההוא נקרע. ומשום שעוסק בה לשמה, הקדוש ברוך הוא מתפייס עמו. בא וראה, שאין אדם נטהר מעוונותיו לעולם, אלא בדברי תורה, ובגלל כן, אין דברי תורה מקבלים טומאה, בגלל שהיא עומדת לטהר לטמאים האלו, והרפואה נמצאת בתורה. שנאמר (משלי ג, ח) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, והטהרה נמצאת בתורה,

שנאמר (תהלים יט, י) יראת ה' טהורה עומדת לעד. ומה הפירוש עומדת לעד, שהאדם הלומד תורה עומד תמיד באותה טהרה, ואין טהרתו מתבטלת לעולם.

אין "צדיק" שאינו עוסק בתורה

וּכְתַב רַבְּנוּ בַחַי (ויקרא כז, כט ד"ה ובמדרש), שחז"ל דרשו במדרש (תנחומא פרשה ה') על הפסוק (משלי יא, ל) "ולוקח נפשות חכם", אם יהיה האדם צדיק ואינו עוסק בתורה, אינו כלום, "אלא פרי צדיק עץ חיים", שנאמר (שם ג) "עץ חיים היא למחזיקים בה", שמתוך שהוא בן תורה, ילמד היאך לוקח נפשות, שנאמר "ולוקח נפשות חכם". אתה מוצא ביפתח, מתוך שלא היה בן תורה, איבד את בתו. אימת? בשעה שנלחם עם בני עמון ונדר שנאמר (שופטים יא, ל"א) וידר יפתח נדר לה' ויאמר אם נתון תתן את בני עמון בידי, והיה היוצא אשר יצא מדלת ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה לה' והעליתיהו עולה. וכתבי, והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ומחולות, וכתבי, והיה כראותו אותה ויקרע את בגדיו, ויאמר אהה בתי הכרע הכרעתיני ואת היית בעוכרי. והלא פנחס היה שם? [ואם כן היה לו ליפתח לילך אליו שיתיר לו את נדרו]. אלא בגסות הרוח שהיתה בו ביפתח, שלא רצה ללכת לפניו, אבדה בתו, אמר, אני שופט ישראל ראש הקצינים, אשפיל עצמי ואלך לפניו? אמר פנחס, אני כהן גדול בן כהנים גדולים, אלך אצל עם הארץ? מבין תרויהון אבדה הדא עלובתא מן עלמא [מבין שניהם, אבדה זו העלובה מהעולם], ושניהם נענשו עליה, פנחס נסתלקה ממנו רוח הקודש. יפתח נתפזרו אבריו במותו, שנאמר (שם יב) "ויקבר בערי גלעד", כלומר בכמה ערים נקבר.

תולעת יעקב

קודם קריעת ים סוף נאמר (שמות יד, י) וישאו בני ישראל את עיניהם ויצעקו אל ה', תפסו אומנות אבותיהם, ועל זה נמשלו ישראל לתולעת שנאמר (ישעיה מא, יד) "אל תיראי תולעת יעקב", מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפיה, והיא רכה ומכה דבר קשה, כך אין להם לישראל אלא תפלה. שהרי העכו"ם נמשלו לארזים, שנאמר (יחזקאל לא, ג) "הנה אשור ארז בלבנון", וכתבי (תהלים כט, ה) "וישבר ה' את ארזי הלבנון". וישראל נוצחים בשביל התורה והתפילה, שנאמר (דברים ד, כט) "ובקשת משם את ה' אלהיך ומצאת", וכתבי (תהלים כ, ח) "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר".

ונאמר (בראשית כז, כב) "הקול קול יעקב", אמרו במדרש, אין יעקב שליט אלא בקולו, שנאמר "הקול קול יעקב", ואין עשו שליט אלא בידי, שנאמר (שם) "והידים ידי עשו". וכן כתיב (תהלים כ, ח) "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר", וכן אמר משה למלך אדום (במדבר כ, טז), "ונצעק אל ה' וישמע קולנו", אמר רבי אבא בר כהנא, לא עמדו פילוסופים בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נכנסו כל אומות העולם אצלו, אמרו לו, תאמין שאנו יכולין להזדווג לאומה זו? [האם ננצח אומה זו?] אמר להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם, אם אתם מוצאים תינוקות מצפצפים בקולם, אין אתם יכולים להם, ואם לאו, אתם יכולים להם. שכך הבטיחם אביהם, הקול קול יעקב, בזמן שיעקב מצוי בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אין הידים ידי עשו.

תכלית עסק התורה הוא לברר ניצוצות

היות וענפי הקדושה נתפזרו בעולם, ואין מציאות להם להתברר זולת באמצעות ישראל, וביותר באמצעות עסק התורה, שהיא כאבן השואבת ניצוציה במקום שהם. ובאמצעות מה שילמדו, התורה מגינה ומכפרת עון ומרבה זכויות, כאמרם (ריש פאה) ותלמוד תורה כנגד כולם. ואפילו היו ביד האדם עבירות רבות, על ידי עסק התורה מעלה עליו כאילו הקריב כל הקרבנות המכפרים, שנאמר (ויקרא ז, לו) זאת התורה לעולה ולחטאת ולאשם.

כאמור תכלית עסק התורה הוא לברר ניצוצי הקדושה אשר נפלו ואשר נאנסו מהקדושה, ולהחזירם ביחוד שלם לכמות שהיו, ואין לך דבר שפוקד עליו להוציא בלעו מפיו, זולת אמצעות עסק התורה. ולכן יעשה התורה עיקר, ויעלה ניצוצי הקדושה שנפלו קודם עולם התיקון, ויוציא מס"מ בלעו מפיו, ומפוצצו וממחה כוחו עד אשר חיל בלע ויקיאנו, לזבוח יצרו, ואין מציאות להשגה זו, זולת באמצעות התורה. עוד ירמוז באמרו "ולזבח השלמים", כי תכלית הברור יהיה באמצעות הזבח, וגם הדבר הזה יושג באמצעות עסק התורה.

בזכות הלימוד יזכה לעשות

על ידי עסק התורה, יעלה במעלות לזכות שה' ידבר בו, והוא כמו שנאמר (דברים כח, א), "תשמע בקול ה' אלהיך", ועוד ימשך לך מהשמועה "לשמור לעשות", שהתורה מצלת מן החטא הרמוז בשמירה. גם תלמוד תורה גדול כחו שמביא לידי מעשה, והוא אמרו ו"לעשות", ועוד לך "ונתנך ה' עליון", וחוזך מדרכינו, יכוין הכתוב לומר, שצריך שיעסוק

בתורה בגדר מעלתם של הדברים, שממקום קדוש ועליון באו. ועוד ביאור "לשמור ולעשות" הוא על דרך אמרם זכרונם לברכה (אבות פ"ד מ"ה), הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת "לעשות", מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. עד כאן. הרי שהמובחר שבלימוד הוא, "לקיים". עד כאן מספר מוסר חכמים השלם (שם).

משל לממית עצמו על התורה

החפץ חיים על התורה (פרשת חוקת) כתב, על הפסוק (במדבר יט, יד) "זאת התורה אדם כי ימות באהל", חכמינו זכרונם לברכה (ברכות סג:) ביארו, אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם. ובאמת תמוה, הלא להיפך נאמר (ויקרא יח, ה) "וחי בהם" ודרשו חז"ל (יומא פה:), ולא שימות בהם?

זנבאר הדברים על פי משל לסוחר גדול, שהיו נוהרים אליו קונים, מעירו ומהעיירות הסמוכות, ולרגל מסחרו היה טרוד כל היום והלילה עד שלא היה לו זמן אפילו ללכת לבית הכנסת להתפלל בציבור. עברו שנים ושיער לבן נראה בזקנו, כוחותיו נתדלדלו, והתחיל להרגיש כי הוא כבר מתקרב לתכלית חייו, וכי יהיה עליו לתת דין וחשבון על מפעליו. החליט להכין צידה לדרוכו, ויעבור עליו מה. וממחשבה למעשה, למחרת פקד את בית הכנסת לתפילת שחרית בציבור, ואחר התפילה ישב ללמוד שתי שעות בבית המדרש, ולא השגיח על הסוחרים והקונים, כי המה הבל ולא יועילו. בשובו למסחרו מבית הכנסת, שאלה אותו אשתו בתמהון על שאיחר לבוא, והלא כל החנות מלאה סוחרים ואצים הם לדרכם? ענה ואמר לה, כי היה טרוד והיה מוכרח להתעכב.

ויהי ביום השני, כשראתה אשתו שעבר הבוקר ובעלה עדיין לא שב לביתו, הלכה בעצמה לראות מה קרה לו, ומה נבהלה לראותו יושב ולומד, והחלה לצעוק עליו, מה זה, כלום יצאת מדעתך או משוגע אתה, החנות מלאה קונים, ואתה יושב לך ולומד? לא איכפת לי ההפסד שאתה גורם לנו, אבל כלום אפשר לגרש קונים מהחנות, בעת שכל העברים מתחרים אתנו? ענה בעלה ואמר לה, שמעי נא רעייתי, מה היית עושה לו בא מלאך המות ואמר לי כי הגיע זמני להפטר מן העולם קום ולך... כלום יכולת לאמר לו, אין לי פנאי עתה כשהחנות מלאה קונים? ואם כן תחשבי לך שכבר כעת הנני מת, ומה איכפת לך אם בעוד שעתיים אקום לתחיה ואלך לחנות לעזור לך...

זהו כוונת אומרים ז"ל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם, האדם צריך לחשוב שהוא מת, ואז שוב אין ליצר הרע פתחון פה לטעון כדרכו, אין השעה פנויה עתה, תלמד בזמן אחר... ואם כה יחשוב, יוכל ללמוד ולקיים את התורה, הנותנת חיים ללומדיה ולעושיה.

עוד בדרך זו ביאר החפץ חיים (שם בהגה) את הפסוק (דברים לג, ט) "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע"..." יורו משפטיך ליעקב", מי שפועל בנפשו להבל את כל ענייני העולם וקרבת משפחה, כדי שיעסוק בתורה, ולכן יעזוב את אביו ואת אמו, ואיננו שם לב להכיר את אחיו ובניו, והוא גולה למקום תורה, הוא יזכה למדרגת "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל".

כלות הנפש אל הבורא

כתב בספר ראשית חכמה (שער האהבה פרק א' אות י') ובענין האהבה כתב החסיד בעל חובת הלבבות זכרונם לברכה (שער אהבה פרק א' ושער הבטחון פרק ז') ענין האהבה הוא כלות הנפש, ונלותה בעצמה אל הבורא, כדי שתדבק באורו העליון. והוא שהנפש הוא עצם רוחני נוטה אל הדומים לה מהאישים הרוחניים. וכשתרגיש הנפש בענין שיוסף לה אור בעצמה וכח בנפשה, תטה במזימתה אליו ותדבק בו במחשבתה, ומתאוה לו, וכוספת אליו, וישתעשע בזכרו בבדידות, וישתומם מבילתי המחשבה בגדולתו, ויהיה היכספו לו דומה למה שאמר (ישעיה כו, ט) "נפשי אויתך בלילה" וכו', ואמר (שם ח') "לשמך ולזכרך תאות נפש", ואמר (תהלים מב, ב) "צמאה נפשי לאלוקים לאל חי", ואמר (תהלים סג, ב) "אלוקים אלי אתה אשחרך". "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי" וכו', אז תשוקה הנפש, סם האהבה באלוקים, ותתבודד ביחד לבבה בו ולאהבה אותו ולבטוח עליו ולכסוף לו, וימסור גופו ונפשו וממונו לקדושת שמו יתברך, כמו שנאמר על אחד מן החסידים, שהיה קם בלילה ואומר, אלהי הרעבת אותי, והשארתי אותי בלי לבוש, והושבת אותי בחשכת הלילה, ואת גדלך ועוזך הראת אותי, אם תשרפני באש, לא אוסיף כי אם אהבה אותך, ואשמחה בך, דומה למה שאמר איוב (איוב יג, טו) "הן יקטלני לו איחל". על דרך שאמרו (ברכות נד.) בפסוק (דברים ו, ה) "ואהבת את ה' אלהיך", ואפילו נוטל נפשך.

עוד כתב (שם אות ט"ו), וזהו אהבת הקדוש ברוך הוא, מי שמוסר את נפשו ב"אחד" של קריאת שמע על אהבת קונו, ומשום זה נאמר (דברים ו, ה) "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך", מה שחביב עליך יותר, מסור אותו באהבת אדוניך. ומה שחביב עליך מסור אותו באהבת הקדוש ברוך הוא. ובזמן שמוסר הכל לפני הקדוש ברוך הוא, הוא מתקשר במלת אהבה שהיא בראשית. ומי שלא מסר את נפשו או גופו או ממונו באהבת השם יתברך בשעת השמד, כאילו החזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו. ומי שמוסר נפשו גופו וממונו באהבת אדונו להקדוש ברוך הוא, ודאי בעולם הבא אין למעלה ממנו.

אחר שחרית יקבע עת ללמוד תורה

הגמרא ברכות (סד.) אומרת, אמר רבי לוי בר חייה היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר (תהלים פד, ח) "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון". וכתב הטור (או"ח סי' קנה), ילך לבית המדרש קודם שילך לעסקיו ויקבע עת ללמוד, דאמר רבא (שבת לא.), בשעה שמכניסים האדם לדין, אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה.

ובשלחן ערוך (אורח חיים סימן קנ"ה) נפסק כן להלכה, אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. וכתב שם הרמ"א, ואף מי שאינו יודע ללמוד, ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום לימוד מעט במה שיודע, ויחשוב בעניניו ויכנס בלבו יראת שמים.

וכתב כה"ח (שם ס"ק ט) גם צריך לזהר שלא לבטל בכל יום הקביעות של מקרא ומשנה ותלמוד וקבלה עם הכוונות שלהם, וצריך לזהר בזה מאוד. ואם נאנס איזה יום ולא השלים קביעותו, ישלים בלילה, כמו שכתוב בגמרא (עירובין סה.) רב אחא בר יעקב יזיף ופרע. והיינו דוקא תורה שבעל פה משלים בלילה, אבל לא תורה שבכתב, לפי שאין קורין מקרא בלילה.

לא יוותר על קביעותו

וכמו ששינוי באבות (פרק ד' משנה ט'), רבי יונתן אומר, כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. וכל המבטלה מעושר סופו לבטלה מעוני. ופירש (שם) רבינו יונה, כל המקיים את התורה מעוני, שדוחק שעותיו ומניח מלאכתו הצריכה לפרנסתו, כדי לקיים התורה והמצוה, והוא לומד ועושה מתוך דוחק. סופו לקיימה מעושר, כי יתעשר ונוסף עוד ויהיו לו שעות מרווחות לעסוק בתורה ולקיים המצוות. כי פרנסתו תהיה מרובה, ולא יצטרך אל יגיע כפיו, כי יאכל וילמד בשמחה ובטוב לבב, כי בחכמה יהיה לו כל טוב, כמו שמצינו בשלמה המלך עליו השלום ששאל החכמה, ולא שאל כסף וזהב, כמו שנאמר (משלי ל, ח) "שוא ודבר כזב, הרחק ממני. ראש ועושר אל תתן לי, הטריפני לחם חוקי". משל למלך שאמר לעבדו, שאל מה אתן לך. אמר, אם אשאל כסף וזהב, הנה הוא נותן לי נכסים וקרקעות [אבל לא דברים אחרים שיש ביד המלך ליתן]. אלא אשאל את בת המלך לי לאשה, והכל בכלל. כך אמר שלמה עליו השלום, אשאל את החכמה והכל בכלל, כי בצל החכמה בצל הכסף.

מה ילמד

עוד כתב כף החיים (שם ס"ק ג'), המנהג בכל מקום בישראל שקובעים ללמוד אחר התפלה בבית הכנסת, ואומרים קדיש דרבנן. ואין אומרים אותו אלא על תורה שבעל פה, או על דברי אגדה, אבל לא על הפסוקים. והוא נקרא "קדיש דרבנן", לפי שבו תקנה ובקשה על רבנן. והמנהג עכשיו ללמוד תיכף אחר התפילה ספר חק לישראל, כי הוא מסודר על פי דברי האר"י ז"ל, וגם בזמן מועט הוא לומד תנ"ך ומשנה וגמרא וזהו הקדוש ומוסר ודינים. וטוב שהתלמיד חכם או יודע ספר, יקרא החוק לישראל בקול רם ובמיתון, ואליו יאספו כל יראי ה' וחושבי שמו וילמדו אחריו, ויפרש להם הגמרא והזהור אם הוא מתוכחת מוסר ויוסף לחוק.

לימוד המשנה ומעלתה

עוד שם (ס"ק י"ב) בשם ספר אור צדיקים (סימן כ"ב אותיות י"א-י"ג) טוב ללמוד משניות בכל יום, ואם אפשר שישלים המשניות בכל חודש להשלים י"ח פרקים בכל יום נגד ח"י עולמות, והוא תיקון גדול לפגם הברית, ויש להם סגולה להרוג היצר הרע ולהמשיך לנשמה. עד כאן.

וכתב במדרש תלפיות (ענף אפוד) בשם האר"י הקדוש, וזה לשונו, לאחר פטירתו של אדם כשהוא נדון בבית דין של מעלה, הוא קורא לכל אחד מהשבטים שיצילו. כאשר הוא מגיע לאשר [בן יעקב], שואלו אשר, קראת מימך

משנה? אם אמר הן, עומד לו אשר בדינו. וזהו שאמר הכתוב (ויחי מט, כ) מאשר "שמנה" לחמו, "שמנה" אותיות "משנה", והמשך הפסוק, והוא יתן מעדני מלך, כלומר גן עדן של מלכו של עולם. עד כאן לשונו. ובספר עבודת הקודש (חלק מורה באצבע ב, מב) כותב החיד"א, לימוד המשנה בקול רם בנחת רוח ובשפה ברורה, אין ערוך אליו. ואמרו רבותינו ז"ל, אשר בן יעקב אבינו עליו השלום עומד בפתח גהינום, ומציל ממנו את כל הלומד משנה וכו', עיין שם.

לימוד הסוד

לימוד שעה אחת של קבלה חשוב יותר משנה של לימוד הפשט. ואסור ללמוד ספרי קבלה אם הוא ריק מלימוד בפוסקים. וכן מי שאינו נשוי אסור ללמוד קבלה. וגם נשוי דוקא מכן עשרים ומעלה. עסק לימוד הקבלה, הצלחתה בעיקר בערבי שבתות אחר חצות, ובתוך הסוכה בחג הסוכות (בשם מהר"ם הירש ז"ל). וכן בשבת ויום טוב עילוי גדול ללמוד בהם קבלה, ובכל לילה אחר חצות. אבל כשהוא עוסק הרבה בענייני עולם הזה, אין היצר מניחו לילך לבית הכנסת להתפלל עם הצבור וכל שכן שאינו קורא בבית המדרש.

ההכנות קודם הלימוד

ויקבע עת ללמוד תורה, וטוב שהקביעות תהיה בבית המדרש שיש שם חלונות כנגד הרקיע, כדי שתמיד בכל עת ורגע יגביה עיניו לשמים ויביט בנפלאותיו יתברך בבריאת שמים וארץ, וכענין שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים ה, ד) "כי אראה שמיד מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת. מה אנוש כי תזכרנו". וענין זה מחכים האדם ומכניס ראות ה' וטהרה בלבו אם יתמיד וירגיל עצמו בזה.

וקודם שיתחיל ללמוד, יתן שלש פרוטות לצדקה, ואחר כך יאמר יהי רצון שלא אכשל בדבר הלכה, ואחר כך יהרהר בתשובה ויקבל עליו למסור עצמו על קידוש ה' בארבע מיתות בית דין. ויזהר בתכלית הזהירות שלא יפסיק בלימודו בדברים אחרים. וישתדל ללמוד בחבורה, כמו שכתוב בברכות (סג:), הסכת, עשו תרות ותות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה. ויותר טוב אם יהיו בעשרה, דבעשרה שכינה שריא. עד כאן. והמנהג, לנשק הספר שלמד בו בפתחה ובחתימה, ובפרט בספר קבלה. גם הוא סגולה לזכרון.

ו**טוב** לאדם שיחשוב בעת הלימוד שאינו עומד בעולם הזה רק בגן עדן לפני השכינה, ולא ילמד מהשפה ולחוץ. מצות פריה ורביה שייכת גם בדברי תורה, דהיינו שלא יהיה עקר בשכלו שאינו מוליד. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה דלא מוסיף יסיף, וצריך לחדש בכל יום בחכמת הקבלה, ולא יוציא מפיו מה שלא שמע מאדם שראוי לסמוך עליו.

לחזק את כנפי הנשמה

כך הוא הכלל, אם אתה רוצה לזכות לעלות בתורה, או לעלות בתפילה, בשביל זה צריך כנפיים. כשם שעוף שאין לו כנפיים לא יוכל לעלות, וככל שהכנפיים שלו יותר בריאות, יכול לעלות יותר. כך האדם יש לו גוף ויש לו נשמה, הנשמה היא חלק אלוה ממעל, והיא כמו הכנפיים שיכולים לעלות בהם. אבל כדי שהכנפיים יהיו חזקות, צריך האדם תמיד לחזק את עצמו, ולשאוף להיות כמו האבות, להיות זנב לאריות, ולקחת מהם דוגמא וללכת בדרכם, וכך יוכל לעוף ולהתרומם ולעלות הרבה. וכך כל אחד, ככל שהוא עולה ומתרומם יותר, כך יזכה אחר כך לחלק גדול יותר בגן עדן.

כתוב בפסוק (שמות כא, ג) "אם בגפו יבוא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו", ורש"י (שם) מפרש, שלשון "בגפו" הוא מלשון "כנפו", דהיינו שבא לעבודת יחידי רק עם כנף בגדו. ולדרכנו לעיל, יש כאן רמז לכך שלכל אדם יש "כנפיים", שאם הוא מחזק אותם ועולה אתם למעלה, אז הוא זוכה, אבל אם הוא נשאר כמות שהוא, אז גם אחר כך כשהוא נפטר מן העולם "בגפו יצא", הוא יוצא אותו דבר כמו שנכנס! אבל "אם בעל אשה הוא", היינו שהתורה נמשלה לאשה (יבמות סג:) כלומר שחזק את הכנפיים שלו, ועלה בתורה. אזי "ויצאה אשתו עמו", שהתורה תלך לפניו ותמליץ טוב בעדו. וכמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ט) על הפסוק (משלי ו, כב) "בהתהלךך תנחה אותך ובשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך", וכן נאמר (ישעיה נח, ח) "והלך לפניך צדקך". (ועי' בגמ' סוטה ג: ובפרקי דר"א פרק ל"ד, ובנפש החיים שער ד' פרק י"ז).

אמרה להם "חגיגה" שמי

החכם ר' אברהם רפול ע"ה, היה מספר את המעשה שמובא בחז"ל (מנורת המאור אות רי"ג בשם המדרש תנחומא) על אדם שהיה לומד תמיד את מסכת חגיגה, והיה חוזר עליה שוב ושוב עד שידע אותה היטב. כשנפטר מן העולם, היה בבית לבדו, ולא ידע שום אדם מפטירתו. ובאה דמות אשה אחת ועמדה לפניו והרימה קולה בבכי ומספד, עד

שנתקבצו כולם לביתו, ואמרה להם, ספדו לחסיד הזה וקברוהו, שזה כבדני כל ימיו, ולא הייתי עוזבה ולא שכוחה. מיד נתעסקו כולם בצרכי קבורתו, וקברו אותו בכבוד גדול, ואותה אשה היתה בוכה וצועקת. אמרו לה, מה שמך? אמרה להם "חגיגה" שמ! כיון שנקבר אותו חסיד, נעלמה אותה אשה מן העין. מיד ידעו שמסכת חגיגה היתה, שנראית להם בצורת אשה, ובאה בשעת פטירתו להספיד אותו ולבכותו ולקברו בכבוד, על שהיה שונה אותה תמיד ושוקד ללמוד בה.

התורה היא לבוש הנשמה

המהר"י אסאד בדברי מהרא"י (ח"ב תצא עמ' 67) אומר, התורה היא הלבוש הרוחני של הנשמה, וכמו שהגוף אינו יכול ללכת ללא לבוש, כך הנשמה צריכה לבוש, והלבוש שלה נעשה מהתורה והמצוות שהאדם עושה. וכשאדם מסתלק מן העולם, הנשמה עולה למעלה כשהיא לבושה ומעוטרת עם התורה והמצוות שלו. ובוה ביאר את הפסוק (שמות כב, כה) "אם חבול תחבול שלמת רעך עד בוא השמש תשיבנו לו", "רעך", זה הקדוש ברוך הוא, וכמו שנאמר (משלי כז, י) "רעך ורע אביך אל תעזוב". והקדוש ברוך הוא עשה לנשמה שלך לבוש מהמצוות שעשית, "ואם חבול תחבול שלמת רעך", היינו אם חבלת בלבוש הזה, שפעמים האדם יכול ברגע אחד לקרוע את הלבוש ולקלקלו, כגון אם הוא מדבר לשון הרע על חבירו ומבזה אותו, שבזה הוא מפסיד את הלבוש (ככתוב בחובת הלבבות שער הכניעה פ"ז ובעוד גאונים וראשונים, והביאם הגרי"ח סופר שליט"א בספרו שובי השולמית ח"ג סי' יא), עדיין "עד בוא השמש תשיבנו לו", היינו האדם שנפטר נקרא ששקעה עליו שמשו, ולכך רומז כאן הכתוב, שכל זמן שהאדם חי עד שתשקע שמשו, עדיין הוא יכול לחזור בתשובה, והקדוש ברוך הוא יקבל אותו, וכך יחזיר לעצמו את הלבוש שקרע, על ידי הלשון הרע.

והנה על ידי התשובה תמיד אפשר לתקן, וכמה שימהר יותר לעשות תשובה, התשובה תהיה יותר שלימה. קל וחומר מי שכלל לא חטא, התורה והמצוות שלו הם לבוש חשוב לנשמה, והנשמה שלו מאירה באור גדול! ויהי רצון שנזכה לעלות ולהתעלות בדרך של האבות והתורה תהיה לנו לבוש לנשמה, ונזכה להיות עם סגולה וממלכת כהנים וגוי קדוש.

יגיעה ועמלה של תורה

קבלת התורה כוללת שני דברים: לימודה ועשייתה. דהיינו ללמוד את התורה כדי שנדע כיצד לקיים את המצוות. וגם מצוות תלמוד תורה כענין בפני עצמו, ללמוד ולעסוק בתורה ולא להרפות ממנה, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"א ה"ח) כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים. ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר (יהושע א, ח) "והגית בו יומם ולילה". עד כאן. ועל כן נראה קצת מדברי חז"ל, איך היא הצורה שאנחנו צריכים לעסוק בתורה.

אומרת הגמרא (מגילה ו:): אמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם, יגעתי ולא מצאתי, אל תאמן. לא יגעתי ומצאתי, אל תאמן. יגעתי ומצאתי, תאמן. וזה נאמר על דברי תורה, שאם אדם אומר אני אבין את התורה בלי לטרוח, זה לא יתכן. ואם אדם יאמר לך, עבדתי להבין את התורה, ולא הבנתי. גם לו אל תאמין. מוסיפה הגמרא, ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי, אבל לאוקמי גירסא, סיעתא מן שמיא היא. עד כאן. כלומר, להבין סוגיא על בוריה, עד ההלכה למעשה, הדבר תלוי ביגיעה. אבל בשביל לזכור, לזה צריך סיעתא דשמיא. יוצא מכאן שיש הבדל בין להבין סוגיא, לבין לזכרה. להבין, תלוי הדבר ביגיעה, כי אדם שיגע בתורה זוכה להבינה. אבל לזכור, תלוי הדבר בסיעתא דשמיא שלו.

הגאון רבנו חיים מוואליזין (ברוח חיים פ"ד מ"א ד"ה והנה בעניני) מבאר את הגמרא הנוכרת, שגם לחידוד וגם לזכרון צריך סיעתא דשמיא, ולא יוכל האדם לומר "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". לפי שעלייתו של האדם בחכמת התורה אינה באה ממילא, כאדם שהולך בדרך ומצא מציאה, שמשום סיעתא דשמיא הוא מצא ולא אחר. ומעתה צריך להבין את כוונת הגמרא הנוכרת שחילקה בין חידוד לזכרון? אלא הכוונה היא כך, בלימוד, כשאדם לומד, אכן הוא צריך להתייגע, ורק אחר יגיעתו, אז יזכה שהקדוש ברוך הוא יתן לו סיעתא דשמיא להבין, ואז הרי הוא כמוצא מציאה, שאם הוא מגביה את המציאה, יזכה בה, ואם לאו, לא יוכל לזכות בה. אבל לגבי הזכרון, הרי הוא כמו מתנה, שבה יש מושג של "דעת אחרת מקנה אותן" (ב"מ יא:), ולפיכך היא תלויה רק בסיעתא דשמיא. ונמצא שבזכרון הדעת האחרת של הקדוש ברוך הוא, היא זו שמזכה אותו שיזכור את הלימוד, אבל בלי סיעתא דשמיא, לעולם אי אפשר להגיע לכולם!

שלושה דברים כדי לזכות בתורה

במדרש (במדבר רבה פרשה א' סי' ד') כתוב, שהתורה ניתנה "באש" "ובמים" "ובמדבר". חז"ל רצו לרמז לנו כאן לשלושה דברים שיש לעשותם כדי לזכות לתורה, ואלו הם: התמדה ושקידה בתורה, הסתפקות במועט, וענווה. ה"אש" רומזת לשקידה והתלהבות. ה"מים" רומזים לענווה, לפי שדרכם לרדת למקום הנמוך ביותר. וה"מדבר" רומז להסתפקות במועט, כי ההולך במדבר, רגיל להתקיים במינימום שיש לו, ואינו מתאוה לתענוגים.

כאמור דבר ראשון התמדה: ההתמדה והשקידה בתורה יכוננו באדם שרוצה לזכות בכתרה של תורה, ולכך הוא צריך לשקוד על דלתות בית המדרש יומם ולילה, כדי שהתורה תתקיים בידו. וכמו שאמרה הגמרא (עירובין כא:): על הפסוק (שיר השירים ה, יא) "קווצותיו תלתלים שחורות כעורב", אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש, והרמב"ם (הלכות ת"ת פ"ג ה"ב) אומר, אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז (במדבר יט, יח) "זאת התורה אדם כי ימות באהל", אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים. וכבר הזכרנו לעיל את דברי החפץ חיים (על התורה פרשת חוקת) שהיה מבאר את הכוונה במי שממית עצמו עליה, שהאדם צריך להתמיד בלימוד התורה ולקבוע לו זמן ללימוד שזה יהיה קבוע חוק ולא יעבור, ואפילו אם הוא טרוד בעבודה ובמסחר, יקבע לפחות זמן של שעתיים ללמוד, ויחשוב שבאותו זמן כאילו הוא מת, ואז לא יוכלו לפתותו ללכת באותו זמן לעבוד או לסחור, כי עכשיו הוא לא נמצא בעולם, ורק כשהוא יגמור ללמוד אז הוא חי מחדש.

הפסוק אומר (בראשית מט, יד) "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים", ורש"י (שם) מפרש את דימוי יששכר לחמור, לגבי לימוד התורה, שיששכר נשא על עצמו את עול תורה, כמו חמור בעל עצמות שמטעינים אותו משא כבד. וכך כתוב בגמרא (ע"ז ה:), לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי. עד כאן. החפץ חיים בספרו על התורה (פרשת ויחי עמ' פ"ה) מסביר למה כתוב דוקא כשור לעול וכחמור למשא, ולא להיפך. זאת משום ששור עיקר יעודו לחרישה, ואילו החמור עיקרו לשאת משאות, וטבעו שככל ששימו עליו, עדיין הוא מקבל. וכך צריך להיות גם בדברי תורה, החרישה משולה לעיון, שצריך להעמיק בגמרא ובתוספות, יש "לחרוש" את הגמרא עם המפרשים, וזהו הדימוי לשור, שצריך בלימוד התורה "לחרוש", ולא שילמדה על מי מנוחות ינהלני. ואחרי שחרש, אז צריך להיות כחמור שנושא עליו משא גדול, וכל אשר למד ישא ולא יפרוק מעליו אפילו כרגיר של לימוד. ודבר זה יתקיים על ידי החזרה על הלימוד, שאם לא יחזור, ישכח ויפסיד הכל, ואז לא יהיה לו את המשא הגדול של התורה. ויששכר שכאמור מדתו ללמוד תורה על ידי יגיעה, לבסוף הוא באמת זכה, וכמו שנאמר (בראשית מט, טו) "ויהי למס עובד", ואומר המדרש (בראשית רבה פרשה צ"ח סי' י"ב) אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיו משבטו של יששכר. דהיינו שהיו מורי הוראה לישראל. ולכך כל אחד ואחד לפי שכלו צריך להיות כשור לעול וכחמור למשא!

ביצד ללמוד בעמל

הכף החיים (סי' קנה ס"ק י') מביא את דברי מהר"ח בשער המצוות (פרשת ואתחנן) שכתב, בענין עסק ההלכה בעיון עם החברים, ראיתי למורי [האר"י] זכרוננו לברכה לחיי העולם הבא, שהיה מתגבר כארי בכוח בעת שהיה עוסק בהלכה, עד שהיה נלאה ומזיע זיעה גדולה. ושאלתי את פיו, מדוע טורח כל כך? והשיב לי, כי הנה תכלית העיון הוא, לשבר הקליפות, שהם השביות שיש בהלכה היא, שאין מניחים לאדם להבין אותה. ולכן צריך האדם לטרוח ולהתיש כוחו, כי לכן נקראת התורה "תושיה", שמתשת כוחו של העוסק בה. ולכן ראוי לטרוח ולהתיש כחו בהיותו עוסק בהלכה. גם בענין הפלפול ועיון ההלכה היה מורי זלה"ה אומר, כי תכלית העיון הוא לשבר הקליפות שהם הקושיות, כי הם גרמו לאותן הקושיות שהם בהלכה שלא יובנו תירוציהם כי אם בקושי ובדוחק גדול כנודע. ואמנם עסק התורה ממש, אינו העיון, רק קריאת התורה בעצמה בארבעה דרכיה, שהם ראשי תיבות פרד"ס כנודע.

ילמד בכח וירחיק את העצלות

נאמר (דברים לב, מו) "שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם", אומרו "מעיד" אין זו לשון עדות, אלא לשון התראה, וכמו לשון הכתוב (שמות יט, כא) "רד העד בעם", וכן (שמות יט, כג) "כי אתה העדת בנו", ויזהיר משה בכאן, שישים האדם כל מחשבתו בתורה, וזה שאמר "לבבכם" ולא אמר שימו "לבכם", כדי שיעבדו להקדוש ברוך הוא בשני יצרים, ביצר הטוב וביצר הרע. וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה (קידושין ל:): בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין.

עוד כתב המוסר חכמים השלם (ח"ב יתרו עמ' ריג ומקורו מדברי רבנו האור החיים יתרו יט, א. וכדאי מאוד לעי' שם בדב"ק כי חשובים הם למאוד) כי אחד מעיקרי ההכנה לקבלת התורה הוא התגברות והתעצמות בעסק התורה, כי העצלות הוא עשב המפסיד את השגת התורה, ולזה תמצא כי כל מקום שיזכירנה ה' לתורה, ידקדק לומר לשון "חוזק" ו"אומץ", עד גדר ש"ימית" עצמו עליה (שבת פג:). כמו כן ידקדקו רבותינו כשהם מזכירים תורה, לומר "עסק" התורה, "השתדלות" התורה, ורבים כמוהו, וכנגד זה אמר הכתוב (שמות יט, ב) "ויסעו מרפידים", נתכון לומר, שנסעו מבחינת רפיון ידים.

דבר שני ההסתפקות במועט: וכמו שאמרו חז"ל במשנה (אבות פ"ו מ"ג) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, ואז המשנה מסיימת, אם אתה עושה כן (תהלים קכח, ב) אשריך וטוב לך, "אשריך", בעולם הזה, "וטוב לך", לעולם הבא. ועוד כתוב במדרש (ילקוט שמעוני ואתחנן רמז תת"ל) עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנס מעדנים לתוך גופו (ועיין בגמ' כתובות קד. תוס' ד"ה לא), כי אם אדם הרגיל לתענוגות העולם הזה, לא יוכל לעמול בתורה, שזה דורש ממנו שלא להיות מפונק. גם משום שאז הוא נעשה יותר חומרי, ואיך תוכל התורה שהיא רוחנית להכנס למעיו ולהדבק בו.

הדבר השלישי, הענווה: וכמו שמצינו בגמרא (עירובין נד.) בענין הדרך לזכית התורה, אמר רב מתנה, מאי דכתיב (במדבר כא, יח) "וממדבר מתנה"? אם משים אדם עצמו כמדבר, זה שהכל דשין בו, תלמודו מתקיים בידו. ואם לאו, אין תלמודו מתקיים בידו. וביתר שאת מבארת הגמרא את כל הפסוק "וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא", אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תורה ניתנה לו במתנה. וכיון שניתנה לו במתנה, נחלו אל, שנאמר, "וממתנה נחליאל". וכיון שנחלו אל, עולה לגדולה, שנאמר "ומנחליאל במות". עד כאן. וכך מצינו אצל משה רבינו, בזמן שעלה לשמים ושהה שם ארבעים יום וארבעים לילה, היה לומד ושוכח, עד שבסוף הקדוש ברוך הוא נתן לו את התורה "במתנה" שיזכור ולא ישכח (עיין נדרים לה.). והכוונה ש"ישים עצמו כמדבר" היא, שכל שאיפותיו יהיו לתורה בלבד. ואיך יזכה לכך? רק על ידי שיבטל ממנו את רצונו בעולם הזה, וגם יתנהג בענווה ובשפלות.

וכן כתב רבנו הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"ג ה"ט) שדברי תורה נמשלו למים, וכמו שנאמר (ישעיה נה, א) "הוי כל צמא לכו למים", וזה בא ללמד אותנו, שכמו שמים אינם מתקבצים במקום גבוה, אלא יורדים למקום נמוך ומתקבצים שם, כך דברי תורה אינם שוכנים במי שרוחו גסה, ובמי שהוא גבה לב, אלא רק אצל עניו ושפל רוח. ועוד אמרו בירושלמי (שבת פ"א ה"ג) מה שעשתה החכמה עטרה לראשה, עשתה ענווה עקב לסוליתה. ובגמרא (ע"ז כ:;) אמרו, שענווה גדולה מכולם, וככה גדולה היא מדת הענווה, שנצרכת להכנה לפני מתן תורה.

התורה שייכת לכל ישראל

ואל יאמר האדם שהתורה ניתנה רק לאנשים למדנים, ולא לי, שאיני למדן... כי התורה שייכת לכולם. החפץ חיים (על התורה ריש במדבר) אומר, כתוב בפסוק (בראשית ב, ט) "ועץ החיים בתוך הגן", זה רמז לתורה, שהיא עץ החיים שהוא ממש בתוך הגן, רצונו לומר שהתורה קרובה לכל האנשים, ובכל מקום שיהיה האדם, הוא יוכל להגיע אליה, וכל אחד ואחד זכאי ללמוד בה. ועוד רמז יש בכתוב (במדבר ב, יז) "ונסע אהל מועד מחנה הלויים בתוך המחנות", ונחלקו בירושלמי (עירובין פ"ה ה"א), האם בעת המסעות, עם ישראל היו מסודרים כקורה, דהיינו שהיו השבטים הולכים זה אחר זה, בשורה, הדומה לקורה, או שהיה כמו תיבה בצורה מרובעת, ע"ש. ומ"מ לכל הדעות מפורש כאן בפסוק שהמשכן שהוא התורה, היה באמצע ככתוב "בתוך המחנות", וזה לרמז, שהתורה היא של כולם, וכולם יכולים ללמוד אותה.

עוד רמז יש בכתוב (שמות כה, י) "ועשו ארון עצי שטים", והנה בכל הכלים נאמר "ועשית", ואילו כאן בארון, נאמר "ועשו", ומהי סיבת השינוי? אלא כיון שהארון רומז לתורה, חפץ ה' שהוא יהיה שייך לכולם, וכולם צריכים לבוא וליטול בו חלק. וזאת כדי שלא יאמר אדם, אני תרמתי את הארון, לכן הוא שלי, וכן לאידך גיסא, כדי שלא יאמר אדם, אני לא נתתי תרומה לארון, ולכך איני צריך להשתתף בתורה.

כיצד ללמוד תורה בשמחה ובתענוג

מצינו כשיעקב ביקש מנשותיו לעלות לארץ ישראל, משיבות הן לו (בראשית לא, ט) "הלוא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו", והדבר מתמיה כי בתלותן את רצונן לעזוב משום שאביהם לא נתן להן דבר, משמע שאילו היה לבן נותן להן איזו טובה לא היו יוצאות, והרי הקדוש ברוך הוא אמר ליעקב לצאת, ופשוט שהם צריכים לצאת? וביאר, אכן פשוט

שרק משום רצון ה' הן היו יוצאות, אך אילו היו נותנות טעם זה, או אז היה ליצר מה להשיב, ולמצא כל טעדי בטענות ומענות כדרכו למונעם, ואף שלא היה יכול להן, מכל מקום היה ממועט את גודל רצונם לעשות את רצון השם. ולכך נתנו טעם שגם היצר הרע "מבין" אותנו, ועל טעם זה אין לו מה להשיב, ואמרו שעלינו לצאת, משום שבין כה לא יוצא לנו שום דבר טוב מאבינו, ולכן לא רק שאנחנו מסכימות ללכת, שזה פשוט, אלא אנחנו רוצות כבר מיד ללכת ולא להתעכב כאן עוד, וכך הן הרגישו שיש להן שמחה בדבר, ולא רק שמקיימות את דבר ה' מתוך הכרח.

ומכאן נלמד יסוד גדול בעבודת ה', הן האדם צריך להגיע למדרגה שירגיש תענוג בלימוד מחמת עצם הלימוד, אך היצר היושב על מפתחי הלב, עמל בכל יכולתו למנוע את האדם מכך, ובכל עת מספק סיבות וטעמים לכך שאין ללמוד עכשיו, או שילמד מעט זמן, או בפחות חשק, וכדומה. והדרך להשיבו היא לדבר אליו בשפתו של היצר ולהזכיר לו את השכר הגדול העתיד לבא אליו בשכר הלימוד, וזהו מה שאמרו בגמרא (פסחים נ:): לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ולכאורה קשה, למה אמרו "לעולם יעסוק" והיה צריך לומר "לעולם ילמד"? מיישב זאת חפץ חיים (עין אהבת חסד פרק כ"ג) על פי משל, לאדם שיש לו חנות, הן הוא לא יסתפק לעבוד בחנותו רק חצי שעה, כדי חייו, אלא עובד במשך כל היום. גם בכל עת, מעיינו וליבו עסוקים כיצד להגדיל את עסקיו ורווחיו, ומשתדל לעבוד ולנצל כמה שיותר את הזמן, הן זה "העסק" שלו! כך האדם צריך להרגיש את התורה שהיא "העסק" שלו, ואז מעיינו וליבו יהיו עסוקים תדיר במחשבות מה אעשה שאוכל להרוויח בתורה יותר... ולכך אמרה הגמרא "לעולם יעסוק", כי כשיעשה האדם את עבודת ה' שהיא "העסק" שלו, אזי בוודאי יעשה ויצליח. וכמו שהחפץ חיים (על התורה ויחי עמ' פ"ח) על הפסוק (משלי ה, כא) "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא", מביא משל לאדם שמסר נפשו בעד כבוד המלך, ולכן העניק לו המלך אות הצטיינות לעונדו על חזהו, לאות כי המלך חפץ ביקרו. הן כמה שמח האדם באות זה, שהוא רק דבר גשמי. והנה הקדוש ברוך הוא נותן לכל אחד אות הצטיינות של ש"י עולמות, ולכל אחד יש לו אות אחר, והאות ניתן לפי רוב המסירות לעשות נחת למלך. וכשיעשה האדם את עבודת ה' שהיא "העסק" שלו והרווחים שלו ויסלק טענות היצר, שוב יוכל להגיע לידי מידה זו של הרגשת התענוג בלימוד.

ולכן, אדם אחרי שמבטל את העולם הזה, הוא זוכה ללמוד את התורה בשמחה, כי אז הוא מרגיש את התורה שהיא לבדה העסק שלו, ולכן לא אמרו חז"ל "לעולם ילמד אדם", אלא "לעולם יעסוק אדם", כי לא מספיק שילמד, אלא צריך שירגיש את התורה שהיא עסק שלו. וזהו מאמר שלמה המלך החכם מכל אדם (קהלת א, ב) "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל", רצונו לומר, שכל העולם הזה הוא הבל, ולכן אל תדחה את לימוד התורה ועבודת ה' לאחר כך, מחמת שכעת אתה עסוק באיזה דבר, כי העסק האמיתי שלך צריך להיות התורה, וכשתראה את התורה כמו עסק, ואת שאר הדברים כדברי הבל בעלמא, אזי תעשה ותצליח.

ויהי רצון שה' יזכנו ללמוד וללמד ולהתייגע ולעמול בתורה וידע האדם כי זה זכות גדולה להבין ולחדש בתורה, אמן כן יהי רצון.

"זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ" (כ, ח)

לענג ולקדש את השבת בתורה הקדושה

המגיד מדובנא זצ"ל (אהל יעקב פרשת ויקהל עמ' שכ"ח במהדו' חדשה תש"ע) המשיל את האנשים העסוקים ביום השבת לרדוף ולהשיג את תאוות האכילה ושינה, לעשיר שלרגל עסקיו הוצרך להעתיק משכנו מארצו וממולדתו למדינה אחרת רחוקה מאד. עברו הימים ואותו עשיר התגעגע עד מאד לשמוע את שלום בני משפחתו ואנשי עירו. אך מחמת מרחק המקומות והשיירות אינן מצויות מהכא להתם, לכך לא שמע דבר על מקומו. והנה, ביום מן הימים דפק על דלת ביתו "משולח" שהגיע מעיר מולדתו של העשיר, כדי לבקש ממנו נדבה. שמח עמו העשיר והכניסו לביתו בכבוד גדול, והחל לדרוש בשלומו של פלוני ושל אלמוני, כשברצונו לשמוע את כל החדשות על כל בני עירו. משנקפו הדקות התנצל הלה לפני העשיר, שלא יוכל להתעכב עוד בביתו ולדבר עמו על דברים של מה בכך, שהרי עשה את כל הדרך הארוכה מביתו להכא כדי לדפוק על בתי נדיבים ולאסוף כספי תרומות, שבהם יוכל לפרנס את בניו ובני ביתו, ואיך יבזבז את זמנו היקר בשיחות של הבל וסרק. שמע העשיר את טענתו והבין שהצדק עמו, לפיכך שאלו כמה כסף הוא מצליח לאסוף במשך שעה, והציע לתת לו מלוא הסכום כדי שבתמורתו יסכים לשבת אצלו, ולספר לו במשך כמה שעות על בני משפחתו ואנשי עירו. שש ה"משולח" להצעתו הנדיבה, והחלו לשוחח על הנעשה והנשמע בעירם. והנה כעבור כחצי שעה, אמר המשולח לעשיר, אחר שנוכחתי לראות את נדבת לבך, שהרי נתת לי סכום גדול כזה,

על כן אל יחר אפך ובודאי תמלא גם את משאלתי זו ותיתן לו מיטה מוצעת לישון עליה, כי עייף אנכי מטורח הדרך. הביט עליו העשיר בתמיהה... וכי לזאת פתחתי את כיסי כדי שתיתן תנומה לעפעפיך?! והרי כל רצוני בזה היה לשמע מפיו את כל הקורות בעירי, ושכור שכרתיך לכך בסכום כסף הגון, וכיצד תבקש לישן בשעה זו...

והנמשל מובן, לכך ממש דומה יום שבת קודש, ביום קדוש זה הקדוש ברוך הוא בא להיות עמנו, וכדי שנוכל להתקרב אליו ביום השבת, הוא "שילם" לנו ומשפיע עלינו ברכות לרוב, ולכן גם ציוה הבורא על איסור מלאכה, כי כביכול חפץ הקדוש ברוך הוא להשתעשע עמנו ושנבוא לידי דביקות בו יתברך שמו. ואילו אותו כסיל הבוחר לבלות את זמנו בשבת באכילה שתיה ושינה, תחת יגיעתו בעבודת ה', הרי הוא כאותו משולח שקיבל את הכסף כדי שיוכל לדבר עם הבעל הבית, ובאותה שעה הוא מבקש לישון ולנוח...

ומה מפליאים דברי הרב הקדוש החדושי הרי"ם זי"ע (אמרי הרי"ם שבת) שלמד בדרך קל וחומר, ומה המחלל את השבת במיתה, קל וחומר שהמקיים את השבת שתיתן בו חיות. דהיינו נודע (יומא עו.) שגדולה מדה טובה ממדת פורענות, ואם מציינו שהמחלל שבת דינו למיתה, הרי שהמקיים ושומר את השבת, קל וחומר שיקבל חיים. והעיקר, שימלא יומו ביום השבת על התורה ועל העבודה, אז יהיה שרוי יותר בברכת השבת.

"זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (כ, ח)

לכבד את השבת

רש"י (כאן) מבאר את המילה "זכור" [האות ז' בקמץ] שהיא לשון פעולה ללא התייחסות לפועל [בשונה מאילו היתה כותבת התורה, זכור כשהאות ז' נקודה בשוא, אזי היה זה לשון ציווי על האדם] וביאורה, תנו לב תמיד לזכור את השבת, היינו שאם נודמן לו במשך ימות השבוע חפץ יפה, ישמור אותו לשבת. עד כאן. והרי לנו שחפץ התורה שכל השבוע יהיה עסוק האדם סביב השבת, ויעשה הכל לכבודה.

הגמרא בשבת (ק"ט.) אומרת שמי שמכבד את השבת זוכה לעשירות, כי השבת היא מקור הברכה, וידוע הסיפור בגמרא (שם) על יוסף מוקיר שבת, שזכה לעשירות בזכות הקפדתו לכבד כראוי את השבת. עיין שם.

הסוחר המסרב

בעיר אמסטרדם שבמדינת הולנד, גר יהודי בעל מפעל גדול לשטיחים המכונה מר פרינס. בליל שבת כשכל המשפחה ישבה סביב שולחן השבת, נכנסה המשרתת ואמרה כי הגיע שליח מחצר המלוכה שרוצה לדבר בדחיפות עם מר פרינס. מיד הכניסו את השליח לחדר, והוא הסביר שבא בשליחות הנסיך הנדריך, המבקש לשלוח לארמון חמישה שטיחים כפי ההזמנה שרשומה בידו, כשיעודם לקישוט האולם למסיבה שתערך הלילה בארמון, ולפיכך השעה דוחקת, ויש לשלוח אותם מיד. מר פרינס מיד ענה בביטחון, שהוא מצטער, אך אין יכול למלאות את בקשת הנסיך, מכיון שעכשיו שבת, והשבת היא יום קדוש ליהודים. אם הנסיך רוצה לחכות עד אחרי השבת, בשמחה הוא ימכור לו את כל אשר יחפוץ. הפקיד התעקש שהמסיבה תערך היום ולא מחר... ומר פרינס שב והסביר שביום השבת הוא לא יכול לעסוק במסחר בשום פנים ואופן. למורת רוחו, הפקיד שב על עקבותיו, והמשפחה המשיכה בסעודת השבת. לאחר זמן קצר, חזר השליח ועכשיו היה בידו מכתב מהנסיך שבו הוא מבקש את השטיחים עכשיו, והוא מוכן לשלם עבורם פי שנים ואפילו פי שלושה ממחירם. בנוסף הזהיר, שאם לא יסכים למכור את השטיחים, הוא יכול למוחקו מרשימת לקוחותיו הקבועים... מר פרינס השיב לשליח, שהוא אינו יכול לכתוב חזרה לנסיך, אך מבקש למסור לו כך: אומנם חובתי לשמוע ולמלא רצונך, אך יש לי הוראה ממלך מלכי המלכים, יוצר הכל, והוא ציוה עלינו לנוח בשבת, ולכן אין ביכולתי למכור, ולא אחלל את השבת. השליח יצא נסער מאד, ומר פרינס דאג מה יעלה בגורלו, וכיצד יגיב הנסיך על דבריו. במוצאי שבת הגיעה הזמנה לכבוד מר פרינס בה כתוב, הינך מוזמן להתייצב לפני הנסיך ביום שני בשעה 10. כמובן שמר פרינס דאג, ולא ידע את פשר ההזמנה. המחשבות לא נתנו לו מנוח, שמא עונש חפץ להטיל עליו הנסיך, על שלא מילא את בקשתו. ביום ובשעה היעודה, נכנס לחדרו של הנסיך מפוחד ורועד. הנסיך מסתכל עליו בחיוך, וביקש את סליחתו על אי הנעימות שנגרמה לו, וכך מסביר את דבריו, בליל שבת ביקר אצלי ברוך נכבד, ודברנו על היהודים, הברון טען שאי אפשר לסמוך עליהם, כי את היהודים מעניין רק כסף... ואני, אמר הנסיך, התנגדתי לדבריו, ואמרתי שהיהודים נאמנים לדתם ולתורתם. החלטנו לבדוק זאת עליך ולהעמיד אותך בנסיון. שלחנו לביתך שליח ולא רצית למכור ולהפך מצוות דתך. ולכך הכפלנו ושלשנו את מחיר השטיחים, ואף איימנו שלא נחזור לקנות ממך, ושום דבר לא עזר, אתה נשארית בשלך והברון ראה שצדקתי. ועל כך אני מעריך אותך עד מאוד, וגם כל קניויותי מעתה יהיו אך ורק בבית מסחרך.

הקניין ששבת בשבת

הנגיד לייב לביוב, שרוב עסקיו היו בחו"ל, החליט יום אחד להשקיע בארץ, וקנה את קניין רמת אביב, בשווי של קרוב למיליארד דולר. הסעיף הראשון שכתב בחוזה הרכישה היה, שביום השבת הקניין סגור לגמרי. ראש העיר תל אביב דאז, חרה לו הדבר מאוד על "הכפייה הדתית" הנעשית בעירו, ופנה לבית המשפט שיכפו עליו לפתוח את הקניין בשבת. לייב לביוב הגיע לביהמ"ש ללא עורך דין, למרות שבכספו יכל לשכור סוללה של עורכי דינים. נשיא בית המשפט העליון דאז, פתח את הדיון ואמר, מר לביוב, הקניין שלך אינו ממוקם בבני ברק או בירושלים, גם ברדיוס של 5 קילומטר לכל צד של הקניין לא גר חרדי אחד, ואם כן אינך יכול לבוא לעיר תל אביב, לרכוש קניין מרכזי ולסגור אותו בשבת, זו כפייה דתית! קם לביוב ואמר דבר שהדהים את כל הנוכחים, וכה היו דבריו, אדוני השופט, תתאר לעצמך שהגיע לארץ הנשיא האמריקני קלינטון [שבאותם ימים הוא כיהן כנשיא ארצות הברית] כל הכבישים נחסמים וכל הארץ משותקת לכבודו. והנה הוא מבקש ללכת לאהרן ברק. מסיעים אותו לביתך, וכל הצוות חפץ לדעת מה חפצו ממך? הוא דופק אצלך בדלת, ואתה פותח לו. הוא ניגש אליך ומביא לך מתנה ואומר, זו המתנה הגדולה ביותר שלנו, שהיתה שמורה בכספת בארצות הברית במשך הרבה מאוד שנים, והחלטנו להעניק אותה לך, על כל המסירות שלך. האם יתכן שהיית משיב לו במילים "קח את המתנה שלך ותעוף לי מהעינים"? היש לך בושה גדולה מזו? המשיך לביוב ואמר, כבוד השופט, זה בדיוק מה שאתה רוצה שאני אעשה, בורא העולם אמר למשה רבינו (שבת י:) מתנה טובה יש לי בבית גזי ושבת שמה, זאת אומרת שהקדוש ברוך הוא הביא לעם ישראל מתנה גדולה, ואתה רוצה שאני אזרוק לו אותה בפרצוף? דע לך, שלא אעשה דבר כזה לעולם. סיים לביוב את דבריו וירד מהבמה. השופט שהיה מפורסם כרוף דת, התרשם מאוד מרצינות הדברים, והורה שהוא יכול לסגור בשבת. הקניין היה ברשותו כעשר שנים ובמשך אותן השנים, כל שנה התפרסם בעיתון הכלכלי גלובס, שהוא הקניין הכי רווחי במדינה.

בזכות השבת ניצלו חיי האחים פרחי

מעשה נורא אירע לפני זמן ונתפרסם לאחרונה על ידי בעלי המעשה האחים פרחי וכך היו דבריהם, ברשותנו חנות תכשיטים גדולה בויליאמסבורג, הכל החל בליל שבת, עת אנו סועדים סעודת שבת, צילצל הטלפון ולא הירפה, אולם אנו כמובן לא ענינו לטלפון, עד שהמתקשר השאיר הודעה בזכירה האלקטרונית שנשמעה ברחבי הבית, "הכספת שלכם פתוחה, עליכם להתייצב מיד בשערי החנות". היתה זו הודעת חברת השמירה שזיהו פעילות חשודה בחנות התכשיטים שבבעלותינו. הדבר עורר בנו חלחלה ורעדה, היות ובכספת זו היו מונחים אוצרות הזהב שלנו וגם של אחרים, ומה יהיה עתה? מיד אמר אחי אלברס, שמע נא, יום שבת היום, ולא אחלל את השבת, ולא אלך לחנות, ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם. אמרתי לו, גם אני לא אחלל את השבת. וניגשנו לסעודת השבת כאילו לא אירע מאומה. גם כשחברת השמירה שבה והשאירה הודעה שניה בשבת בבוקר, לא שמנו לב לכך, והמשכנו בסדר יום השבת כרגיל, תפילות וסעודות...

במוצאי שבת זירזו אותנו בני המשפחה, שנלך לבדוק מה נעשה ונשמע בחנותנו. החשנו פעמינו והגענו לשערי החנות בשעה 11:00 בלילה, ואכן, מיד נגלה לעינינו שוד ושבר, החלונות פרוצים היו, ושעוני הזהב ושאר תכשיטים אינם בנמצא, את הכל לקחו ובזזו גנבים שפלים. אמרתי לאחי, עתה אכנס לחדר הפנימי לבדוק מה נעשה בכספת, שם היה עיקר הכסף, ברוך ה' יש לי לב חזק ואינני מפחד להיכנס שמה, ואתה תמתין לי בחוץ, ותקרא פרקי שיר המעלות... נכנסתי לחדר הפנימי כשכולי רועד מפחד, חיל ורעדה יאחזון, וברוך ה' ראיתי שהכספת נעולה. מיד קראתי בקול גדול, שמע נא אחי היקר, הכספת נשארה בשלמותה. אך שמא פתחו הגנבים את הכספת דרך חדר השכנים, ועל כן אפתח את הכספת ואבדוק מיד את תכולתה. ידיי רעדו וכל גופי הזיע מרוב פחד, עד שכמעט ששכחתי את קוד המנעול, אבל ברוך ה' אחרי 10 דקות הצלחתי לפתוח את הכספת וראיתי שהכל שוכן ומונח בשלום על משכבו, על כן נעלתי אותה מיד.

באותו רגע הגיעו שוטרים, וגערו בנו מה אתם עושים כאן באמצע הלילה, אמרנו להם שאנחנו בעלי החנות, וכך וכך היה המעשה. ניגש אלי המפקד ושאל, ומדוע לא באתם הנה אתמול בלילה? אמרנו לו, יום שבתון אין לשכוח, אתמול היה אצלנו שבת, בו נשבות מכל מלאכה, ולא נחלל אותה אפילו במקום הפסד מרובה... שאל אותי השוטר, היש לך סולם בחנות? אמרתי הן. אמר לי, ניסים גדולים היו מנת חלקכם, עתה תעלה לגג ותראה במוחש את נס הצלתכם. עשיתי כמצוותו, ושם מצאתי שק מלא בכלי זיון, אקדח וכדורים... הסביר לו השוטר, הגנבים פרצו לחנות ומיד עלו לגג אשר מעל הכספת, כשבכוונתם להמתין שתבואו לחנות מחמת קריאת חברת השמירה, ובוודאי כשתכנסו

תמהרו לפתוח את הכספת לבדוק את תכולתה, וברגע שהכספת תהיה פתוחה, תיכננו לירות עליכם ולהורגכם על אתר, וממילא כל תכולת הכספת שנפתחה, תיפול לידיהם כפרי בשל, לקיים מה שנאמר "הרצחת וגם ירשת"...

אמנם הרוצחים המתינו לכם עד בוש, מהשעה 9 בלילה למשך כל הלילה, וכאשר הורה השעון על 6 לפנות בוקר, ולא באתם, התייאשו ושבנו לביתם כשהם נוטלים את אשר מצאו בחנות. אילו באתם אתמול בלילה, הן הייתם עושים כמעשיכם עתה, תחילה פותחים ובודקים את תכולת הכספת, והם היו יורים עליכם על אתר, והייתם נופחים את נשמתכם באותו רגע. בזכות השבת ניצלתם ממוות וודאי, לחיים טובים ולשלום...

"כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכוּךָ יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ" (כ, יב)

כבוד אב ואם סגולה לפרנסה ולהצלחה בחיים

כתב בספר אמונה שלימה (נקר, ואתחנן עמ' קכ"ט והלאה) כל אחד מאתנו מחפש וחפץ בסגולה להצלחה בחיים ושיהיה לו פרנסה טובה ובריאות וכל טוב. והנה תורתנו הקדושה כתבה לנו במפורש, את העצה והסגולה הטובה ביותר לחיים טובים גם בעולם הזה, והיא (דברים ה, טז) "כבד את אביך ואת אמך, כאשר צוך ה' אלהיך, למען יארכוון ימך, ולמען ייטב לך, על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך".

ומבאר רבנו בחיי (שם) "ולמען ייטב לך" לומר, שיהיו חייו טובים. והוא שכר המצוה בפירותיה בעולם הזה. עד כאן. הנה שכתוב בתורה במפורש שבזכות מצות כיבוד אב ואם "ייטב לך" ופירושו שיהיו לך חיים טובים. וסיום דבריו "הוא שכר המצוה בפירותיה", כוונתו לדברי המשנה (פאה פ"א מ"א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא וכו', כיבוד אב ואם. הנה שאף במשנה מובטח הדבר. עוד הוסיף רבנו בחיי בפירושו על פסוקנו שחביבה מצות כבוד אב ואם לפני מי שאמר והיה העולם, ששקל כבודו לכבודו, בכך שסמך את מצות שמירת השבת שהיא כבודו יתעלה, למצות כיבוד אב ואם. כל העולם כולו של הקדוש ברוך הוא, ואין הקדוש ברוך הוא מבקש מן האדם רק שיכבד אביו ואמו, וכשמכבדם, הרי זה כאילו מכבד את הקדוש ברוך הוא.

ומבאר במדרש (תנא דבי אליהו רבה פרשה כ"ד ד"ה זכור את) בשם אליהו הנביא, כל המבקש ימים ושנים ועושר ונכסים וחיים בעולם הזה, וחיים ארוכים לעולם הבא, יעשה רצון אביו שבשמים ורצון אביו ואמו.

ונמצא שהמכבד אביו ואמו, הקדוש ברוך הוא משלם לו שכרו בעולם הזה ובעולם הבא, וזוכה לפרנסה טובה וישועה.

מעשה דמא בן נתינה

הבטחה זו נתקיימה במלואה אצל דמא בן נתינה, אפילו שהיה גוי, כדאיתא במסכת קידושין (לא). אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר, עד היכן כיבוד אב ואם? [עד היכן צריך לנהוג כבוד באב ואם] אמר להם, צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון, ודמא בן נתינה שמו. בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר, ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם, יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם [תמורת הפרה האדומה], אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא. עד כאן דברי הגמרא. הרי רואים אנו מכאן מה גדול שכרו של המכבד אב ואם, ששני דברים יקרים ונחשבים ביותר אצל עם ישראל, הם פרה אדומה ואבן החושן, נודמנו אצל גוי זה, משום שהיה מכבד אביו ואמו.

ומסיימת הגמרא, ואמר רב חנינא, ומה מי שאינו מצווה ועושה כך [אם ראינו בגוי שאינו מצווה בכיבוד אב ואם, כך. קל וחומר...], מצווה ועושה על אחת כמה וכמה. דאר"ח גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

אמו של ר' ישמעאל היתה רוחצת רגליו ושותה המים

התוספות בקידושין (לא: ד"ה ר' טרפון) הביאו בשם הירושלמי, דברים נפלאים על אופן כיבוד אם של התנאים, וזה לשונם: יש בירושלמי (קידושין פ"א ה"ז), פעם אחת אמיה דר' טרפון איבדה פזמקי דידה [גרבים שלה] בחצירה, ויצתה ממיטתה לבקשו. ושם ר' טרפון ידו תחת רגליה על הקרקע, שלא תטנף רגליה, והיתה דורסת על ידיו. ועוד איתא בירושלמי, דאמיה דר' ישמעאל, כל שעתא ושעתא דהוה אתי רבי ישמעאל מבי מדרשא, היתה רוחצת את רגליו, והיתה שותה את המים. כששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך, היה מסרב בדבר. עד שבאת לפני חכמים והיתה קובלת על ר' ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד אב ואם. ונבהלו חכמים בדבר, ושאלו לרבי ישמעאל, וסיפר להם המעשה, וצוו לו שיניחנה לעשות רצונה, ובענין זה הוא כיבוד.

וביאר זאת מו"ר הגרב"ץ אבא שאול זצוק"ל ע"פ דברי רבנו האר"י שלכל אדם יש שורש מצוה, ושורש נשמת ר' טרפון היה מצות כיבוד אב ואם, וזה מה שאמרו בירושלמי (שם) שפעם חלה ר' טרפון ואמרה אמו התפללו עליו כי אין מי שמכבד כמותו הורים, ואמרו לה, לא הגיע לחצי כיבוד אב של עשו, ע"ש. וביאר שהענין הוא משום שזה שורש נשמתו ואם היה מתקן את המצוה הזו היה מסתלק מעולמו, ולכן אמו האריכה ימים. ע"כ (בשם הגר"א טהרני שליט"א).

המכבד את אביו ואמו זוכה לישועה

מובא בספר מאה שערים (לרבנו אליהו ב"ר אלקנה קפסאלי שער ט'), שכל המכבד את אבותיו, הקדוש ברוך הוא זוכרו לטובה, ואינו שוכחו לעולם. ובתנא דבי אליהו (פרק ט"ז) כתוב על נח, שבזכות שהיה מכבד אביו ואמו ודאג לכל צרכיהם, זכה שהקדוש ברוך הוא זכרו לטובה וכמו שנאמר (בראשית ז, א) "כי אותך ראיתי צדיק לפני", וניצול מהמבול. דוד המלך בזכות שהלך בשליחות אביו, להביא אוכל לאחיו, התגלגל לידו הזכות להתחתן עם בת שאול המלך.

המכבד את אביו זוכה לזרע של קיימא ובנים צדיקים

במדרש (תנחומא קדושים סי' ט"ו) על הפסוק (איוב מא, ג) מי הקדימני ואשלם, אמר הקדוש ברוך הוא, מי הוא שהקדים כבוד לאביו ולא נתתי לו בנים? ומכאן אמרו חז"ל (מדרש תלפיות אות א' ערך אם ואם), שהמכבד את אביו, הקדוש ברוך הוא נותן לו בנים שיכבדוהו, מידה כנגד מידה.

כתב הפלא יועץ (ערך כיבוד אב ואם), כל מי שמקפיד על כיבוד אב ואם, יזכה לאריכות ימים ושנים טובות בעולם הזה ובעולם הבא (ככתוב בתורה שמות כ, יב), ויצליח בכל ענייניו, ומידה כנגד מידה לא בטלה, ואוכל פירות בעולם הזה, שאף הוא יזכה לבנים הגונים, שישמחוהו בחכמתם ובתורתם. ויכבדוהו מאוד גם לעת זקנותו, ועוד ברכות וטובות מאת ה' יתברך.

הזוהר הקדוש אומר, שבכלל מצות כיבוד אב ואם היא שהבן יאהב את אביו ואת אמו, אהבה עזה בלב, יותר משאובה את עצמו, אהבה אמיתית. ויהיה חשוב בעיניו לעשות את רצון אביו ואמו יותר מכל הדברים שבעולם. אם ראה הבן את הוריו שהם בצער ודאגה מאיזה עניין, מצוה רבה לדבר על ליבם דברי ריצוי ופיוס, כדי להרגיעם, ולשמחם וליישב את דעתם. שיהיו שמחים, שקטים ושאננים.

רבי חיים וורמזי הסבא של המהר"ל מפראג, היו לו שלושה בנים, וחשקה נפשם ללמוד אצל הגאון המהרש"ל בפולין. נתן רשות לשני בניו לנסוע ללמוד, והבכור רבי בצלאל נשאר לשמש אותו. כשחזרו הבנים מלאים בתורה, כאב מאד לבנו רבי בצלאל, למה לא הניח גם לו לנסוע ללמוד איתם, וברכו אביו מאחר ששימשת אותי בשנים הללו, יתן לך ה' בשכר זה שיצאו ממך ארבעה בנים שיאירו את העולם. וכן היה, שיצאו ממנו ארבעה גאוני עולם, ואחד מהם היה המהר"ל מפראג. וכן מסופר על אשה צדקת שהודיעו לה הרופאים לאחר שש עשרה שנות עקרות, שאין לה סיכוי יותר לילדים, ויצאה לרפת בחצר לבכות כדי שלא לצער את אביה. כששמע על כך, התרגש והבטיח לה שבזכות זה, תזכה לבן שיאיר את עיני ישראל. ואכן תוך שנה זכתה לחבוק בן, הלא הוא פוסק הדור מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל. **ומספרים** על החזו"א כי פעם אחת בעת שבחן ילדים ניגש אליו אחד הילדים ושאלו איך הרב נהיה חזון איש והצליח? החזון איש שהה במחשבה שניות קצרות והשיב לו בזכות כיבוד אב ואם.

בזכות כבוד אב ואם זוכה לרפואה שלימה ואריכות ימים

האור החיים הקדוש (בפסוקנו) אומר, שכל מצוה היא סגולה מיוחדת לאיזה עניין, ומצות כיבוד אב ואם, סגולתה היא אריכות ימים וחיים טובים. חוץ מהשכר השמור לו בעולם הבא, כיון שבמצוה זו התורה הבטיחה במפורש חיים טובים וארוכים בעולם הזה, ככתוב (כאן) "כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך". ובדברים (ה, טז) התווספה ההבטחה "ולמען ייטב לך". ומה יש לנו יותר מהבטחה זו של בורא עולם.

וכך אמרו חז"ל (מדרש משלי פרשה ט"ז סי' ל"א) יוסף הצדיק, מתוך שעמד והתחזק בכבוד אביו במצרים, זכה לעטרת שיבה, שנאמר (בראשית נ, כג) וירא יוסף לאפרים בני שלשים וגו'. הגאון רבי חיים פאלג'י זכה לאריכות ימים מופלגת ואמר שזכה לכך בזכות שטיפל בהוריו המבוגרים אפילו שכבר נשתבשה דעתם.

ולכך צריך הבן לדעת, כי אף שלפעמים צריך לשמש את אביו ואמו כמעט בכל היום, ופעמים שלא נותר לו זמן לעצמו, והיצר גורם לו להתרעם על כך, ידע נאמנה, כי יקבל כפל כפלים אריכות ימים ושנים טובות, ויספיק להשלים כל מה שצריך.

המכבד את אביו ואמו זוכה למחילת עוונות

בתנא דבי אליהו (רבה פרשה כ"ד ד"ה זכור) כתוב, למה נסמכה מצות כיבוד אב ואם למצות שבת? ללמדך שכל זמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אין חטא של חילול השבת ולא כל שום חטא בא על ידו [דהיינו ששומרים עליו משמים שלא ישל בחטא בלי כוונה] ואם חטא, נמחל לו, שנאמר (ישעיה נו, ב) אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם מחללו, אל תקרי מחללו, אלא מחול לו. ובספר לב טהור מובא, כל המכבד את אביו ואמו מוחלין לו על כל עוונותיו. **השולחן ערוך** (יו"ד ריש סימן ר"מ) פסק, צריך לזהר מאד במצות כיבוד אביו ואמו ובמוראם. עד כאן. אין גבול למצות כיבוד אב ואם, כל אדם מיישראל חייב לכבד את הוריו, בין קטן בין גדול, בין בחור בין בעל אשה ובנים, ואפילו זקן מופלג מאוד בשנים, חייב בכבוד אביו ובכבוד אמו, וכתב הרמב"ם (ממרים פ"ו הי"א) אפילו אביו רשע ובעל עבירות חייב הבן בכבודו.

זוכה לכל המעלות בגן עדן

רבי יהושע בן אלם (הובא בבא"ח ח"ב הקדמת שופטים משם ספר סדר הדורות), כל ימיו למד תורה בקדושה וטהרה, והיה ראש ישיבה גדולה. אמרו לו בחלום, שמח בלבבך, שאתה וננס הקצב, תהיו יחד בגן עדן. מושבו ומושבך יחד, חלקו וחלקך שווים כאחד. הלך רבי יהושע אל ננס הקצב, ואמר לו שאלה לי אליך, אמור נא לי, מה מעשיך ומה מלאכתך? אמר לו, אדוני, קצב אני, ויש לי אב ואם זקנים, ואינם יכולים לעמוד על רגליהם, ובכל יום ויום אני מלבישם ומאכילם ורוחצם בידי. מיד עמד רבי יהושע ונשקו על ראשו ואמר לו, בני, אשריך ואשרי גורלך, ומה טוב ומה נעים. ואשרי חלקי, שזכיתי להיות חברך בגן עדן! רואים מזה, שעל ידי כיבוד אב ואם, יכולים להגיע לשיא המעלות בגן עדן ובעולם הבא.

ביאור ההפטרה

הקשר בין ההפטרה לפרשה

בהפטרה מסופר על מראה המרכבה שראה ישעיה, וזה מעין הפרשה המסופר על מתן תורה ועל המראה שראו ישראל.

תוכן ההפטרה

הנביא ישעיה מתאר את מראה הנבואה שראה, שה' יושב על כסא רם ונשא, ורגליו ממלאים את ההיכל, לדון את עוזיהו על שנכנס להקטיר קטורת.

גם ראה את השרפים שמשבחים את ה'. וכיון שראה את כבוד ה' חשב שחייב מיתה כי אינו ראוי וגם את עם ישראל קרא "עם טמא שפתיים", וכיון שקרא כן לעם ישראל עף אליו אחד מן השרפים ובידו גחלת ונתנה על פיו לכפר על מה שדיבר לא טוב על ישראל.

בורא העולם הטיל עליו שליחות ללכת לישראל ולהוכיחם, על שאוטמים את לבם וממאנים לשמוע בקולו. **הנביא** שואל עד מתי יהיה לבם אטום מלהבין? וה' עונהו עד אשר תשאר הארץ שוממה מבלי בניה, אז ישוּבו אל ה' כמו כן הודיע לו שפורענות זו לא תגיע עתה אלא אחרי עשרה מלכים שימלכו בירושלים, שאז תבוא פורענות גדולה על ישראל שיבוערו מן העולם וישארו רק הקדושים והטהורים.

ישעיה פרק ו'

בְּשַׁנַּת מוֹת [א] הַמֶּלֶךְ עֲזִיָּהוּ כשנצטרע על שנכנס להיכל להקטיר קטורת והמצורע חשוב כמת (מ"ד) **וְאֶרְאֶה**

עיונים והארות

א. בשנת מות - וכי מת היה, אלא שנצטרע, ומצורע חשוב כמת,

בראיית השכל (מלבי"ם - בבה"ט) א"נ במראה הנבואה (ע"פ רד"ק) **את־אֲדֹנָי** והוא כביכול **ישב על־פסא רם ונשא וְשׁוּלָיו** שולי המעיל ורגליו **מְלֵאִים** ממלאים (מ"צ) **את־הַהֵיכָל** שהוא בית המקדש (רש"י): **בְּשָׂרְפִים** מלאכים **עֹמְדִים מִפְּעַל לֹו** סמוכים לו בשמים לשמשו (רש"י) **שֵׁשׁ כְּנָפִים יֵשׁ כְּנָפִים לְאַחַד** לכל אחד ואחד [ב] **בְּשָׂתַיִם | יְכֶסֶה פָּנָיו** שלא יביט בשכינה **וּבְשָׂתַיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו** שלא להזכיר מעשה העגל כי כף רגליהם ככף רגל עגל **וּבְשָׂתַיִם יְעוֹפֶף** יעוף בשליחות הבורא יתברך (מ"ד): **וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה** כל שרף נוטל רשות זה מזה לומר קדוש כאחד שלא יקדים אחד את השני **וְאָמַר** הקול יוצא מבין כולם כאחד [ג] **קָרוּשׁ | קָרוּשׁ**

עיונים והארות

השרת אומרות שירה בכל יום ויום, אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש קדוש, ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צביאות. תניא חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל יום ובכל שעה שירצו, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום, ואמרי לה פעם אחת בשבת, ואמרי לה פעם אחת בשנה, ואמרי לה פעם אחת ביובל, ואמרי לה פעם אחת לעולם. וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, דכתיב שמע ישראל ה' אלקינו, ומלאכי השרת אינם מזכירין אלא לאחר שלש תיבות, קדוש קדוש קדוש ה' צביאות, ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל שירה למטה, שנאמר ברוך יחד כוכבי בקר, אלו ישראל, והדר ויריעו כל בני אלקים.

למלאכים נתן קדושה אחת, שנאמר בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא, ולישראל שתי קדושות, שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים. רבי אבין אמר משל למלך שהיה לו מרתף של יין והושיב בו שומרים, מהם שכורים מהם נזירים. לעת ערב בא ליתן להם שכרם, והיה נותן לשכורים שני חלקים ולנזירים חלק אחד, אמר אלו שכורים הם ודרכם לשתות יין, אבל אתם נזירים ואין דרככם לשתות יין, לפיכך אני נותן לאלו שני חלקים ולכם חלק אחד. כך העליונים שאין להם יצר הרע דיין להם בקדושה אחת, ולתחתונים שיצר הרע שולט בהם שתי קדושות (חולין נ"א).

ר' אבין אמר חורי, משל לבני מדינה שעשו שלש עטרות למלך, מה עשה, נתן אחת בראשו ושתים בראש בניו. וכך מלאכי השרת מכתירין שלש קדושות, דכתיב וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש, מה הקב"ה עושה, נותן אחת בראשו כי קדוש אני, ושתים בראש בניו ישראל, דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים, תרתי. א"ר יהושע בן לוי אסור לו לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה, שנאמר מלא כל הארץ כבודו (קדושין ל"א).

וקרא זה אל זה - מסכים לדעות המחקרים והמקובלים שהמלאכים כל אחד נשפע מחברו, וכאילו השיג כי הזמינו זה את זה להשכיל גדולת יוצרם וקדושתו... קדוש - כנגד ההנהגה הטבעית אמר קדיש על ארעא, כי עיקרה בארץ, ונגד הנסית אמר קדיש בשמי מרומא, ונגד עצמותו מצד עצמו אמר קדיש לעלם, שגם טרם כל יציר נברא קדושתו לא תשתנה. (מלבי"ם).

שנאמר אל נא תהי כמות. ושוליו מלאים את ההיכל - אלו פ' כהנים שהיו עם עזיהו, ואין שוליו אלא כהנים, שנאמר על שולי המעיל. שרפים עומדים, שעתידה האש לשרוף את עזיהו, כשם ששרפה לקרח ועדתו. ממעל לו - מן המעל שמעל ואמר לו צא שמעלת, והארץ פתחה פיה לבלעו, שנאמר ונסתם גיא הרי כי יגע גיא הרים אל אצל... אמר לו ולא יהיה כקרח וכעדתו, מה אתה עושה לו, כמו שצרעתי את ידך, כאשר דבר ה' ביד משה לו (ילק"ש) (ילמדנו).

ב. שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד. שרפים עומדים - שנים שרפים עומדים, אחד מימינו ואחד משמאלו. שש כנפים לאחד, בשתים יכסה פניו שלא יביט בפני השכינה, ובשתים יכסה רגליו, דכתיב וכף רגליהם כף רגל עגל, שלא יביטו פני השכינה, ובשתים מעופפים ומעריצים ומקדישים שמו הגדול, זה עונה זה קורא, זה קורא זה עונה... והחיות עומדים אצל כסא הכבוד ואינם יודעים מקום כבודו, ועומדות באימה וביראה ברתת ובזיע שלא יאכל אש אכלה אש לאשן של מלאכים, ומזיעת פניהם נהר של אש מושך לפניו, שנאמר נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי, וגומרות ועונות ואומרות כל מקום שכבודו שם, ברוך שם כבוד ה' ממקומו (פרד"א).

שש כנפים שש כנפים לאחד. אמרו רבותינו בתלמוד: כתוב אחד אומר: "שש כנפים שש כנפים לאחד", וכתוב אחד אומר (יחזקאל א, ט): "וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם?" לא קשה, כאן בזמן שבית המקדש קיים, כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול נתמעטו כנפי החיות. איזה מהן התמעטו? - אמר רב חננאל אמר רב: אותן שאומרות שירה בהן (חגיגה ג).

והסבירו המפרשים שהנה בפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", יש בו שש תיבות, והיה כתוב על הכנפיים כסדר מלמעלה למטה על כל כנף תיבה אחת, נמצא שעל כנפיים האמצעיים היה כתוב: "כבוד מלכותו", לכן אנו אומרים בתפילה: "גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה", שהוא שני כנפיים האמצעיים ותשלח לנו את אליהו הנביא (דברי אליהו).

ג. וקרא זה אל זה ואמר - מלמד שהמלאכים מכבדין זה את זה זה אומר לחברו פתח אתה לומר, שאתה גדול ממני. ויש אומרים כתות הן, אחת אומרת לחברתה פתחי את שאת גדולה ממני (אגדת שמואל).

קדוש קדוש קדוש - א"ר חנינא אמר רב שלש כתות של מלאכי

קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מקודש ומרומם בעולם המלאכים, בעולם הגלגלים, ובעולם השפל **מְלֵא כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ** כבודו מלא בכל הארץ (מ"ד) ואין מקום ריק ממנו: **דַּ וַיִּזְעַן** היו נעים **אֲמוֹת הַסְּפִיִּים** מזוזות הפתח של ההיכל **מִקּוֹל הַקּוֹרָא** מחוזק קול קריאת המלאכים **וְהַבֵּית הַהֵיכָל יִמְלֵא עֵשָׁן** נתמלא עשן (מ"ד): **ה וַאֲמַר אֲוִי-לִי כִי-נִדְמִיתִי [ד] אהיה כדומם [ענין שתיקה - והנאבד מן העולם הוא מושתק (מ"ז)]** כי פחד שימות ויכרת על שהסתכל בשכינה **כִּי אִישׁ טָמֵא-שִׁפְתָּיִם אָנֹכִי** ואיני ראוי וכדאי לזה מצד מעשי **וּבַתּוֹךְ עִם-טָמֵא שִׁפְתָּיִם** וגם לא מצד מעשה העם (כי הוא מלא ומסובב בעבירות. ת"י) אשר **אָנֹכִי יֹשֵׁב** בקרבו, וא"כ מגיע לי למות **כִּי אֶת-שְׁכִינַת הַמַּלְאָךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי** (מ"ד): **ו [כיון שדיבר על עם ישראל, נענש, ולכן] וַיַּעַף אֵלַי עָף וּבֵא אֵלַי אַחֲרַי מִן-הַשְּׂרָפִים [ה] וּבִידוֹ רִצְפָה גַחְלֹת בְּמַלְקָתָיִם** בצבת, ואת גחלת זו **לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ שְׁבַעזָרָה (רש"י): ז וַיִּנְעַע** השרף נגע הגחלת **עַל-פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִנְעַע זֶה עַל-שִׁפְתָּיךָ** וזה העונש שקבלת בכיות הגחלת הוא כפרה בשבילך **וְסָר עֲוֹנֶךָ** במה שאמרת בתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב **וְחָטָאתְךָ תִּכְפֹּר** (מ"ד): **ח וַאֲשַׁמַּע אֶת-קוֹל אֲדָנָי [ו] אֲמַר אֶת-מִי-אֲשַׁלַּח** לדבר דברי ישראל **[ז] וּמִי יִלְדֶּ-לָנוּ**

עיונים והארות

המעלה (כוכב מיעקב).
ה ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה. ויעף אלי - א"ר אלעזר בר אבינא, גדול הנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל, דאלו במיכאל כתיב, ויעף אלי אחד מן השרפים, ואלו בגבריאל כתיב והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף. ומאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא, אתיא אחד אחד, כתיב הכא ויעף אלי אחד, וכתיב התם במיכאל, והנה מיכאל אחד מן השרים בא לעזרני. תנא מיכאל באחת, גבריאל בשתיים, אליהו בארבע, מלאך המוות בחמשה, ובשעת המגפה באחת (ברכות ז).
ו ואשמע את קול ה' - מנשה הרג את ישעיהו, אמר רבא מידן דיינייה וקטליה, אמר לו משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי, ואתה אמרת ואראה את ה', משה רבך אמר כה' אלקינו בכל קראנו אליו, ואתה אמרת דרשו ה' בהמצאו. משה רבך אמר את מספר ימין אמלא, ואתה אמרת והוספתי על ימין. אמר ישעיה ידענא ביה דלא מקבל מיני, אי אמיןא ליה אשויה מזיד, אמר שם איבלע בארזא. אתייה לארזא ונסריה, כי מטא להדי פומיה נח נפשיה, משום דאמר ובתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב, חמון דמיה נגיד, היינו דכתיב וגם דם נקי שפך מנשה מאד עד אשר מלא את ירושלים מפה לפה, וכי אפשר לבשר ודם למלא את ירושלים פה לפה מדם נקי, אלא שהרג את ישעיהו שהיה שקול כמשה, וכתיב בו פה אל פה אדבר בו (במזות מ"ט).
ז ועיין שער הפסוקים ספר ישעיה על הפסוק ואשמע את קול אדני אומר את מי אשלח ומי ילך לנו וז"ל: ענין שינויים אלו, כי תחלה אמר לשון יחיד, ולשון שליחות. ואח"כ אמר בלשון רבים, ולשון הליכה, כמש"ה את מי אשלח ומי ילך לנו. אבל הענין הוא כמ"ש בזוהר, כי ירמיהו כלו תוכחה, וישעיה, חציו נחמה, וחציו תוכחה. והנה השי"ת היה רוצה לשלוח את

ד. ואומר אוי לי כי נדמיתי - כיון שראה מלאכי השרת מקלסין להקב"ה ולא שתף קלוסו עמהם התחיל מיצר על הדבר, כי איש טמא שפתיים אנכי, שאלולי שתפתי קלוסי לקלוס שלהם הייתי חי וקיים לעולם כמותם, היאך היה לי שדוממותי. עם שהוא עומד ומשתומם על הדבר הוציא דבר יתר מפיו, ובתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב, אמר לו הקב"ה, על שאמרת כי איש טמא שפתיים אנכי שרא לך, שאתה משליט בעצמך, שמא בבני היית שליט שאמרת ובתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב. מיד נטל את שלו, שנאמר ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו גחלת אין כתיב כאן, אלא רצפה, מהו רצפה, א"ר שמואל בר נחמני רצף פה שאמרה דלטוריא על בני (פסיקתא רבת).
ואומר אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתיים אנכי, דברי הכתוב יובנו על פי משל: כפרי אחד שהיה בור ועם הארץ, היה בקי בלוח השנה והיה יודע מתי יחולו ראשי חודשים והמועדים, והיה מחשיב עצמו למדן כיון שיתר אנשי הכפר לא ידעו זאת. אולם כשבא לעיר וראה שם את הלמדנים שמתפלפלים בהלכה והוא לא הבין את אשר הם מדברים, הבין את ערכו הדל ופחיתותו.
והנמשל, ישעיה הנביא בראותו שהוא בין אנשים פשוטים חשב עצמו לאדם ברום המעלה ויקר המציאות, אבל לאחר שנפקחו עיניו במראות הנבואה וראה את כבוד אלקי ישראל על כסא רם ונשא ושרפים עומדים ממעל לו, נוכח שהוא לא חשוב כל כך כפי שחשב בתחילה.
וזהו שאומר הכתוב: "ואומר אוי לי כי נדמיתי" - היה נדמה בעיני שאני יקר המציאות, "כי איש טמא שפתיים אנכי ובתוך עם טמא שפתיים אנכי יושב", והטעות הזאת נתברר לי רק עתה, "כי את המלך ה' צבאות ראו עיני" - וממילא נתברר לי שאני לא ברום

כאילו נמלך עם השרפים **וְאָמַר הַנְּנִי** אני מוכן ללכת (מ"ד) **שְׁלַחְנִי** אם תרצה בכך (מלבי"ם): **ט וַיֹּאמֶר לְךָ וְאָמַרְתָּ לְעַם הַזֶּה שְׁמָעוּ שְׁמוֹעַ** הלא אתם שומעים דברי מפי הנביאים **וְאֶל־תְּבִינּוּ** ואינכם נותנים לב להבין **וְרָאוּ רָאוּ** רואים את נפלאותי **וְאֶל־תִּדְרְעוּ** ואינכם שמים לב לדעת ולהכיר בהם (מ"ד): **י הַשֶּׁמֶן לִב־הָעַם הַזֶּה [ח]** היצה"ר בפיתויים שלו גרם שלב העם השמין ונאטם ולא ירצו להבין **וְאֶזְנֵי הַכֹּהֲנִים** והכביד את אוזניו שלא ישמע **וְעֵינָיו הִשְׁעָה** שם על עיניו טיח והסיר אותם מלראות **פֶּן־יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאֶזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יִבִּין** שלא עשה את הטוב **וְשָׁב וְרָפָא לוֹ** יבא לו בזה רפואת הנפש, ואין דעת היצה"ר נוחה בזה (מ"ד): **יא וְאָמַר עַד־מָתִי אֲדַנִּי** יהיה ליבם אטום מלהבין **וַיֹּאמֶר** עד שיבא עליהם פורענות וילכו בגולה **עַד אֲשֶׁר אֶם־שָׂאוּ יִשְׂאָרוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב** שוממים (רש"י) **וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהֶאֱדַמָה תִּשְׂאָה** תחרב (ת"י) ותהיה **שְׂמָמָה: יב וְרַתַּק יְהוָה אֶת־הָאָדָם** ה' יגלה את ישראל שנקראים אדם לארצות רחוקות **וְרַבָּה הֶעֱזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ** וזמן מרובה תהיה הארץ עזובה מהם: **יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירֶיהָ** עוד בה ימלכו עשרה מלכים לאחר מות עוזיהו (מ"ד) **וְיֹשְׁבֵיהָ וְהִיתָה לְבַעַר** ואחרי עשרת המלכים הארץ תהיה לכליון [ט] **כִּאֲלֹה וּכְאֵלֹן [אילני סרק. מ"ז]** שבימי הסתיו **אֲשֶׁר בְּשַׁלְלַתָּ** עת שמשליכים העלין מעט מעט, כן הרשעים שהם הקליפות והעלין יכלו מעט

עיונים והארות

בישראל, אמרתי לו בני, מפני שקבל עליו עול מלכות שמים בשמחה, שנאמר ואשמע את קול ה' אומר וגו' ואומר לך ואמרת לעם הזה וגו', ואומר השמן לב העם הזה וגו', וכי תעלה על דעתך שאין הקב"ה חפץ בתשובתן של ישראל חס ושלום, אלא למצא מהם קורת רוח... אמר לי רבי לכמה שנים נתנבא ישעיהו כל אותן הטובות והנחמות, אמרתי לו אילו עשו תשובה מחיבתן היה הקב"ה בונה להם בית האחרון מיד באותה שעה, ועל אחת כמה וכמה שהיה מחבקן ומנשקן ומגפפן ומושיבן בחיקו לעולם ולעולמי עולמים (תד"א ט"ז).

ט. ועוד בה עשריה ושבה והיתה לבער. רבינו האר"י זצ"ל כתב (שער הכוונות דרושי ר"ה הקדמה), דבכל יום מעשרת ימי תשובה מכפר אותו יום כל ימי חייו, [כלומר תשובת יום ראשון בשבוע של עשרת ימי תשובה, מכפרת על כל יום ראשון שבשבוע של כל ימי חייו, וכן על זה הדרך וכו']. עיי"ש. הרי דבעשרת ימי תשובה מכפרים על כל ימי חייו. והטעם [כמו] שכתב הרמ"ק ז"ל (פרדס רמונים שער י"ג פ"ג). דבעשרת ימי תשובה מאירים י' ספירות דבינה. ויש כח לכפר על כל השנים [שעברו], ואין רשות לשבעים שרים [לפצות פה].

ובזה פירשתי מאמרם ז"ל (ילקוט ריש ישעיה רמז שפ"ט) [על פסוק] 'ועוד בה עשריה'. [שדורש על עשרת ימי תשובה], שאם עשיתם תשובה בעשרת ימי תשובה, 'ושבה והייתה לבער'. אם יש בכם כמה עבירות, אני מבערם מן העולם, רצה לומר מכל השנים שעברו. (חדרי בטן, קיצור שבת תשובה תקס"ו אות ל' ל"א)

ישעיה, לשתי בחינות אלו, על התוכחה לישראל, ועל הנחמה אם יהיו טובים. וכנגד הנחמה אמר, את מי אשלח, כי על הטובה הוא מכנה שמו עליה, כי הוא המשלח, ולכן נזכר בלשון שליחות. גם נאמרה בלשון יחיד, אשלח, יען כי הוא האל הטוב היחיד, פועל הטובות. וכנגד התוכחה אמר, ומי ילך לנו, כמו שהולך מעצמו, בלי משלח, כי אין הקב"ה מזכיר שמו על הרעה. וג"כ לכן אמר, ומי ילך לנו בלשון רבים, כי דבר התוכחה, הוא מן כל ב"ד עליין יחד, ואין הקב"ה נזכר יחידי בענין התוכחה: ויען ישעיה הנביא ע"ה ואומר, הנני שלחני בשליחות טובה, בענין הנחמות, ולא של תוכחות. אז ענהו ה', כי בפעם הזאת היה מוכרח ללכת לענין התוכחות, ולכן ויאמר לך ואמרת אל העם הזה, שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו השמן לב העם הזה, כי הם כלם דברי תוכחות, ולכן הזכיר בה לשון הליכה, לך ואמרת, ולא לשון שליחות:

ח. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע. - אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שמקרת גזר דינו של אדם, שנאמר השמן לב העם הזה וגו', אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא קודם גזר דין, אמר ליה ושב ורפא לו כתיב, איזהו דבר שצריך רפואה, הוי אומר זה גזר דין, מיתבי השב בינתים מוחלין לו, לא שב בינתים אפילו הביא כל אילי נביות אין מוחלין לו, לא קשיא הא ביחיד הא בצבור. מה ראו לומר תשובה אחר בינה, דכתיב השמן לב העם הזה וגו' ולבבו יבין ושב ורפא לו (ר"ה י"ז).

פעם אחת הייתי יושב בבית המדרש הגדול שבירושלים, ובא תלמיד ושאל לי כבן שהוא שואל את אביו, אמר לי, מה שנתנה ישעיהו מכל הנביאים שנתנבא כל הטובות והנחמות

ישראל בצרוף אחר צרוף, אבל **מִצֵּבֶת** הגזע והשורשים הנשאר **בָּם** יהיה **זֶרַע קֹדֶשׁ מִצֵּבֶתָהּ** והיינו הצדיקים שישובו לה' בכל ליבם ישארו (רש"י):

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. כמה שמות היו ליתרו ומה הם? ומה משמעות כל שם? ומה י"א על השם רעואל?
תשובה
- ב. ויצילני מחרב פרעה - הסבר איך הייתה ההצלה?
תשובה
- ג. ויבוא יתרו... אל המדבר - וכי לא ידענו שמשה היה במדבר?
תשובה
- ד. ויאמר אל משה אני חותנך בא אליך - אבל הרי רואה אותו למה אמר אני חותנך? ומדוע הזכיר לו שגם אשתו באה וגם הילדים?
תשובה
- ה. ויצא משה לקראת חותנו - איזה כבוד נעשה ליתרו ביציאת משה?
תשובה
- ו. ויספר משה לחותנו - מדוע ספר לו את כל הספור שהיה במצרים?
תשובה
- ז. את כל התלאה - איזו תלאה?
תשובה
- ח. ויחד יתרו - מה הפשט ומה המדרש? ומה אומרים אנשים על גר?
תשובה
- ט. על כל הובה - מה היא כל הטובה?
תשובה
- י. מאין יודעים שלא הניח יתרו עבודת כוכבים שלא עבד אותה?
תשובה
- י"א. כי בדבר אשר זדו עליהם - מה הוא הדבר?
תשובה
- י"ב. ויהי ממחרת - ממחרת של איזה יום?
תשובה
- י"ג. נבול תכול גם אתה - מה אמר גם?
תשובה
- י"ד. ואתה תחזה - איך יחזה?
תשובה
- ט"ו. וגם כל העם הזה - מי הם?
תשובה
- ט"ז. וילך לו אל ארצו - מדוע הלך?
תשובה
- י"ז. מה לומדים מהמלים ירד ה' לעיני כל העם?
תשובה
- י"ח. הסבר בתחתית ההר.
תשובה
- י"ט. ואם מזבח אבנים תעשה לי - מה הם שלשת הפעמים שכתוב "אם" שמשמעותם שונה מהרגיל ומה המשמעות הרגילה?
תשובה